

В. А. Вакалюк, к.е.н., доцент ЖДТУ

РОЗДІЛ IV

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

4.1. Сутність інноваційної діяльності

Інновація – це кінцевий результат впровадження досягнень НТП з метою одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту. Інновації втілюються у вигляді нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного та іншого характеру. В даний час поняття „інновація” широко використовується в ринковій економіці України як самостійно, так і для позначення ряду близьких понять: „інноваційна діяльність”, „інноваційний процес” і т.п.

Різні вчені трактують це поняття по-різному – в залежності від предмету свого дослідження. Наприклад, І. Шумпетер під інновацією розуміє науково-організаційну комбінацію виробничих факторів з метою впровадження нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості.[13], Ю.П. Морозов трактує інновацію як прибуткове використання нововведень.[13], Д.В.Соколов під інноваціями розуміє кінцевий результат створення і впровадження принципово нового або модифікованого нововведення, що задовольняє конкретні суспільні потреби і робить можливе одержання ряду ефектів (економічного, соціального, науково-технічного, екологічного [8], Г. Хучек зазначає, що інновація – це впровадження будь-якої нової речі, новини, реформи [11].

Аналіз різноманітних визначень інновації дає підстави зробити висновок, що специфічний зміст інновації складають зміни, а головною функцією інноваційної діяльності є функція технічних, технологічних, економічних, організаційних, соціальних, екологічних та інших змін.

Поняття „інновація” і „інноваційний процес” є близькими, але не однозначними. Інноваційний процес пов'язаний зі створенням, освоєнням і поширенням інновацій. Інноваційний процес складається з таких взаємообумовлених стадій: виникнення ідеї, фундаментальні

дослідження, прикладні дослідження, дослідно-конструкторські розробки, дослідницьке виробництво, споживання.

Для успішного керування інноваційним процесом необхідним є ретельне вивчення понять „новація”, „нововведення”, „інновація”, „інноваційний процес”, „інноваційний проект”, „інноваційна діяльність”.

В даний час немає єдиного тлумачення цих понять. Вчені, фахівці і практики найчастіше вкладають у нього різний зміст. Те ж саме спостерігається в українській і зарубіжній науковій літературі. Тому важливого значення набуває правильне визначення понять інноваційної діяльності. Поняття „новація”, „нововведення”, „інновації”, „інноваційний процес” усе ширше використовуються при розгляді різних проблем науково-технічного і соціального прогресу.

За своїм характером і функціональним призначенням нововведення поділяються на:

- технічні (продукти з новими або поліпшеними властивостями);
- технологічні (застосування поліпшених, більш удосконалених способів виготовлення продукції);
- організаційні (нові методи і форми організації усіх видів діяльності підприємств);
- економічні (методи керування наукою і виробництвом за допомогою прогнозування і планування, фінансування, ціноутворення, мотивації й оплати праці, оцінки результатів діяльності);
- соціальні (поліпшення умов праці, професійна підготовка і постійне підвищення кваліфікації персоналу); юридичні (нові і змінені закони, різноманітні нормативно - правові документи).

В сучасній російській мові значення слів „нововведення” і „новація” схожі і можуть інтерпретуватися як нове правило, явище, порядок, метод і винахід. Разом з тим, під терміном „нововведення” досить часто розуміють і сам процес впровадження нововведення. Розглядаючи нововведення як основний предмет інновації, А.І. Пригожий вважає, що нововведення являє собою таку цілеспрямовану зміну, що вносить у середовище впровадження нові стабільні елементи [6]. Останні, на його думку, можуть бути чисто матеріальними або соціальними, але кожен з них представляє лише нововведення. Нововведення – це процес, тобто перехід деякої системи з одного стану в інший.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) розкриває це поняття в такий спосіб: „Нововведення – це новий додаток наукових і технічних знань, що приводять до успіху”.

Багато авторів розмежовують поняття „нововведення” і „інновація”. Б.Твісс визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея здобуває економічний зміст.[9], П.Друкер інновацію розглядає як специфічний інструмент заповзятливості, як дію, що надає ресурсам нові можливості створення багатства. Підприємці повинні цілеспрямовано шукати зміни і їх прояви, що вказують на можливість успішної інновації. Вони повинні знати і застосовувати принцип ефективності інновацій.

Румянцева З.П., Саломатін Н.А., Акбердін Р.З. вважають, що інновація – це технологічне нововведення, тобто новий додаток наукових і технологічних знань, що приводить до успіху на ринку. У цьому визначенні дуже важлива остання частина фрази, де мова йде про застосування нововведень на ринку. У загальноприйнятих уявленнях сфера використання технічних нововведень обмежувалася процесом виробництва..

Шапіро С., Тарасенко С. відзначають що: „Інновацією будемо вважати колективний процес створення, поширення, використання нового практичного засобу (новації) для нової (або для кращого задоволення уже відомої (суспільної)) потреби”.[12]. Канадське статистичне управління за даними С. Шапіро, розглядає інновацію як: „Трансформацію ідеї в новий або поліпшений продукт, або робочий процес, що користується попитом на ринку”.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку нового або удосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

Лапко Е. визначає інновацію, як комплексний підхід, що містить у собі створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення нового технічного або якогось іншого рішення (новації), що задовольняє повну потребу.

Деякі автори узагальнюють поняття „нововведення” і „інновація” Наприклад, Румянцева З.П., Саломатін Н.А., Акбердін Р.З. дають наступне визначення: „З моменту прийняття до поширення новація набуває нової якості, стає нововведенням (інновацією)”[1]. На наш погляд, ці два поняття також ідентичні і їх можна об'єднати. Узагальнюючи різні трактування поняття „нововведення”, „інновація” можна зробити наступні висновки. По-перше, інновація повинна бути спрямована на кінцевий результат прикладного характеру. По-друге, інновація обов'язково повинна мати новизну. По-третє, інновація

повинна забезпечувати економічний, соціальний або технічний ефект. По-четверте, інновація повинна приносити прибуток виробникові.

Інновацію необхідно розглядати нерозривно з інноваційним процесом.

О. Водачек стверджував, що інноваційний процес – це підготовка і поступове здійснення змін – складається з взаємозалежних і взаємообумовлених окремих елементів, що утворюють єдине комплексне ціле.[3].

Інноваційний процес, на думку З.П. Румянцевої, Н.А. Саломатіна, Р.З.Акбердіна полягає в одержанні і комерціалізації винаходу, нових видів продукції, технологій і послуг, рішень виробничого, фінансового, адміністративного або іншого характеру й інших результатів інтелектуальної діяльності..

Узагальнивши закордонні і вітчизняні трактування понять інноваційної діяльності, можна підкреслити, що в них немає розмежування між новацією, нововведенням та інновацією.

На наш погляд, найбільш вичерпне визначення новації, нововведення й інноваційного процесу дає С.Ф. Покропивний.[4]. Він вважає, що інноваційні процеси, що відбуваються в якій-небудь складній виробничо-господарській системі, відбивають сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безупинно виникають у часі та просторі. Результатом інноваційних процесів є новації, а їхнє впровадження в господарську практику визначається як нововведення (інновація). Разом з тим, ці поняття також вимагають уточнення.

В існуючих поняттях „інноваційна діяльність” і „інноваційний проект” немає ясності і вони також вимагають уточнення. Так, наприклад, у літературі частіше зустрічається визначення „інвестиційний проект” і деякі економісти при формулюванні поняття „інноваційний проект” найчастіше мають на увазі інвестиційний. Інша частина вчених і практиків, що досліджують інноваційну діяльність, взагалі опускають поняття „інноваційний проект”. Тому необхідним є формулювання даного поняття.

За результатами узагальнення проведеного аналізу, пропонується прийняти наступні визначення понять „новація”, „інновація” („нововведення”), „інноваційний процес”, „інноваційний проект”, „інноваційна діяльність”.

□ Новація – це результат інноваційного процесу, пов'язаний із втіленням ідеї в конкретний продукт, технологію або послугу;

□ інновація (нововведення) – це впровадження і поширення новацій;

□ інноваційний процес – це процес розробки, створення, освоєння і поширення новацій;

□ інноваційний проект – комплекс наукових, технологічних, організаційних, виробничих, фінансових та інших заходів, що оформлені комплектом документації та забезпечують досягнення поставлених цілей.

□ інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на використання і конкретизацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення і відновлення номенклатури і підвищення якості продукції з його наступною ефективною реалізацією на внутрішньому і зарубіжному ринках.

Сучасні закордонні теорії управління інноваціями, як правило, передбачають послідовну реалізацію конкретних організаційних етапів від розробки інновацій до їх масового використання. Ці теорії мають у своєму розпорядженні достатній арсенал засобів для забезпечення реалізації функцій управління інноваціями безпосередньо на підприємствах.

Увага вітчизняних вчених і практиків до питань інновацій пояснюється тим, що інноваційна діяльність підприємств викликана необхідністю адаптації до ринкового середовища, що змінюється. Подальший розвиток ринкових відносин вимагає формування наукової і практичної бази для аналізу й оцінки управління інноваціями в діяльності підприємств України.

Існуюча нині наукова література з проблем управління інноваціями не дає досить повного уявлення про сутність і природу інновацій, джерел і умов їх виникнення, використання, методи управління, характер стимулів стосовно активізації інноваційної діяльності.

Норвезький учений К. Холт акцентує увагу у визначенні нововведення на тому, що в даний час воно пов'язано зі сприйняттям наукових знань. Він визначає нововведення як процес використання знання або відповідної інформації для створення і впровадження чогось нового і корисного. К. Холт вважає, що нововведення являє собою новий додаток наукових і технічних знань, що приводить до ринкового успіху[10].

Найбільш остаточне визначення цьому поняттю дає угорський учений

Б. Санто: „Нововведення – такий суспільний - технічний - економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів призводить до створення кращих по своїх властивостях виробів, технологій, і у випадку, якщо воно орієнтується на

економічну вигоду, на прибуток, його поява на ринку може принести додатковий дохід”[7].

Власова А.М. узагальнює поняття „нововведення” у такий спосіб (табл.1) [2].

Таблиця 1

Визначення поняття „нововведення”

№ п/п	Визначення нововведення
1	„Нововведення – це процес, що містить багато стадій і зв'язків, починаючи з відкриття і закінчуючи появою на ринку нових товарів”
2	„Нововведення – це ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідумом як новація”
3	„Нововведення – це безперервне розширення організованого людського знання і використання його в розробці нових підходів до задоволення людських потреб”
4	„Нововведення – це процес, що веде до ефективного виробництва і закінчується новими й істотно модифікованими товарами або послугами”
5	„Нововведення - це направлення ідей на конкретні предмети”
6	„Нововведення – це генерування, прийняття і впровадження нових процесів, продуктів, послуг”
7	„Нововведення – це процес створення і впровадження новацій”
8	„Нововведення – це впровадження нового в організацію або в її безпосереднє оточення”

З таблиці 1 видно, що в поняттях 2, 3, 4, 5 немає відмінності між новацією від нововведенням. Формулювання цих понять більше підходить до „новації” ніж до „нововведення”. Поняття 1, 6, 7 об'єднують „новацію” і „нововведення” і тільки з 8-го визначення видно, що нововведення – це впровадження новацій (однак, слово „новація” у ньому відсутнє).

Зарубіжні видання висвітлюють в основному питання управління інтелектуальною власністю, (ноу-хау, ліцензії, тобто нематеріальні активи), що і пояснює тимчасове підвищення інноваційної активності підприємств і відповідно, формування визначеної спрямованості попиту на одержання швидкого ефекту (прибутку). Розглянуті аспекти мають вузькоспеціальний характер і не можуть бути широко використані в сфері безпосереднього матеріального виробництва.

В даний час не повною мірою вирішена проблема формування комплексного підходу до дослідження методів управління інноваціями, вимагає удосконалення і методика кількісної оцінки ефективності інновацій.

У діяльності українських підприємств недостатньо уваги приділяється питанням управління інноваціями (виняток складає експлуатаційний етап), відсутні стратегія і плани управління інноваційною ситуацією, не формується політика управління інноваціями, слабо розвинута система адаптації управління до інноваційної сфери.

Вивчення інноваційної діяльності, теоретичні і практичні пошуки можливостей її активізації, як на рівні підприємств, так і на рівні держави, активно проводиться у всіх країнах світу, незалежно від обраного шляху економіки. Сучасна наука розглядає інноваційну діяльність, як найважливіший фактор прискорення темпів економічного розвитку національної економіки в цілому і зміцнення конкурентних позицій окремих фірм і організацій.

У дослідженнях структури інноваційного процесу більшість вчених дотримуються схеми: „фундаментальні дослідження – прикладні дослідження - розробки - дослідження ринку - конструювання - ринкове планування - дослідницьке виробництво - ринкове випробування – комерційне виробництво” (рис. 1.). На відміну від НТП інноваційний процес не закінчується впровадженням, або поширенням (дифузією). Новинка удосконалюється, стає ефективнішою, набуває споживчих якостей більш широкого діапазону. Це відкриває для неї нові сфери застосування і нові ринки.

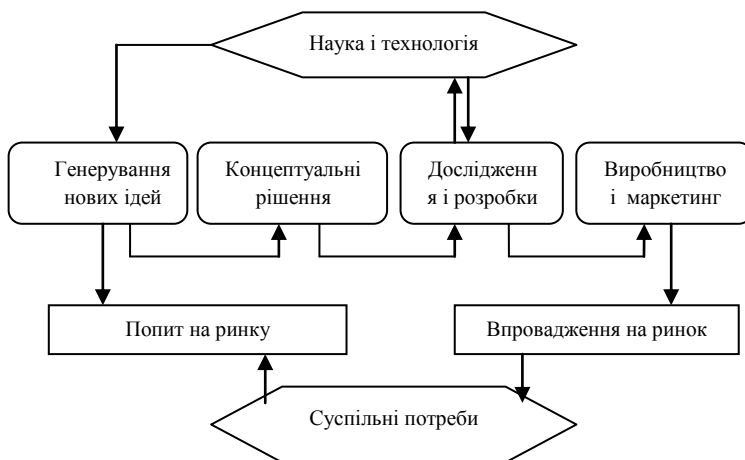

Рис. 1. Механізм інноваційного процесу

У загальному вигляді інноваційний процес можна вважати способом задоволення суспільних потреб на основі впровадження досягнень науки і технологій.

Інноваційний процес охоплює невиробничу сферу, сферу матеріального виробництва і сферу експлуатації. Він є системою стадій і процесів, що має складну структуру. Інноваційні процеси більшою мірою, ніж інші елементи НТП, пов'язані з ринковими відносинами. Їхня спрямованість і темпи соціально-економічного середовища, у якому вони функціонують і розвиваються.

Розрізняють три форми інноваційного процесу:

- простий внутрішньорганізаційний (натуральна форма);
- простий міжорганізаційний (товарна форма);
- розширений.

Простий внутрішньорганізаційний інноваційний процес передбачає створення і використання нововведення в рамках однієї організації. Нововведення при цьому не набирає безпосередньо товарної форми. У випадку простого міжорганізаційного інноваційного процесу нововведення стають предметом купівлі-продажу у відносинах між виробниками і споживачами. Розширений інноваційний процес виявляється не тільки в самій інновації, а й у підготовці нових виробників для нововведення. Внаслідок взаємної конкуренції виробників нововведення удосконалюється, набуває нових якостей, розширюються його ринки збуту.

Процес поширення інновацій проходить дві фази:

- 1) створення нововведення і його поширення;
- 2) дифузія нововведення. На першій фазі корисний ефект нововведення ще не реалізується повною мірою, а тільки створюються перспективи такої реалізації. На другій фазі внаслідок збільшення виробництва нововведення відбувається зниження витрат і збільшення споживачів, тобто перерозподіл корисного ефекту.

Дифузія інновацій – це процес їхньої передачі комунікаційними каналами, внаслідок чого нововведення проникають в інші галузі виробництва і знаходять все більше споживачів.

З поняттям інноваційного процесу тісно пов'язане інше поняття – інноваційна діяльність. Це діяльність, спрямована на використання і конкретизацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення і відновлення номенклатури і підвищення якості продукції з його наступною ефективною реалізацією на внутрішньому і закордонному ринках. Інноваційна діяльність, що пов'язана з капіталовкладенням в інновації, одержала назву інноваційної форми інвестування.

Законом України „Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991р. передбачено, що інноваційна діяльність, як одна з форм інвестиційної діяльності, здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу [5]. Видами інноваційної діяльності є:

- випуск і поширення принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зміни;
- реалізація довгострокових науково-технічних програм із тривалими строками окупності;
- фінансування фундаментальних досліджень для досягнення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробка і впровадження нової ресурсозберігаючої технології, що призначена для поліпшення екологічного стану суспільства.

Об'єктами інноваційної діяльності є розробка і впровадження нововведень в галузі техніки, технології, економіки, організації і управління (у сфері матеріального виробництва й у невиробничій сфері).

Суб'єктами інноваційної діяльності є юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми і форми власності громадян України, держави, іноземні організації і громадяни, а також особи без громадянства, що беруть участь в інноваційній діяльності.

Комплексний характер інновацій, багатосторонність і різноманітність сфер і способів їхнього використання визначають необхідність упровадження визначених класифікаційних ознак (табл. 2). Класифікація інновацій дає можливість конкретизувати напрямки інноваційного процесу, комплексну оцінку його результативності, а також вибір форм і методів державного регулювання, адекватних особливостям кожного інноваційного процесу.

Досвід індустріально-розвинутих країн показує, що інновації і технічний розвиток розглядаються як необхідний і першочерговий засіб вирішення соціально-економічних проблем.

Однак у нашій економічній політиці і практиці інноваційна діяльність не користується належною увагою. Використання наявних прогресивних технологій у більшості галузей національної економіки знаходиться на дуже низькому рівні.

Тому актуальною проблемою є активізація інноваційної діяльності, прискорення термінів розробки і впровадження нової продукції. Вирішення цієї проблеми вимагає використання комплексу заходів, пов'язаних з удосконаленням організації інноваційної діяльності, розробкою механізму визначення ефективності вкладень в

інновації, створенням гнучкої комплексної системи управління інноваційними процесами.

Таблиця 2

Класифікація інновацій

Характер інновацій	Зміст інноваційних процесів
1. Рівень новизни	1.1. Радикальні (впровадження відкриттів, винаходів, патентів) 1.2. Ординарні („ноу-хау”, раціоналізаторські пропозиції)
2. Стадія життєвого циклу товару, на якій вводиться інновація	2.1. Дослідження і розробки 2.2. Виробництво 2.3. Сервіс
3. Сфера застосування	3.1. Технологічні 3.2. Виробничі 3.3. Економічні 3.4. Торговельні 3.5. Соціальні 3.6. В галузі управління
4. Міра новизни	4.1. Нове у світі 4.2. Нове в країні 4.3. Нове в галузі 4.4. Нове для фірми
5. Темпи здійснення	5.1. Швидкі 5.2. Сповільнені 5.3. Такі, котрі нарощуються 5.4. Рівномірні 5.5. Стрибкоподібні
6. Вид ефекту, отриманого в результаті впровадження інновацій	6.1. Економічний 6.2. Соціальний 6.3. Екологічний 6.4. Інтегральний

Зміна структури виробництва, розробка і впровадження наукомістких технологій та інші фактори – непрямого регулювання економіки визначили динамічний розвиток найбільш індустріально-розвинутих країн.

Підвищення ролі науки, освіти, наукомістких і високотехнологічних виробництв, що являють собою комплекс, який називають сферою виробництва технологій, неминуче перетворює його у ведучу ланку суспільного виробництва, від якого залежить економічне зростання. Тільки за одне десятиліття відношення факторів економічного росту індустріально-розвинутих країн перетерпіло значні зміни: 1/4 приросту викликана прямими матеріальними вкладеннями капіталу, приблизно 1/3 – підвищенням кваліфікації

робочої сили і більше 40% економічного росту цих країн – результат використання новітніх наукових відкриттів, винаходів і досліджень, застосування технічних інновацій.

Таким чином, без розробки і впровадження прогресивних технологічних інновацій у виробництво не вдасться досягти стабілізації економіки. Сьогодні керівники підприємств уже відчувають, наскільки короткострокова необхідність одержання прибутку нівелює процеси технічного розвитку.

У сучасному світі співвідношення сили держав, їх „міжнародна вага” визначається не тільки наявністю в них тих або інших традиційних виробничих ресурсів, скільки порівнянням інноваційних можливостей і умінням ефективніше їх використовувати. З загостренням на світовому і національному ринках конкуренції та прискоренням через це науково-технічного та організаційного прогресу для переважної більшості підприємств (фірм, компаній) інноваційна діяльність є об'єктом підвищеної і повсякденної уваги.

Усі країни прагнуть до розробки і реалізації державної інноваційної політики. Вплив держави може бути спрямований на максимальну підтримку власного інноваційного потенціалу, провідних наукових і конструкторських центрів, а також на забезпечення реалізації науково-технічної політики, що відповідає світовому рівневі.

Це означає, що Україна може обрати такі напрямки розробки „високих” технологій, для реалізації яких у державі вже створені реальні передумови і відповідний науково-технічний потенціал виходу на передові позиції світової науки і техніки.

Незважаючи на те що автори теорій технократичного суспільства вказували на необхідність регулювання науково-технічного прогресу і навіть стримування наукових досліджень у деяких напрямках (наприклад, генної інженерії), вони надавали перевагу прямому втручанню держави у ці процеси. Однак воно має бути не директивним, як у плановій економіці, а непрямим, тобто повинно спиратися на ринкові механізми. Усвідомленню цього сприяли новітні концепції економічного розвитку: теорія інтелектуальної технології Ф. Хайєка і теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства П. Друкера [16].

Теорія інтелектуальної технології виникла як результат дослідження австрійським економістом Фрідріхом Хайєком (1899-1992) проблем інформаційної економіки і технології. Була обґрунтована в теорії ринку як глобальної інформаційної системи. Хайєк запропонував інформаційну концепцію „порядку, що розширюється” як основу цивілізації. На його думку, ринок – це гігантська

інформаційна „машина”, що містить величезне „невне, розсіяне знання” про потреби і виробничі можливості людей, інформацію, яка переважає ті знання, якими може володіти не лише окрема людина, а й багато людей. Розширення інформації, яку використовують у повсякденній діяльності сучасні підприємці, стало поштовхом до розроблення інформаційних та інтелектуальних технологій, що дали змогу швидко і системно опрацьовувати величезні масиви інформації. Врахування інформації, яку надає ринок, і дії відповідно до неї подовжують „ланцюжки” людей, які працюють одне для одного (підприємців та споживачів), і дають можливість експериментувати, ризикувати, домагатися максимальних результатів за найменших витрат [16].

Сукупність дій підприємців і споживачів, заснованих на недостатньому володінні знаннями, і створює ринок.

На думку Хайєка, дотримання звичаїв, традицій і правил виробничої та інших видів діяльності, напрацьованих у процесі розвитку цивілізації, дає змогу забезпечувати поступальний розвиток суспільства. Правила, звичаї і традиції – це теж знання, але приховане, оскільки люди переважно не розуміють закладеного в них глибинного змісту і механізму його дії. Звідси прагнення „поправити”, переконструювати закони ринку, підпорядкувати їх плану, тобто зламати ринок. Хайєк був рішучим противником будь-якого втручання у ринкові процеси. Він наголошував, що прагнення підприємців максимізувати прибуток спонукає їх (без усякого примусу з боку держави) відбирати із існуючого масиву знань ті, що дають їм змогу по-новому осмислити відносини із споживачами, запропонувати кращий спосіб задоволення їхніх потреб. Отже, на думку Хайєка, слід дати можливість ринковим процесам розвиватися спонтанно, і це само собою сприятиме економічному розвитку [16].

Дослідження Ф. Хайєка відповідали новим реаліям підприємницької економіки. Вони пояснили, яким чином знання стають основою підприємницької ідеї і дають імпульс розробленню інновацій; чому економіка одних країн є сприйнятливою до інновацій, а інших – ні. Хайєк довів, що вирішальну роль у цьому відіграють інституційні основи суспільства – як формальні (сформовані державою закони, що регламентують економічну діяльність), так і неформальні (усталені правила, звичаї, традиції, норми поведінки, мораль). У 1974 р. Ф. Хайєк став лауреатом Нобелівської премії у галузі економіки.

Теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства. Сформульована американським ученим П. Друкером у працях

„Інновація та підприємництво” (1985) та „Посткапіталістичне суспільство” (1993).

П. Друкер зазначає, що економіка 90-х років ХХ ст. принципово відрізняється від економіки 60-70-х років, яка була зорієнтована на виробництво, внаслідок чого підприємства зосереджували основні зусилля на його вдосконаленні. Найкраще це могли робити великі компанії, що домінували на ринку. Головною рисою економіки 90-х років стало напрацювання ідей, які заперечують колишні рішення, товари, послуги і виробництва. З огляду на це її можна назвати інноваційною. До того ж Друкер розглядає менеджмент як „технологію управління підприємницько-інноваційною діяльністю” [10].

Інноваційна економіка (за Друкером) має такі характеристики:

1) головною продукцією і головною „начинкою” усіх товарів і послуг є нові рішення; саме зростання економіки є безпосереднім результатом безперервних інноваційних змін;

2) провідна роль в економіці належить мільйонам малих і середніх підприємств, очолюваних підприємцями, що діють на свій страх і ризик;

3) динаміка економіки і суспільства визначається не наукою і науковцями, а мільйонами людей, що самостійно приймають рішення, часто інтуїтивні й творчі;

4) порівняно невеликі капіталовкладення у кожне робоче місце завдяки некапіталомісткій технології багатьох мільйонів інноваційних виробництв;

5) знання є основним, пануючим фактором продуктивності й у масовому виробництві; тепер вони стають головним предметом і головним результатом праці, що зумовлює реорганізацію галузей навколо створення знань і реструктуризацію всієї економіки країни навколо сфери накопичення інформації;

6) інтелектуалізація праці є основним процесом розвитку виробництва, а витрати на нього і поширення знань – головною формою інвестицій; завдання науки – сприяння інноваціям, що зароджуються, системне, організоване застосування знань у створенні самих знань, що робить їх продуктивними (чого не може зробити держава чи ринок);

7) головна форма власності – це інтелектуальна власність, що структурує суспільство і визначає його розвиток;

8) метою оподаткування має стати підтримання усього необхідного для довгострокових інвестицій, а головною рисою

податків, важливою для всієї інноваційної економіки, – їх точна передбачуваність;

9) для розуміння найважливіших економічних процесів, крім мікро- і макроекономіки, необхідна метаекономіка, що враховує вплив таких могутніх неекономічних факторів, як демографія, освіта, нові технології, екологія, тип психології людей, рівень культури тощо.

Водночас і у взаємодії з інноваційною економікою формується підприємницьке суспільство (чи „суспільство знань”, „інформаційне суспільство”), яке характеризується тим, що інновації та підприємництво охоплюють значну частину суспільства, стають щоденною практикою. Це дає змогу працювати навіть жінкам, що мають маленьких дітей, зміцнює віру людей у себе [10].

Отже, сучасні теорії інноваційного розвитку змістили акценти у поведінці людей, сформувавши у них прагнення до накопичення знань. Стало очевидним, що економічне зростання країн великою мірою залежить від інноваційної активності підприємницьких структур, від їх прагнень, зусиль і здатності використовувати у своїй діяльності новітні технології, творчо підходити до визначення способів задоволення потреб споживачів, на основі чого вдосконалювати та оновлювати продукцію, отримуючи більші доходи і зміцнюючи свої ринкові позиції.

Теорії та моделі економічного зростання, що ґрунтуються на інноваційних факторах, виводили економічну динаміку безпосередньо з процесів створення і впровадження у виробництво нових технологій і нових товарів. Теорії інноваційного розвитку наголошували, що економічне зростання відбувається у часі нерівномірно: поява принципово нової базисної технології у певній галузі дає імпульс розвитку багатьом спорідненим галузям через виникнення пучка вторинних інновацій. Інновації, поширюючись, збільшують загальний економічний результат і сприяють зростанню темпів розвитку економіки, однак водночас зменшують комерційну віддачу від інновації для окремого суб'єкта господарювання, що змушує його відшукувати інші, досконаліші способи задоволення потреб споживачів. Життєвий цикл інновації завершується з появою досконалішого її заміника. За принципової новизни інновація може стати основою нової фази економічного зростання.

У процесі формування сучасних уявлень про природу економічного зростання і роль інноваційних чинників у ньому відбувається зміна парадигм, узятих науковцями за основу своїх теорій.

Зокрема, ранні теорії циклічного економічного зростання опиралися на технологічну парадигму, тобто причиною циклічного розвитку вважали зміну поколінь техніки в процесі її відтворення та інфраструктури, яка обслуговує даний технологічний устрій. Нові зразки техніки і нова технологія, на думку прихильників цієї парадигми, з'являються внаслідок „вільного польоту думки” науковців та винахідників, яких ніхто не змушує вести наукові дослідження. Займаються вони цим лише для задоволення власної цікавості. Якщо винахідник буде наполегливим у прощтовхуванні своєї новинки у виробництво і зуміє переконати власників капіталу у її перспективності, то вона прийде на зміну традиційній технології. Якщо ж ні, то новинка залишиться незатребуваною. Слабкою ланкою цієї парадигми є нерозуміння того, чому саме одна технічна новинка є перспективною і підприємці інвестують капітал у її впровадження, а інша – залишається поза їхньою увагою.

Дослідження Й. Шумпетера і його послідовників сформували техніко-економічну парадигму економічного розвитку, яка доповнювала технологічну висновками про те, що зміна технологій відбувається не через фізичне зношення, а внаслідок того, що тривале використання певної технології та її поширення у відповідній сфері діяльності зменшує норму прибутку підприємців [10]. Прагнучи її збільшити, вони впроваджують принципово нові види техніки. Вслід за підприємцями, які першими йдуть на ризик, інновації починають використовувати й інші фірми, впевнившись у їх здатності збільшувати віддачу від вкладеного капіталу. В межах нової технології з'являються поліпшувальні інновації, які дають змогу далі нарощувати прибуток. Однак будь-який новий напрям у техніці не безмежний і врешті-решт його можливості вичерпуються – у галузі настає економічний спад. Це вимагає від суб'єктів господарювання радикальних змін у динаміці капіталовкладень: значно більше коштів спрямовується на пошук принципово нових технологічних чи організаційних рішень.

Концепція техніко-економічної парадигми виходить з того, що технологічні зміни випереджають зміни в інституційній структурі держави, яка є інертною через притаманний їй консерватизм інтересів і підтримку суб'єктивної віри в старі добрі часи. Період, протягом якого відбуваються кардинальні зміни в соціально-економічній структурі, і є періодом становлення техніко-економічної парадигми, яка відповідає новим принципам управління в різних сферах, що стають загально визначеними для нової фази розвитку. Це становлення триває 48-68 років, що відповідає довгостроковому коливанню довгої хвилі

Кондратьєва. Зміна парадигми має всі ознаки загальної техніко-управлінської революції, яка зумовлює ефективнішу систему суспільно-економічного устрою [10].

Життєвий цикл техніко-економічної парадигми залежить від дії так званих ключових факторів і характеру галузей виробництва. Ключовий фактор парадигми – це нові технології і засоби виробництва, які впливають на зміну структури витрат, знижують відносну вартість одиниці корисного ефекту, створюють нові продукти, поліпшують якість традиційних продуктів. Техніко-економічні парадигми фактично є чинниками довгих хвиль Кондратьєва.

Революційні технічні ідеї з'являються рідко і обумовлені вони загальними темпами науково-технічного прогресу. Тому цикл „піднесення - стагнація - спад - криза - поживлення - піднесення” триває майже 50 років. Для його скорочення і зменшення тривалості кризового періоду необхідно, щоб нові ідеї з'являлися частіше. А це стає можливим за умов залучення у сферу продукування знань більшої кількості людей, створення такого інноваційного середовища та його інфраструктури, де відкриття випробовуються шляхом їх практичного застосування у безперервному потоці спроб та помилок. Якщо таке середовище утворюється, як це мало місце у Силіконовій долині (США) в 1970-х роках ХХ ст., воно починає генерувати (лат. *genero* - породжувати) власну динаміку, приваблюючи знання, таланти й інвестиції звідусіль.

Більшість центрів інформаційно-технічної революції зосереджені у метрополісах, здатних генерувати синергію (грец. *synergos* – той, що діє разом) – підсилення результуючої окремих складових системи завдяки їх взаємодії – на базі знань та інформації. Ця здатність безпосередньо пов'язана із промисловим виробництвом і комерційним застосуванням інновацій, із культурною та економічною могутністю метрополіса, що формує його привілейоване становище і приваблює ініціативних творчих людей. Адже для того, щоб інновація реалізувалась, необхідні: конкретне інституційне та індустріальне середовище; певна кваліфікація для концептуального осмислення і вирішення технологічної проблеми; економічна ментальність, щоб зробити застосування інновації вигідним; мережа виробників та користувачів, що можуть обмінюватися досвідом, який здобувають у процесі творення базисної інновації.

Це зумовило появу техно-соціо-економічної парадигми. На процес наукових відкриттів, технологічних інновацій і їх соціальних застосувань впливають багато факторів, у тому числі індивідуальна

винахідливість і підприємницький дух. Його кінцевий результат залежить від особливостей взаємодії усіх чинників.

Дослідження останніх років свідчать, що ключовим фактором економічного розвитку є людський капітал, який трансформується у нові знання. Збільшення кількості працівників, предметом діяльності яких є передусім інформація, стало поштовхом до розроблення технологій швидкого і системного опрацювання інформації, появи інформаційних та інтелектуальних технологій. Вони швидко знайшли застосування у всіх країнах, живлячи технологічний пошук, прискорюючи його темпи, розширюючи зону технологічних змін і диверсифікуючи їх джерела. Яскравим прикладом цього є мережа Інтернет, яка була створена підрозділом Advanced Research Project Agency Міністерства оборони США як спосіб протидії руйнуванню комунікаційних мереж у випадку ядерної війни, а нині стала глобальним засобом обміну інформацією і використовується для найрізноманітніших цілей.

Інформаційні технології прискорили темпи науково-технічного прогресу. Так, завдяки використанню потужностей сотень комп'ютерів, об'єднаних в одну мережу, наприкінці 2000 р. вдалося розкрити таємницю людського геному (грец. *genos*- рід, походження), хоча ще на початку 2000 р. було описано тільки його окремі фрагменти. Розшифрування геному людини відкриває нові можливості в медицині та геронтології, які сьогодні стримуються лише етичними заборонами.

Водночас можливість вільного доступу до інформації впливає не тільки на технологічні зміни, а й на перебіг соціальних процесів. Люди прагнуть бути мобільнішими, намагаючись знайти застосування своїм знанням і здібностям, щоб поліпшити якість свого життя. Масового характеру набули міграційні процеси, „відтік умів” із країн з низьким рівнем соціального забезпечення, що призводить до зменшення інтелектуального потенціалу таких країн і закріплює їх технологічне відставання.

Величина людського капіталу залежить від соціальної політики держави, від підтримки нею розвитку освіти і науки, заохочення винахідництва та раціоналізаторства, які розвивають інтелектуальний і творчий потенціал людей. Чим вищий інтелектуальний потенціал працівників підприємства, тим більше інноваційних рішень може бути ними напрацьовано, тим гнучкіше і мобільніше підприємство реагуватиме на сигнали зовнішнього середовища, на зміну запитів споживачів, зберігаючи свої конкурентні переваги й отримуючи достатній прибуток для подальшого розвитку. З огляду на це держава

повинна створити такі умови, щоб інноваційний пошук підприємств заохочувався.

Роль держави у формуванні сприйнятливості економіки до інновацій істотна. Вона може гальмувати технологічний розвиток або прискорювати його. Спрямовуючи технологічний розвиток, держава визначає і свою історичну еволюцію і соціальні зміни. Прикладом цього є Японія, яка в останній чверті ХХ ст. під стратегічним керівництвом держави стала світовим лідером в інформаційно-технологічних галузях.

Визнання ролі соціальних інститутів (зокрема, держави) у процесі технологічних змін є важливим висновком техно-соціо-економічної парадигми. Держава, гальмуючи, прискорюючи чи очолюючи технологічні інновації, є вирішальним фактором усього процесу розвитку, фактором, який організовує і відображає сутність соціальних і культурних сил, що домінують у країні. Здатність держави досягти світового технологічного панування залежить від досконалості її соціальних інститутів, які підтримують прагнення громадян до поліпшення свого життя, заохочуючи їх активність у здобутті нових знань і в їх практичному застосуванні.

Позитивне сприйняття цієї парадигми важливе і для України, економічна криза якої виявилась затяжною і вийти з якої можливо лише за інноваційної концепції розвитку. Врахування цієї парадигми у процесі реформування економічних відносин дасть змогу сформувати в Україні сприятливе для інноваційної діяльності інституційне середовище. Воно має містити відповідне законодавче забезпечення, яке б визначало правові, економічні та організаційні умови науково-технічної та інноваційної діяльності, передбачало регулювання відносин між суб'єктами науково-технічної діяльності, визначало порядок та умови надання підтримки юридичним особам, що здійснюють науково-технічну і (або) інноваційну діяльність. Ретельно продумавши систему оподаткування та кредитування підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, визначивши ефективні форми державної підтримки розвитку науково-технічних досліджень, піднявши престиж наукової та винахідницької діяльності можна сформувати інтерес до інноваційної діяльності та активізувати інноваційні процеси в країні.

Економічний розвиток будь-яких систем, у тому числі й соціально-економічної, неможливий без всебічного і безперервного використання продуктів науково-технічної діяльності. Нововведення здатні суттєво вплинути на перебіг економічних процесів і значно прискорити їх. Про це свідчить досвід Японії, Південної Кореї, Китаю та інших азійських

„тигрів”, які, зробивши ставку на інтенсивні технологічні зміни, за короткий період забезпечили своє потужне економічне зростання.

Досліджуючи структурні джерела економічного розвитку, американський вчений Майкл Портер (нар. 1947) виділив серед них три основні [11].:

- розвиток на основі виробничих чинників;
- розвиток на основі інвестицій;
- розвиток на основі інноваційної діяльності.

Він вказував, що ефективність і конкурентоспроможність економіки визначаються співвідношенням цих джерел, яке на різних етапах економічного розвитку було різним. Так, в умовах індустріального суспільства важливу роль у забезпеченні економічного зростання відігравали виробничі чинники, що дало змогу розширювати обсяги виробництва і збуту продукції переважно на екстенсивній основі [11].

Екстенсивний (лат. *extensio* – розширення) тип розвитку – спосіб економічного зростання, досягнення основних цілей шляхом кількісної зміни виробничих чинників (залучення додаткових ресурсів, створення нових виробництв) на основі існуючого науково-технічного рівня.

За відсутності гострої конкуренції й у відносно стабільному середовищі такий шлях був результативним і для окремих господарюючих суб'єктів, і для економічних систем загалом. Однак він має суттєві ресурсні обмеження і не придатний для використання в умовах конкуренції за ресурси. Тому в процесі зростання конкурентної боротьби найважливішими є інтенсивні чинники економічного розвитку.

Інтенсивний (лат. *intensio* – напруженість, посилення) тип розвитку – спосіб економічного зростання, що передбачає використання передових науково-технічних досягнень для підвищення продуктивності та результативності соціально-економічної системи.

В основі інтенсивного типу розвитку – застосування найефективніших виробничих чинників (вища кваліфікація робочої сили, досконаліша технологія виготовлення продукції, нових матеріалів із заздалегідь заданими властивостями тощо) для вирішення основних соціально-економічних та екологічних завдань.

Інтенсифікація буває різною. Можна інтенсифікувати виробництво традиційних або частково модернізованих продуктів, забезпечуючи їх конкурентоспроможність на ринку. Можна інтенсифікувати виробництво нового товару, використовуючи раціональнішу організацію і мотивацію праці на базі існуючого технологічного процесу. У цьому разі конкурентоспроможність товару забезпечується

його новими споживчими характеристиками (нижчою ціною чи вищою якістю). В обох випадках йдеться про часткову інтенсифікацію процесів у системі, яка дає змогу вирішувати здебільшого тактичні завдання, формувати тимчасові конкурентні переваги. Якщо ж на підприємстві здійснюється комплексна інтенсифікація виробництва і праці, що підвищує ефективність використання усіх видів ресурсів, залучених у виробничі процеси, воно отримує довготривалі конкурентні переваги.

Інноваційний тип розвитку – спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному „перегрупуванні” сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг.

Перехід господарських систем до інноваційного типу розвитку обумовлений об'єктивними причинами:

- переповненістю світового ринку товарами і послугами, знайти місце у якому можна, лише сформувавши власну ринкову нішу якісно нового товару;

- здатністю інноваційного товару створювати конкурентні переваги, що є складовою конкурентоспроможності та економічної стійкості суб'єкта господарювання в умовах невизначеного і мінливого ринкового середовища;

- світовою тенденцією індивідуалізації потреб, а значить, споживчих характеристик товару;

- прагненням транснаціональних корпорацій монополізувати ринки, що вимагає від дрібніших товаровиробників інноваційної стратегії поведінки на ринку для забезпечення стійкості свого існування.

Інноваційний тип господарювання характерний для постіндустріального етапу розвитку суспільства, його нової технологічної бази, сучасного етапу НТП. Інноваційний чинник став стратегічним, основоположним засобом розвитку суспільств та економік. І якщо на початку ХХ ст. внесок науки і технології у суспільний розвиток оцінювали у 33%, то наприкінці – у 70-80% . А в деяких сферах діяльності цей внесок був приголомшливим. Так, за даними африканського дослідника Р. Солоу, зростання продуктивності праці в несільськогосподарському секторі економіки США у першій половині ХХ ст. на 90% обумовлювалося технічним прогресом.

Протягом майже трьох століть технічний прогрес визначали (а стосовно механічних процесів визначається і нині) зростанням швидкості, підвищенням температури, тиску. А в останні десятиліття магістральним шляхом удосконалення виробничих, технічних, соціальних систем є зміна не стільки фізичних, скільки інформаційних параметрів. Відбувся якісний стрибок у використанні нових знань у всіх сферах людської діяльності. Досконало організовані нові знання стали сутністю нових технологій. За висловом вітчизняного економіста Юрія Пахомова, „на інформаційно-технічній стромовині відбувається не тільки швидка заміна одних виробів іншими: зміни в цій сфері мають характер „каскадного водоспаду”, оскільки йдеться буквально про виштовхування одних поколінь техніки і технології іншими”.

На сучасному етапі рівень конкурентоспроможності економіки країни забезпечують насамперед науково-технічні інновації. Тому найважливішою економічною метою передових компаній і країн є підтримання здатності національної економіки до інноваційного розвитку, створення і використання сучасних високих технологій.

Процес розвитку економіки країни та окремих підприємств на інноваційній основі характеризується динамікою показника наукомісткості виробництва.

Враховуючи цей показник, який постійно відстежують органи статистики розвинутих країн, класифікують галузі й виробництва за ступенем наукомісткості та здійснюють аналіз інноваційних процесів. Підраховано, наприклад, що в торговельному балансі США за 20 років (1960-1980 рр.) наукомістка група продуктів забезпечила 25 млрд. дол. прибутку, а ненаукомістка принесла 16 млрд. дол. збитків. Висока наукомісткість продукції стала ознакою її конкурентоспроможності. Нині в розвинутих країнах більша частина ресурсів спрямовується у сферу нарощування і передавання знань, а не в нарощування традиційного капіталу. Про це свідчать, зокрема, зусилля провідних країн світу в „збиранні умів” і зростання кількості вчених [17]. та інженерів, що працюють у науково-технічній сфері цих країн.

За темпами технологічного та економічного розвитку світове співтовариство поділяють на такі групи:

1. Технологічне ядро: США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція.

2. Країни першого технологічного кола: Італія, Канада, Швеція, Голландія, Австрія, Південна Корея та ін.

3. Країни другого технологічного кола: найрозвинутіші країни з погляду інноваційної складової (Китай, Ізраїль, Сінгапур та ін.).

4. Постсоціалістичні країни Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Литва, Латвія та ін.).

5. Країни СНД (Україна, Росія, Білорусь, Казахстан).

6. Країни, що розвиваються.

Інноваційна діяльність у країнах-лідерах здійснюється на основі горизонтальної інтеграції науково-технічних досліджень, державної підтримки розвитку нових технологій, широкого використання глобальних інформаційних та обчислювальних мереж. Це створює передумови для продукування сучасних наукомістких технологій у тих сферах діяльності, які є визначальними на даному етапі історичного та науково-технічного розвитку суспільства; формує певний монополізм, отриманий завдяки власним розробкам і винаходам. Світовий ринок високих технологій становить майже 2 трильйони дол., з яких на США випадає 39%, Японію - 30%, Німеччину - 16% [11].

В Україні проблема прискорення економічного розвитку на інноваційній основі є надзвичайно актуальною. Наявний ресурсно-технологічний потенціал українських підприємств не відповідає вимогам сьогодення. У рейтингу країн за рівнем досягнутої продуктивності праці Україна посідає 75 місце серед 141 країни (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл країн за рівнем народногосподарської продуктивності праці

Місце у світі	Річний виробіток, дол.	Місце у світі	Річний виробіток, дол.
1. США	51 000	70. РОСІЯ	10000
2-10. Швейцарія, Люксембург, Канада, Бельгія, Швеція, Данія, Нідерланди, Японія, Австралія	48 000- 41 000	71-93. Сирія, Румунія, Казахстан, Югославія, Україна, Грузія, Молдова, Вірменія, Киргизстан, Азербайджан, Узбекистан, Туркменістан, Марокко	9000- 7250
11-29. Франція, Норвегія, Бахрейн, Велика Британія, Італія, Іспанія	40 000- 32000	94-109. Гондурас, Китай, КНДР, Таджикистан, Нігерія, Монголія	6850- 4500
30-42. Ізраїль, Південна Корея, Португалія, Лівія, Чехія	27 500- 16 500	110-133. Індія, В'єтнам, Албанія, Гвінея, ЦАР	3750- 2000
43-69. Мексика, Угорщина, Естонія, Латвія, Хорватія, Польща, Литва, Словаччина, Білорусь, Болгарія	15 000- 10 500	134-142. Нігер, Чад, Малаві, Гаїті, Афганістан, Заїр, Буркіна-Фасо, Ефіопія, Малі	1800- 1150

На відміну від країн Центральної та Східної Європи, Україна продовжує продавати на світовому ринку переважно сировину та напівфабрикати. Якщо порівняти структуру експорту України та найближчих сусідів зі Східної та Центральної Європи, то відмінності будуть разючими. Зокрема, експорт сировини і продукції низького ступеня перероблення (напівфабрикатів) з України в 4-10 разів перевищує аналогічний показник Чехії, Угорщини та Польщі. Це надзвичайно небезпечно, оскільки природні ресурси обмежені й вичерпні. З іншого боку, таке спрямування експорту може призвести до надмірного розвитку добувних галузей і ще більшого занепаду наукомістких галузей.

Низька інноваційна активність вітчизняних підприємств обумовлена різними причинами. Серед них:

- фрагментарність, непослідовність і незавершеність економічної трансформації;
- орієнтація економіки на інвестування розвитку виробництва, а не на активізацію інноваційної діяльності;
- відсутність розвинутої інноваційної інфраструктури;
- орієнтація на імпорт високотехнологічного устаткування, недостатня увага до розвитку власного науково-технічного потенціалу;
- відсутність кваліфікованого управління інноваційними процесами, спрямованого на підвищення якості продукції, отримання конкурентних переваг;
- недосконалість інструментів правового регулювання інноваційної діяльності, особливо у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Наслідком цього є неспроможність державних органів управління своєчасно здійснювати необхідні структурні зміни в економіці, господарському комплексі країни, що поглиблює технологічне відставання України від розвинутих країн. Несприйнятливість вітчизняного інституційного середовища до інновацій спричиняє також недостатні темпи розвитку підприємництва.

Необхідність активізації інноваційної діяльності в Україні очевидна. Перехід до інноваційного типу розвитку є для неї неодмінною умовою входження на рівних у світову економічну систему, і для цього необхідні цілеспрямовані зусилля держави на формування сприйнятливої до інновацій економічної системи, створення такого механізму економічної взаємодії суб'єктів господарювання, за якого б конкурентні переваги здобувалися лише завдяки активній інноваційній діяльності та ефективним інноваційним рішенням.

Отже, дослідження динаміки основних економічних процесів науковцями різних країн дали змогу відокремити інновації як найпотужніший чинник економічного зростання. Всебічне використання потенціалу інновацій забезпечує випереджальний розвиток суспільств та економік, тому стимулювання інноваційної активності підприємницьких структур є одним із пріоритетів економічної політики кожної держави.

Держава, будучи головним суб'єктом інноваційної діяльності, створює умови для зростання науково-технічного потенціалу країни, визначає пріоритети у сфері науково-технічної діяльності і підтримує їх розвиток через систему фінансово-кредитних і податкових інструментів, формує організаційні механізми інформаційного та ресурсного забезпечення інноваційної діяльності. З цією метою створено законодавче забезпечення, яке визначає правові, економічна та організаційні умови науково-технічної та інноваційної діяльності, передбачає регулювання відносин між суб'єктами науково-технічної та інноваційної діяльності, визначає порядок та умови надання підтримки юридичним особам, які здійснюють науково-технічну і/або інноваційну діяльність.

Державна інноваційна політика - сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Метою державної інноваційної політики є формування у країні таких умов для діяльності господарюючих суб'єктів, за яких вони були б зацікавлені і спроможні розробляти і виготовляти нові види продукції, впроваджувати сучасні наукомісткі, екологічно чисті технології та розширювати на цій основі свої ринки збуту. У Законі України „Про інноваційну діяльність” [7] вказано: „Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції”. Продумана і цілеспрямована інноваційна політика держави позитивно впливає на ефективність інноваційних процесів і загальну динаміку економічного розвитку. І навпаки, недостатньо обґрунтовані дії і заходи держави у сфері регулювання інноваційних процесів руйнують їх мотиваційний

механізм, гальмуючи соціально-економічне зростання і навіть перешкоджаючи йому.

У процесі побудови ринкових відносин в Україні переосмислюється роль держави, змінюються способи її впливу на соціально-економічні процеси, замість директивних розробляються непрямі регуляторні інструменти, у тому числі інструменти впливу на інноваційні процеси. Первинні уявлення про ринковий механізм як інструмент спонтанного регулювання економічних процесів змінилися розумінням того, що ринок, особливо у його недосконалий, зародковій стадії, деформує мотиви і способи ведення економічної діяльності і є недостатньо ефективним регулятором соціально-економічного розвитку. Тому ринковий механізм має бути доповнений методами державного регулювання опосередкованої дії, в тому числі спрямованими на підтримку інноваційної діяльності як базисного елементу економічного зростання. У цьому контексті розробляється державна інноваційна політика, основні напрями якої визначаються залежно від стратегічних завдань країни.

Виділяють чотири типи державної інноваційної політики: технологічного поштовху, ринкової орієнтації, соціальної орієнтації, зміни економічної структури господарського механізму.

Політика технологічного поштовху, згідно з нею головні цілі та пріоритетні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку задає держава, на основі чого визначаються шляхи-стимулювання інноваційної діяльності, які мають здійснюватись через удосконалення управління в науково-технологічній та інноваційній сферах. Такий варіант інноваційної політики передбачає розроблення різних державних програм, великі капіталовкладення у масштабні інноваційні проекти, використання інших прямих форм державної участі в регулюванні інноваційних процесів.

Прикладом такої політики є політика уряду США у 40-50-ті роки ХХ ст., коли було створено принципово нові напрями в галузі електроніки, ЕОТ, зв'язку, авіабудування, і повоєнна політика Японії. Елементи цієї політики простежуються у постанові Верховної Ради України (1999 р.) „Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України”, у якій, зокрема, передбачається забезпечення пріоритетного розвитку тих галузей, які мають значний науковий і технологічний доробок. В Україні це аерокосмічна промисловість, воєнно-технічні послуги тощо. У цих сферах діяльності переважно акумулюються інвестиційні та інтелектуальні ресурси, необхідні для інтенсифікації інноваційного пошуку.

Обмеженість цього варіанта інноваційної політики полягає в тому, що держава підтримує лише довгострокові інноваційні проекти, які потребують значних фінансових вкладень, а отже, можуть реалізовуватися лише потужними підприємствами. Однак часто виникає необхідність у швидкому розробленні та впровадженні нової техніки і технологій у зв'язку із змінами у ринковій кон'юнктурі, на що держава не в змозі швидко й адекватно реагувати, а дрібні і середні фірми не здатні цього зробити через відсутність достатніх коштів і низький науково-технічний потенціал. Більшість із них впроваджує, як правило, поліпшувальні інновації, інновації „навздогін”, що не забезпечує достатніх темпів економічного розвитку. Тому така інноваційна політика може дати позитивні результати за умов, коли малий бізнес включається в інноваційні процеси через входження у „технологічні ланцюжки” великих фірм (як це мало місце, зокрема, в Японії та Південній Кореї).

Політика ринкової орієнтації. Передбачає провідну роль ринкового механізму в розподілі ресурсів та визначенні напрямів розвитку науки і техніки, а також обмеження ролі держави в стимулюванні фундаментальних досліджень. Спрямована на створення сприятливого економічного клімату та розвитку інформаційного середовища для здійснення нововведень у фірмах, скорочення прямої участі держави в НДДКР та дослідженнях ринків, а також прямих форм регулювання, які перешкоджають стимулюванню ринкової ініціативи та ефективній перебудові ринку. Ця політика була пріоритетною в 70-ті роки ХХ ст. у США, Німеччині, Японії; на початку 80-х років поворот до неї намітився у більшості розвинутих країн, а в середині 90-х років, з початком ринкових перетворень, - і в Україні.

Обмеженість політики ринкової орієнтації полягає в її націленості на короткострокові й недорогі інноваційні проекти, що реалізуються окремими фірмами. Дослідженням, від яких залежить місце держави у світовому співтоваристві та її національна безпека, приділяється недостатня увага.

Політика соціальної орієнтації. Сутність її полягає у соціальному регулюванні наслідків НТП: процеси прийняття рішень відбуваються із залученням широкої громадськості; рішення приймають за умов досягнення соціально-політичного консенсусу. Такий варіант інноваційної політики не є основним, проте певні його елементи простежувалися у розвитку різних країн. Так, в 60-70-ті роки ХХ ст. соціально-економічним наслідкам впровадження нових технологій приділяли значну увагу в США; у Швеції ж надмірна соціальна зорієнтованість економічної та інноваційної політики зумовила певне

відставання у розвитку від провідних країн світу. Отже, цей тип інноваційної політики має бути поєднаний з іншими типами у співвідношенні, яке б не перешкоджало повноцінному економічному розвитку держави.

Політика, націлена на зміни економічної структури господарського механізму. Передбачає істотний вплив передових технологій на вирішення соціально-економічних проблем, на зміну галузевої структури, взаємодію суб'єктів господарювання, рівень життя тощо. Це потребує нових форм організації й механізмів управління розвитком науки і техніки, а також їх взаємодії. На сучасному етапі лише Японія послідовно дотримується такої політики, здійснюючи її паралельно з ринковою.

Вибір типу державної інноваційної політики та формування механізму, що сприяє її реалізації, залежить від стратегічних цілей держави і має здійснюватися з урахуванням загальних закономірностей інноваційних процесів.

Щодо нинішнього стану економіки України, то він відповідає стадії затяжної кризи, після якої настає поворот до піднесення. Важливо знати, які саме рушійні сили можуть зумовити цей поворот. Український економіст Юрій Бажал [1], аналізуючи динаміку технологічних змін, вказує, „що при розробленні державної інноваційної політики України передусім необхідно створити умови для здійснення стрибкоподібного переходу від старого до нового технічного базису виробництва”. Саме в кризовій фазі циклу виникають базисні інновації, які, проте, певний час співіснують поряд із старим технічним базисом. Тому інноваційна політика повинна бути відповідним чином диференційована. Для розвитку нових виробництв, які визначають майбутнє промисловості, потрібна суттєва підтримка з боку держави (зокрема, через систему податкових пільг), оскільки впровадження принципово нового є надто ризикованим і мусить супроводжуватися значними інвестиціями.

Отже, одним із найважливіших завдань державної інноваційної політики в Україні повинно бути виведення економіки України з кризи і забезпечення її динамічного зростання через стимулювання дифузії нових технологій, виробництв, організаційних методів. І для цього мають бути створені відповідні правові, фінансові, матеріальні, кадрові, інформаційні та імпорتنі можливості.

Державна інноваційна політика покликана вирішувати стратегічні і поточні завдання у сфері інноваційної діяльності, тому відокремлюють два її види: довгостроковий і поточний.

Довгострокова інноваційна політика. Вона спрямована на створення умов для загального соціально-економічного розвитку країни на інноваційній основі через прямі та непрямі інструменти економічного впливу, формування стимулюючого законодавчого та інституційного середовища для всіх суб'єктів інноваційного процесу, її основними напрямками є:

- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- пряме державне фінансування інноваційних інвестицій для реалізації програм структурної перебудови економіки;
- підтримка утворення та розвитку нових конкурентоспроможних наукомістких галузей та виробництв, які можуть здійснити технологічний прорив і скласти основу матеріально-технічної бази довгострокового економічного зростання країни (біотехнології, аерокосмічний комплекс, інформаційні технології, виробництво нових матеріалів тощо);
- формування єдиного технологічного простору;
- застосування сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності, яка б створювала відповідні мотиваційні преференції у підприємницькому середовищі;
- створення умов для збереження, розвитку та ефективного використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- підтримання високого суспільного статусу вчених, конструкторів, інженерів, тобто усіх суб'єктів інноваційного процесу (наприклад, через встановлення різноманітних державних премій, почесних звань, проведення конкурсів тощо);
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності, тобто забезпечення охорони прав інтелектуальної власності з метою гарантування невід'ємного з права суб'єкта інноваційної діяльності мати комерційний зиск від виробничої реалізації свого права на об'єкт інтелектуальної власності;
- пряме державне фінансування розвитку сучасної інноваційної інфраструктури; активна підтримка процесів розвитку транспортних та комунікаційних мереж, особливо інформаційних з можливостями широкого користування світовими інформаційними мережами, з приєднанням до існуючої європейської та світової інфраструктури бізнесу для розширення доступу суб'єктів інноваційної діяльності до загальносвітового банку знань;
- регулювання інноваційної діяльності в регіонах: раціональне розміщення інноваційного потенціалу, вирівнювання соціально-економічних диспропорцій розвитку регіонів;

□ сприяння міжнародній науково-технічній кооперації, зокрема через участь у спільних науково-технічних та дослідницьких проєктах, які надають доступ до високих сучасних технологій, заохочення іноземних інвесторів до створення спільних підприємств, що виготовляють наукомістку продукцію, сприяння трансферу технологій, зокрема з найперспективніших інноваційних напрямів, впровадження міжнародних стандартів для вітчизняних виробництв, стимулювання експортно-імпортних операцій в торгівлі інноваційними товарами, послугами тощо.

Реалізація цих стратегічних завдань вимагає значних фінансових вкладень у довгострокові інноваційні проєкти, підтримки держави при реалізації ризикованих інноваційних проєктів, здійснення великих науково-технічних програм, що потребуватимуть об'єднання наукового потенціалу не лише окремих підприємств галузі, а й кількох галузей промисловості. Це забезпечить умови для створення і широкого застосування принципово нових машин, матеріалів, комплексних технологічних систем; оперативного освоєння новітніх науково-технологічних розробок; для постійного відтворення та ефективного використання науково-технічного потенціалу країни. Усе це сприятиме масштабним зрушенням в економіці.

Поточна інноваційна політика. Полягає вона в оперативному регулюванні та підтримці інноваційної діяльності на мікроекономічному рівні. Спрямована на:

□ координацію інноваційної діяльності, в тому числі на рівні регіонів: розроблення програм інноваційного розвитку, сприяння кооперації та взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитних установ у процесі здійснення інноваційної діяльності;

□ захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

□ підготовку висококваліфікованих робочих кадрів, орієнтацію на безперервність процесу збагачення знань і підвищення кваліфікації;

□ аналіз нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності для оцінювання результативності відповідних норм і законів;

□ визначення доцільності надання фінансової підтримки для реалізації конкретних інноваційних проєктів;

□ здійснення моніторингу реалізації інноваційних проєктів з метою визначення ефективності вкладення інвестицій;

□ організацію, планування і контроль ресурсного забезпечення інноваційної діяльності з державних та недержавних джерел;

□ аналіз і облік суб'єктів інноваційної діяльності за всіма елементами життєвого циклу інновацій: формування статистичної

бази, поширення інформації та знань інноваційного характеру, у тому числі з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій;

- розроблення організаційних форм підтримки інноваційної діяльності на рівні регіонів (технопарки, технополіси, інноваційні центри тощо);

- створення венчурних інноваційних фондів, що користуються значними податковими пільгами;

- надання індивідуальним винахідникам і малим інноваційним підприємствам безвідсоткових банківських позик;

- забезпечення реалізації права підприємств, що використовують сучасні технології, на прискорену амортизацію обладнання;

- забезпечення сприятливих торговельних умов для формування конкурентоспроможного національного товаровиробника інноваційних продуктів: здійснення відповідної торговельної політики з елементами підтримуючого протекціонізму (для експортерів інноваційних товарів);

- відстоювання прав та інтересів вітчизняних інноваторів на зовнішніх ринках: підтримку активної участі вітчизняного виробника товарів та послуг у міжнародному розподілі праці з недопущенням випадків недозволеної та несумлінної конкуренції, активну участь у всіх провідних міжнародних організаціях, які регулюють світовий трансферт технологій.

Реалізація означених завдань забезпечує підтримання дієвості форм і методів державного регулювання інноваційної діяльності, своєчасного та оперативного внесення до них необхідних коректив у разі зміни акцентів інноваційної політики держави відповідно до умов сьогодення. За своєю сутністю заходи поточної інноваційної політики спрямовані на зміцнення інноваційного потенціалу підприємств, підвищення якості продукції та ефективності виробництва.

Інноваційна політика держави має враховувати особливості усіх галузей економіки і конкурентоспроможність їхньої продукції. Галузі господарського комплексу України залежно від рівня конкурентоспроможності продукції умовно поділяють на три групи:

- галузі, що мають високу конкурентоспроможність на світовому ринку (аерокосмічна, воєнні технології, технології зварювання);

- галузі з потенційною конкурентоспроможністю на світових ринках (металургійна промисловість, машинобудування);

□ галузі, підприємства яких здебільшого не спроможні конкурувати на світових ринках (агропромисловий комплекс, легка і харчова промисловість, виробництво будівельних матеріалів).

Політику щодо першої групи підприємств слід спрямовувати на зміцнення і розвиток їх виробничо-економічного потенціалу, щодо другої - на розроблення протекціоністських заходів з боку держави для їх проникнення на світовий ринок і закріплення на ньому; щодо третіх, які переважно орієнтуються на внутрішній ринок, - на формування умов досконалої конкуренції, за яких підприємства прагнуть, до нововведень з метою зміцнення своїх позицій на існуючому ринку.

Отже, інноваційна політика кожної держави має відповідати загальнонаціональним стратегічним цілям та інтересам. Не є винятком і Україна, стратегічним завданням якої є економічне зростання та поліпшення добробуту народу через реалізацію інноваційної моделі розвитку. Для цього необхідно сформувати інституційне середовище, сприйнятливие до інноваційних процесів, створити нові моделі розвитку і використання людських ресурсів, визначити пріоритети інноваційної діяльності, що лежать у площині створення та поширення базисних інновацій. Це дасть змогу здійснити перехід до нових товарно-продуктових і технологічних структур виробництва і забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на внутрішньому і світовому ринках.

Реалізація державної інноваційної політики забезпечується органами державного управління через систему методів та інструментів (засобів) державного регулювання.

Класифікація інструментів державної інноваційної політики може здійснюватися на основі підходу „попит -й пропозиція?”. Суть його полягає в тому, що держава здійснює вплив через стимулювання попиту на інноваційні продукти, пропозицію таких продуктів, інструменти створення сприятливого інституційно-правового середовища для підприємців-інноваторів.

Інструменти регулювання попиту. Це укладені центральними або регіональними органами державного управління договори із суб'єктами інноваційної діяльності щодо розроблення й виробництва інноваційних продуктів, технологій та послуг.

Інструменти регулювання пропозиції. Дії, спрямовані не на забезпечення інноваторів фінансовою та технічною допомогою, в тому числі створення інноваційної інфраструктури: надання інноваторам грантів, позик, субсидій, гарантованих кредитів, дослідницьких податкових кредитів; забезпечення дослідників та інженерів відповідним обладнанням і приладами, приміщеннями та сервісом;

створення державних інституцій для поєднання науки й виробництва різних форм власності, наприклад шляхом створення та сприяння розвиткові технопарків, виставок, ярмарок тощо.

Інструменти створення сприятливого середовища для інноваційного процесу. До них відносять передусім податкові пільги, пільгове кредитування і субсидування; страхування і гарантування, надання прав на прискорену амортизацію устаткування; розвиток державою патентного права, правничих засад виробництва та споживання якісної продукції - системи стандартизації і сертифікації виробництв та окремих видів продукції, регулювання моно-польних підприємств і видів діяльності, дозвіл тимчасової монополії інноватора. Це створення сприятливих умов для міжнародної комерційної діяльності. Йдеться про торговельні угоди, зовнішньоекономічні тарифи, режими валютного регулювання, відстоювання прав та інтересів вітчизняних інноваторів у міжнародній кооперації праці та захист у випадках недозволеної чи несумлінної конкуренції. Це також розвиток і підтримка системи освіти в країні (повне або часткове фінансування закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів вузькопрофільного тренінгу та менеджменту), створення умов для особистісного розвитку людини, соціальне страхування, охорона здоров'я, довкілля тощо.

Застосовуючи ці інструменти, держава може уповільнювати або прискорювати темпи інноваційного процесу, підвищувати або знижувати ефективність інноваційної діяльності. Важливо визначити оптимальне співвідношення між ними, щоб уникнути „ручного” управління інноваційними процесами і сформувати ефективний економічний механізм їх стимулювання.

Вітчизняна практика підтримки інноваційної діяльності є недостатньо ефективною. Перевага надається методам прямого адміністрування, дієвість яких залежить від суб'єктивної оцінки інноваційного проекту особами, що здійснюють його експертизу. Однак стимулом до інноваційної діяльності має бути більший дохід інноватора, що забезпечується непрямыми методами регулювання, ефективність яких підтверджується досвідом економічно розвинутих країн. Отже, вдосконалення державної інноваційної політики повинно відбутися у напрямі збагачення їх інструментарію.

Список використаної літератури

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін. / Навчальний посібник.-К.: „Заповіт”, 1996.-240 с.

2. Бачевська І.П. Інноваційна діяльність в Україні: інструменти та механізми державного впливу. [Електронний ресурс] // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2014.- Вип .2.- с. 2-11
3. Власова А.М., Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент. Навч. посібник. –К. – КНЕУ, 1997. – 92с.
4. Водачек Л., Водочкова О. Стратегические управления инновациями на предприятии: Сокр. пер. со словац. – М.: Экономика. 1989. – 167с.
5. Йохна М.А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. – К.: Видав.центр. “Академія”, 2005. – 400 с.
6. Концепція державної інноваційної політики України /Міністерство у справах науки і технологій, Державний інноваційний фонд України. - Київ, 1997.
7. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4.07.2002 р. №40- IV (із змінами і доп. №5460-VI від 16.10.2012). // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №2-3. – ст. 41.
8. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII (із змінами і доп. № 922-VIII від 25.12.2015) // ВВР, 2016, № 9, ст.89.
9. Хучек М. Инновации на предприятиях и их внедрение. – М.: Луч, 1992.
10. Шапиро С., Тарасенко С. Анализ и формирование инновационной политики. М.: Политиздат. – 1995. – 312 с.

4.2. Правове забезпечення та оцінка державної інноваційної діяльності в Україні

Однією з найважливіших функцій держави в ринковій економіці є створення правової основи її функціонування. Насамперед це прийняття законів і правил, що регулюють економічну діяльність, також контроль за їх виконанням. Створюючи законодавчу базу, держава встановлює юридичні принципи функціонування економіки, виконувати які зобов'язані всі суб'єкти економічної діяльності.

Правове забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється шляхом прийняття Верховною Радою України законів і законодавчих актів, видання указів Президента, нормативних актів Уряду (постанов, розпоряджень), а також розроблення механізму їхньої реалізації й контролю за їх виконанням. Закони, законодавчі і нормативні акти визначають об'єкт

і зміст регулювання інноваційної діяльності. Характерною тенденцією світового економічного розвитку початку ХХІ ст. є загострення конкуренції різних типів промислової політики та розмаїття макроекономічних моделей. Конкуренція ж товарів та послуг відступає на другий план. Вже не ринок відкриває шлях до процвітання, а ступінь наукового й інформаційного забезпечення виробництва, рівень його організаційних форм, підготовка кадрів, їхня зацікавленість у кінцевих результатах праці.

Для досягнення стійкого економічного зростання держава має забезпечити збалансованість конкурентної та промислової політики.

Інноваційна політика є частиною економічної й спрямована на забезпечення ефективності інноваційної діяльності. Стратегія й механізми реалізації державної інноваційної політики, як правило, визначаються її законодавчими та урядовими структурами.

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Інноваційне законодавство продовжує інтенсивно розвиватися. Передбачається гармонізація інноваційного законодавства України з міжнародними угодами і конвенціями у сфері договірно-правового поля.

Стратегія й механізми реалізації державної політики, як правило, визначаються її законодавчими та урядовими структурами.

Практика високо розвинутих зарубіжних країн свідчить, що держава, безумовно, має здійснювати інноваційну стратегію шляхом використання ринкових відносин, але без зведення до них всього управління інноваційним процесом.

У країнах Західної Європи державне втручання в інноваційну діяльність стало нормою, і його методи постійно вдосконалюються. Основною метою такого втручання є забезпечення сталого економічного розвитку, підтримка низького рівня інфляції, високої інноваційної активності.

Державна інноваційна політика – це сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Мета державної інноваційної політики – формування у країні таких умов для діяльності господарюючих суб'єктів, за яких вони були

б зацікавлені і спроможні розробляти, виготовляти нові види продукції, впроваджуючи сучасні наукомісткі, екологічно чисті технології.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» вказується, що державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Регулювання інноваційної діяльності, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», може здійснюватися на різних рівнях управління державою різними державними структурами – від

Верховної Ради до органів виконавчої влади на місцях, їх участь у регулюванні інноваційних процесів обумовлена тими функціями, які вони виконують у загальній системі економіки країни.

Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності, створюючи законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності та визначаючи обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності в межах Державного бюджету України.

Кабінет Міністрів України. Його функції у сфері інноваційної діяльності полягають у:

- забезпеченні реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності;
- підготовці та поданні Верховній Раді України пропозицій щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності як окремої загальнодержавної програми або в межах програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

- здійсненні заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

- сприянні створенню ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності;

- створенні спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проєктів, затвердженні їх статутів чи положень про них, підпорядкуванні цих установ спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності;

- підготовці та поданні до Верховної Ради України як складової частини проєкту Закону „Про Державний бюджет України” на відповідний рік пропозиції щодо обсягів бюджетних коштів для фінансової підтримки інноваційних проєктів через спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи;

- затвердженні положень про порядок державної реєстрації інноваційних проєктів і веденні Державного реєстру інноваційних проєктів;

- інформуванні Верховної Ради України про виконання інноваційних проєктів, які кредитувалися за кошти Державного бюджету України, і про повернення до бюджету наданих раніше кредитів.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності. На нього покладено такі повноваження:

- здійснення заходів єдиної науково-технічної та інноваційної політики;

- підготовка і подання до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування;

- координування робіт у сфері інноваційної діяльності інших центральних органів виконавчої влади;

- формування окремого підрозділу для кваліфікування інноваційних проєктів з метою їх державної реєстрації;

- реєстрація інноваційних проєктів і ведення Державного реєстру інноваційних проєктів;

- підготовка і подання до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо створення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проєктів, розроблення статутів чи положень про ці установи;

□ затвердження порядку формування і використання коштів підпорядкованих йому спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ і контролювання їх діяльності;

□ делегування державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів і фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених Законом „Про Державний бюджет України” на відповідний рік;

□ організація підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інноваційної діяльності.

Центральні органи виконавчої влади. Здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам проведення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів із пріоритетних галузевих напрямів інноваційної діяльності і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених Законом „Про Державний бюджет України” на відповідний рік.

Отже, органи державної влади, відповідно до Закону України „Про інноваційну діяльність”, здійснюють регулювання інноваційної діяльності переважно прямими методами, через формування інноваційної інфраструктури, визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, відбору перспективних з погляду визначених пріоритетів інноваційних проектів і їх фінансову підтримку за рахунок бюджетних коштів. Однак надання переваги методам прямої дії криє у собі певні загрози. Практика свідчить, що ефективність методів прямої дії суттєво впливає на суб'єктивні чинники: упередженість осіб, що приймають рішення, їх недостатня компетентність у питаннях експертизи проектів, прихована зацікавленість та лобіювання вибору конкретного проекту тощо. Тому останнім часом у країні усе частіше вдаються до непрямих методів регулювання стимулюючого характеру. Зокрема, фінансова підтримка інноваційних проектів не означає пряме державне фінансування без повернення вкладених коштів. Згідно із Законом суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надано фінансову підтримку в різних формах.

1. Повне безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за кошти Державного бюджету України, кошти бюджету Автономної Республіки Крим і кошти місцевих бюджетів.

2. Часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування інноваційних проєктів за кошти Державного бюджету України, кошти бюджету Автономної Республіки Крим і кошти місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проєкту решти необхідних коштів виконавця проєкту і/або інших суб'єктів інноваційної діяльності.

3. Повна або часткова компенсація (за кошти Державного бюджету України, кошти бюджету Автономної Республіки Крим і кошти місцевих бюджетів) відсотків, які сплатили суб'єкти інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проєктів.

4. Надання державних гарантій комерційним банкам, які здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проєктів.

5. Майнове страхування реалізації інноваційних проєктів у страховиків відповідно до Закону України „Про страхування”.

Такі умови надання фінансової підтримки підвищують відповідальність суб'єктів інноваційної діяльності за обґрунтування і реалізацію інноваційних проєктів. У цьому разі держава бере на себе лише незначну частину ризику, пов'язаного з реалізацією інновацій.

У країнах із розвинутою ринковою економікою інструментарій непрямих методів управління різноманітний і зосереджений переважно в сфері оподаткування, де діє багато пільг:

- пільгове оподаткування прибутку через зменшення оподаткованої бази і ставок оподаткування, вирахування з податкових платежів;

- пільгове оподаткування операцій, пов'язаних з оборотом науково-технічної продукції, наприклад оподаткування за нульовою ставкою податку на додану вартість;

- надання дослідного та інвестиційного кредиту (податкового) - відстрочення податкових платежів у частині витрат з прибутку на інноваційні цілі;

- зменшення податку на приріст інноваційних витрат;

- „податкові канікули” протягом кількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проєктів;

- пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих за акціями інноваційних підприємств;

- ув'язування пільг з урахуванням пріоритетності здійснюваних проєктів;

- пільгове оподаткування прибутку, отриманого внаслідок використання платежів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів інтелектуальної власності;

- зниження ставок податку на прибуток на замовлені та спільні

НДДКР;

□ зменшення оподаткованого прибутку на суму вартості приладів та устаткування, що передаються вищим навчальним закладам;

□ вирахування з оподаткованого прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;

□ зарахування частки прибутку інноваційних підприємств на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням у разі використання на інноваційні цілі.

В Україні, однак, використовуються лише деякі види таких пільг [7].

1. 50% податку на прибуток і 50% податку на додану вартість залишається у розпорядженні підприємства за умов, що виконання інноваційного проекту почнеться не пізніше, ніж через півтора року від дати його державної реєстрації. Ці кошти мають бути зараховані на спеціальний рахунок і використовуватись винятково на фінансування інноваційної діяльності. Якщо ці кошти не використані протягом терміну пільгового оподаткування і року після цього, вони підлягають зарахуванню до Державного бюджету України. Однак пільгове оподаткування реалізується за умови, що суб'єкт інноваційної діяльності про початок реалізації інноваційного проекту у місячний термін повідомляє відповідний орган Державної податкової адміністрації і з усіх господарських операцій, пов'язаних з виконанням інноваційного проекту, веде окремий бухгалтерський облік.

2. Інноваційним підприємствам дозволяється прискорена амортизація основних фондів і встановлюється щорічна двадцятивідсоткова норма прискореної амортизації основних фондів групи III. При цьому амортизація основних фондів групи III проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.

3. Інноваційні підприємства сплачують земельний податок за ставкою в розмірі 50% від діючої ставки оподаткування.

4. Необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту, який передбачає випуск інноваційного продукту і щодо якого прийнято постанову Кабінету Міністрів України про його особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), яких не виробляють в Україні або виробляють, але вони не відповідають вимогам проекту, при ввезенні в Україну протягом терміну чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільнюються від сплати ввізного

мита та податку на додану вартість. При цьому номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному проекті перед його державною реєстрацією.

Названі пільги стосуються інноваційних підприємств, у яких частка інноваційної продукції становить не менше 70% від загальної кількості продукції, або ж тих, що реалізують інноваційні проекти, внесені у Державний реєстр інноваційних проектів. Це сприяє технологічному прориву, оскільки підтримку, як правило, надають базисним інноваціям, тобто вона має точковий характер. Однак більшість підприємств впроваджують інновації в процесі вдосконалення своєї діяльності, паралельно із виготовленням основної продукції, життєвий цикл якої ще триває. Як правило, нова продукція на початку свого життєвого циклу не може займати 70% від загального випуску, а в міру розгортання її виробництва у наступні роки вона перестає бути новою. Отже, під дію вказаних пільг не підпадає багато аспектів інноваційної діяльності підприємства, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення системи непрямих методів регулювання інноваційної діяльності в Україні.

Показовим щодо цього є досвід економічно розвинутих країн, де сформовані ефективні механізми такого регулювання. Зокрема, США та Велика Британія підтримують низький рівень оподаткування корпорацій і вважають це потужним стимулом для ризикових технологічних змін. У Німеччині, Іспанії та Італії низькі ставки базових податків доповнені спеціальними системами заохочування ризикових проектів. Франція застосовує іншу комбінацію: високі податки для всіх і різні спеціальні стимули інноваційного підприємництва. Це означає, що в Україні необхідно формувати свою систему методів державного регулювання інноваційної діяльності, яка на власному історичному та ментальному ґрунті стимулюватиме підприємницькі структури до інноваційного розвитку.

Проте в цілому говорити про досконалість створеної законодавчої бази поки що зарано. У чинному законодавстві продовжує існувати багато суперечностей та програм, що заважають запровадженню та нормальному функціонуванню моделі інноваційного розвитку. Порушується один із головних принципів систематизації законодавства з питань інноваційної діяльності, згідно з яким закони та підзаконні акти мають подавати узгодженість норм.

Не виконується й інший, не менш важливий принцип правового регулювання, згідно з яким нормативно-правова база інноваційної діяльності має бути стабільною. Адже найголовнішою передумовою

ефективного розвитку інноваційної діяльності в Україні має бути її надійна правова база.

Аналіз світової практики показує, що пряма підтримка державою рівня та інтенсивності інноваційних процесів в економіці розглядається як вирішальна умова її структурної перебудови. Саме завдяки їй можна досягти стабільних темпів економічного зростання.

Для активізації інноваційної діяльності України передусім варто задіяти широкий спектр економічних регуляторів – податкових, кредитно-фінансових тощо.

Оскільки у найближчі роки обсяг інвестицій з Державного бюджету на інноваційну діяльність становитиме мізерну частку від загального їх обсягу, важливе значення має пошук нових нетрадиційних джерел фінансування.

Необхідно розробити й запровадити механізм посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягів інвестування інновацій насамперед шляхом довготермінового їх кредитування.

Обставини, що склалися у сфері довготермінових кредитів, вимагають нестандартних рішень. Мається на увазі переорієнтація кредитних ресурсів, які щороку формуються у банківській системі. Ці кредитні ресурси потрібно спрямовувати переважно на довготермінове кредитування перспективного конкурентоспроможного виробництва, що зменшить інфляційний ефект від приросту відповідних ресурсів.

З метою підвищення ролі фондового ринку в розвитку й акумуляції інвестиційних ресурсів необхідно продовжити формування цілісного механізму функціонування ринку цінних паперів, що забезпечує захист прав інвесторів, сприяє вкладенню коштів у цінні папери підприємств.

Запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій передусім шляхом довготермінового їх кредитування у реальний сектор економіки та передбачення гнучкого порядку встановлення резервних вимог Національного Банку України щодо коштів, які спрямовуються комерційними банками на довготермінове кредитування інноваційних проєктів, стане вагомою підсистемою стабілізації економічного розвитку.

До змінних механізмів державного регулювання належать заходи регулювання, що варто застосовувати у кожній конкретній економічній ситуації. Постійні ж механізми функціонують у незмінному вигляді, незалежно від економічної ситуації. За методами впливу держави кожен із заходів поділяється на прямий та непрямий. За сферою впливу – на обмежений та загальнодержавний.

Змінні засоби прямого впливу з обмеженою сферою дії та отриманим результатом враховують: бюджетне фінансування на незворотній основі, бюджетне кредитування, державні гарантії, що стосуються реалізації інноваційних проектів, державний контракт на розробку й виконання інноваційних проектів, управління процесами приватизації з метою пошуку ефективного інвестора, часткове фінансування державою інноваційних проектів у пріоритетних галузях економіки, реалізацію державою комерційних високоприбуткових за своїми масштабами інноваційних проектів.

Зважаючи на реальні економічні умови, необхідно більш виважено проаналізувати, обґрунтувати окремі основні напрями державного регулювання інноваційної діяльності. У довготерміновій перспективі ці напрями є правильними, але сучасні економічні умови не дають можливості повною мірою використати їхній потенціал. Інноваційний процес зазнав децентралізації. Основні макроекономічні показники за роки незалежності України свідчать про те, що перехід на ринки економіки не може відбутися одразу, це потребує детально розробленої державної програми, значних фінансових ресурсів, які може зібрати та використати лише держава.

Економіка України ніколи не функціонувала у ринкових умовах, а тому урядовцям не варто було покладатися на саморегулюючу здатність ринку. Швидка переорієнтація на новий тип економічних відносин може відбуватися лише за активної державної політики і, передусім, в інноваційній діяльності.

Через це в інноваційній діяльності варто застосовувати як прямі, так і непрямі засоби державного регулювання.

Усі форми втручання держави в економіку утворюють цілісну систему. Кожна модель державного регулювання є певним сполученням елементів, які реалізуються у вигляді комплексу заходів економічної політики та відповідних державних установ, що розробляють і реалізують ці заходи.

При розгляді державної інноваційної політики не варто забувати й про ризики. До найбільш поширених видів інноваційних ризиків належать ті, що пов'язані з нестабільністю економічного законодавства та поточної економічної ситуації: ризик умов інвестування та використання прибутку; зовнішньоекономічний ризик; ризик несприятливих змін у державі; неповна або неточна інформація про динаміку технічно-економічних показників, параметри нової техніки та технології, коливання ринкової кон'юнктури, цін, валютних курсів; виробничо-технологічний ризик; невизначеність цілей,

інтересів та поведінки учасників, неповна або неточна інформація про фінансовий стан та ділову репутацію підприємств-учасників.

Таблиця 1
Характеристика основної законодавчої бази забезпечення розвитку інноваційної діяльності в Україні

№ з/п	Основні нормативно-правові акти	Призначення
1	2	3
1.	Конституція України, 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР	Основний Закон України в системі правового регулювання інноваційної діяльності
2.	Закон України «Про інвестиційну діяльність», 18 вересня 1999р. №1560-XII	Визначає правові, економічні і соціальні умови інвестиційної діяльності на території України і, зокрема, вперше вводиться поняття «інноваційна діяльність»
3.	Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», 13 грудня 1991р. №1977-XII	Визначає принципи положення з регулювання розвитку науки і техніки, основні цілі, напрями і принципи державної науково-технічної політики, форми і методи державного регулювання, повноваження державних органів у здійсненні науково-технічної політики, економічні і правові гарантії розвитку науково-технічної діяльності
4.	Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», 1 грудня 1998р. №284-XIV	Визначає правові, організаційні і фінансові основи функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави в технологічному розвитку
5.	Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію науково-технологічного і інноваційного розвитку України», 13 липня 1999р. №916-XIV	Формулює головні цілі, пріоритетні напрями науково-технологічного й інноваційного розвитку, а також визначає шляхи удосконалення механізму інноваційного розвитку. Однією з основ концепції є віднесення збереження та підвищення якості науково-технологічного потенціалу до пріоритетних інтересів України
6.	Закон України «Про науково-технічну інформацію», 26 червня 1993р. №3322-XII	Визначає основи державної політики у галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації на користь науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Метою закону є створення в Україні правової бази для отримання і використання науково-технічної інформації
7.	Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу», 21 лютого 1995р. № 51/95-ВР	Визначає правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів дослідження.

Продовження табл. 1

1	2	3
8.	Закон України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», 11 липня 2001р. №2623-III	Визначає правові, фінансові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні
9.	Закон України «Про інноваційну діяльність», 4 червня 2002 р. №40-IV	Визначає правові, економічні та організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом
10.	Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», 16 січня 2003 р. №433-IV	Визначає правові, економічні і організаційні засади формування і реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні

Підсумовуючи проведений аналіз законодавчої бази, можна дійти висновку, що до цього часу низка норм базових законів не діє в Україні через відсутність необхідних для їхньої реалізації підзаконних актів. Це перш за все, стосується окремих положень Закону України «Про інноваційну діяльність» і пов'язано з тим, що Уряд до цього часу не створив і не прийняв необхідного пакета документів, що забезпечує їхнє функціонування. Все це потребує подальшої законодавчої роботи з удосконалення правового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Циклічний характер економічного розвитку (послідовна зміна періодів спаду, стагнації, підйому, зростання) започатковує формування нових тенденцій в економіці, що впливає з аналізу динаміки макроекономічних показників. Кожен цикл економічного розвитку через систему причинно-наслідкових залежностей з урахуванням часового лагу визначає певний рівень формування та використання інноваційної якості людських ресурсів, ступінь її затребуваності та реалізації.

Як підтверджує практика, розробка та впровадження інновацій є дієвим механізмом виходу з кризи. Адже, за допомогою нововведень на виробництві можна підвищити ефективність праці, зменшити ресурсозатратність виробництва та, взагалі, одна вдала інновація здатна забезпечити поживлення на цілому сегменті ринку. Тому, дієва інноваційна політика держави, а особливо спільні дії державного та корпоративного секторів економіки, на думку автора, є ефективним інструментом боротьби з економічною кризою. [5].

Ускладнює шлях розвитку нашої держави й нееквівалентний зовнішньоекономічний обмін, постачання ресурсів закордон та ввезення готової продукції, що значно зменшує можливі прибутки

національних компаній, а відповідно й перспективи зростання. Від так, стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку затверджені на законодавчому рівні залишаються нереалізованими.

Аналіз динаміки та структури науково-технічної активності в Україні показав, що на сучасному етапі та у найближчій перспективі вітчизняні підприємства не спроможні здійснювати високопродуктивну науково-технічну, технологічну та інноваційну діяльність, адже, у вітчизняному законодавстві фактично відсутні норми, що б стимулювали до такої діяльності, більше того чинний механізм регулювання науково-технічної діяльності суб'єктів господарювання певною мірою протидіє залученню та розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку.

Незацікавленість суб'єктів господарювання фінансувати наукові дослідження і розробки, вкладати кошти у проекти з довгим періодом окупності та ставлення до цієї проблеми держави на сьогодні є головними причинами того, що витрати недержавного сектора на наукові дослідження скорочуються.

В Україні є дуже гострою проблема забезпечення взаємодії науки, держави та підприємницького сектору, адже, велика кількість цікавих розробок, що створюються вітчизняними винахідниками, не знаходять інвесторів для їх реалізації, наукові дослідження фінансуються дуже слабо. Корисним для України є досвід країн розвинутої ринкової економіки у частині співпраці університетів та підприємницького сектору, розробки спільних навчальних програм, програм стажування молоді на підприємствах та ін. Корисним для України був би досвід програм державно-приватного партнерства США у сфері інноваційної діяльності.

Поштовхом для прискореного розвитку академічного сектора науки повинно стати збільшення бюджетного фінансування у розрахунку на одного науковця. Недостатнє бюджетне фінансування є основною причиною низького рівня заробітної плати, а відповідно і низького статусу професії науковця у суспільстві, відсутність матеріально-технічної бази спонукає перспективних науковців до від'їзду закордон.

Задля реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку України на інноваційній основі необхідно провести заходи щодо удосконалення системи фінансування інноваційної діяльності, а саме, запровадити фінансування досліджень на основі справедливого конкурсу, використовувати прогресивні форми фінансування інноваційних підприємств (державні цільові програми, інноваційні

фонди, венчурне підприємництво, бізнес-інкубатори та ін.), та відновити пільгове оподаткування для інноваційного бізнесу.

Загалом, питання удосконалення фінансування науки та інноваційної діяльності може бути успішно вирішено лише після введення в дію в Україні законів про боротьбу з корупцією, проведення заходів для виведення бізнесу з тіні та створення дійсно прозорих механізмів фінансування державних програм.

В Україні інноваційна діяльність знаходиться в занедбаному стані. Перехід української економіки до ринкового режиму функціонування супроводжується зростаючим науково-технічним і технологічним відставанням від індустріально-розвинених країн.

Основними причинами такого скорочення є відсутність фінансування наукових досліджень, скорочення обсягів виробництва на підприємствах (відповідно, відсутність засобів у замовників наукових досліджень, тобто в сфері реалізації інновацій), відсутність мотивації у наукових співробітників при проведенні досліджень.

Науково-технічний прогрес в Україні і технологічний розвиток усе більше починає залежати від інтелектуального і розумового потенціалу і розвитку науки і техніки в інших країнах світу. Але вони не зацікавлені в розвитку економіки України, оскільки хочуть мати більший ринок збуту для своїх товарів, а тому не дуже прагнуть до передачі новітніх технологій. І не дивлячись на те, що наша держава все більше закуповує за кордоном нове обладнання, технології, матеріали і „ноу-хау”, значна частина з них уже не відрізняється новизною.

Ще більш загострилася несприйнятливість до досягнень НТП. Комерціалізація нововведень знаходить своє втілення головним чином на стадії їхнього випуску і застосування, де і завершується інноваційний цикл. Тут проблема поширення або тиражування інновацій, з одного боку, викликана недоліком високоєфективної продукції і технологій, що містять інноваційні рішення, з іншого боку – обумовлена слабкими адаптаційними можливостями підприємств до нововведень через міжгалузеві розходження в техніко-економічному рівні виробництва.

В усіх розвинених світових державах етапом, який іде слідом за постіндустріальним розвитком суспільства, є формування нової парадигми розвитку, заснованої на економіці знань, інтелектуальній праці, науки, інновацій, новітніх технологій, глобальних інформаційних систем і технологічного венчурного бізнесу. Стратегічною метою державної політики щодо інноваційної діяльності має стати формування інноваційної економіки, що базується на

накопиченому людському капіталі та залучених інвестиційних ресурсах. Отже, в умовах дотримання курсу глобалізації, інтеграції України у світовий економічний простір вивчення імовірних шляхів активізації інноваційної діяльності набувають особливої актуальності.[1].

Тривалий час в Україні формувалася і закріплювалася модель економіки, побудована переважно на низько технологічних укладах, що може бути конкурентоспроможною на зовнішньому ринку лише за рахунок дешевої робочої сили. Така економічна модель за своїми базовими властивостями не потребує інновацій, не передбачає інвестицій у людський капітал, не формує внутрішній платоспроможний попит на інновації та інноваційну продукцію, не створює належних стимулів до інноваційної діяльності. Найбільшим ризиком, що супроводжує закріплення такої моделі є занепад головного джерела інноваційної економіки – системи продукування і трансляції знань, тобто науки і освіти .

Рівень фінансування науки є однією з основних характеристик інноваційності країни, її готовності до побудови суспільства знань. В Україні законодавчо визначено, що бюджетні витрати на цивільні наукові дослідження мають становити не менше ніж 1,7 % ВВП. Реальні загальні витрати на наукові дослідження і розробки (з усіх джерел) за останні 20 років не перевищували 1,3 % ВВП. При цьому кошти державного бюджету жодного разу не перевищували 0,5 % ВВП. У 2013 р. фінансування впало до 0,29 % ВВП. Фінансування університетської науки в абсолютних цифрах скоротилося на 11 % .

Світовий досвід свідчить, що потужна реалізація економічної функції науки, її вирішальний вплив на розв'язання проблем технологічного оновлення виробництва в країні і масштабний випуск конкурентоспроможної продукції можливі лише за умови, коли сума витрат на науку перевищує 0,9 % ВВП. Але Україна зменшує наукоємність свого ВВП, рівень якої впав нижче за зазначений критичний рівень і становить 0,73 %. Початкова межа інноваційної моделі світової економіки визначається на рівні 40 % інновативності, а за показником наукоємності ВВП - не нижче ніж 2,5 %, досягти Цієї межі без проведення структурних змін у вітчизняній економіці майже неможливо. Інновативність вітчизняної економіки не перевищує 10 - 12 % .

В Україні спостерігається низька активність вітчизняних підприємств у створенні на договірній основі високотехнологічних об'єднань, які брали б активну участь у реалізації окремих науково-виробничих проектів за участю українських підприємств і провідних

компаній інших країн. Ігнорування Україною світових тенденцій інноваційного розвитку призводить до втрат науково-технологічного потенціалу високотехнологічного сектору і обмежує можливості власної конкурентоспроможності. За рівнем глобальної конкурентоспроможності у 2012 - 2013 рр. Україна серед 144 країн посіла 73 місце. За індексом економіки знань Україна перебуває на 56 місці у світі. Рейтинг України за підіндексом «Інновації» відповідає 71 місцю, а за підіндексом «Технологічна готовність» 81 місцю.

Таким чином, незважаючи на глобальні економічні тенденції, що спонукають Україну стати на шлях інноваційного розвитку, наша держава значно відстає від провідних держав світу.

Відсутність сприятливого середовища, необхідних стимулів та популяризації інноваційної діяльності на теренах нашої держави пояснюється одвічною проблемою бюджетного дефіциту, на боротьбу з яким покладається більшість зусиль уряду. Крім того, наявні інфраструктурні мережі, житловий фонд, виробничі потужності, заклади соціального призначення досягли високого, часто критичного, ступеня зносу як морального, так і фізичного. У результаті державне управління набуває точкового характеру, адже здійснюється ліквідація уже існуючих гострих проблем, що вимагають негайного втручання і забирають більшість матеріальних, часових ресурсів. Як наслідок, фінансування прогресивних наукових розробок здійснюється за залишковим принципом. Подібна політика характеризується відсутністю стратегічного бачення майбутнього держави, що унеможлиблює її сталий розвиток.

Основною проблемою вітчизняної інноваційної сфери залишається низький рівень готовності підприємницького сектору до впровадження інновацій, що обмежує зростання продуктивності праці, формує високу енергоємність виробництва. На макрорівні це призводить до ігнорування модернізації та структурної перебудови економіки, тобто відсутнє якісне оновлення. Дисонанс зміни динаміки економічного зростання з упровадженням у промислове виробництво нових високих технологій призводить до зниження конкурентоспроможності економіки.

Проте потенціал для розвитку інноваційної діяльності в Україні є значним. Головною передумовою розробки потужних інноваційних проектів є напрацьована наукова база, яка попри значну міграцію талановитих кадрів за кордон та відсутність належної підтримки з боку держави, залишається дієвою. Саме якість науки, освіти та активізація інноваційної діяльності мають істотний вплив на забезпечення економічного зростання і прогресу суспільства, тому потребують

особливої уваги з боку держави. Відповідно до чинного законодавства України основними способами здійснення державного регулювання інноваційної діяльності є: визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів; формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансова підтримка виконання інноваційних проєктів.

Інноваційна діяльність вимагає певних капіталовкладень, тому багато компаній, зважаючи на брак власних коштів, намагається залучити сторонніх інвесторів. Однак залучення інвесторів у дану сферу часто є непростим завданням, тому впровадження інноваційних розробок завжди пов'язане з індивідуальним ризиком, хоча розмір прибутковості інтефективного інновашпийного продукту часто буває дуже високим. У даній ситуації роль держави полягає в наданні підтримки інноваційно-активним підприємствам шляхом надання пільгових кредитів, різних преференцій. Тобто, застосовуючи різні інструменти державного стимулювання, можна підтримати розвиток інноваційної діяльності,

Держава також може сприяти кількісному розвитку венчурних фондів виконуючи роль партнера-інвестора, і таким чином брати участь в інвестуванні найбільш перспективних інноваційних проєктів. Адже, як показує практика, венчурний бізнес є невід'ємною складовою інноваційної економіки, за допомогою якого здатні реалізуватися і втілитися в життя нові винаходи, наукові відкриття, технології. Обсяг венчурних інвестицій на українському ринку на кінець 2013 р. оцінювався в 50 млн. дол. США, тоді як три роки тому він становив 10 млн. дол. США. Проте через політичну нестабільність Компанії зі світовим ім'ям пішли з ринку України. Адаптивна інфраструктура інноваційної діяльності може існувати, якщо злагоджено діє ланцюжок: «наука-технологія-виробництво-ринок».

Досягти цього без використання індустрії венчурного бізнесу, тобто без створення приватних інвестиційних компаній, діяльність яких підтримують державні та суспільні фонди, не є можливим.

Однією з передумов розвитку венчурного бізнесу є створення державного проєкту, Що стимулює розвиток ІТ-сектору в країні і приплив інвестицій. Таким проєктом може стати нещодавно розроблений ІТ-спільнотою національний проєкт «Інноваційна Україна». У проєкті передбачені реформи оподаткування компаній у

сфері ІТ, електронної комерції, ІТ в державних органах та освіті, підтримка венчурної галузі.

З метою реформування галузі ІТ національним проектом передбачені такі кроки:

- реформування системи оподаткування для країни цілком або прийняття необхідних законів Для галузі при збереженні обсягу податкових надходжень до бюджету на колишньому рівні і їх майбутнє збільшення;

- автоматизація основних процесів у державному секторі (держзакупівлі, митниця, податкове адміністрування та державні сервіси) для забезпечення доступу для громадськості;

- реформування системи освіти для підвищення кількості та якості випускників технічних спеціальностей;

- ухвалення Закону України «Про електронну комерцію», який дозволить підвищити прозорість бізнесу, зменшити ризики його ведення і стимулювати розвиток ІТ-галузі.

Даний проект є цікавим і актуальним, його мета вдало поєднується з обраним вектором сучасної інноваційної політики держави. Крім того, ініціювання національного проекту громадськістю свідчить про визнання національного проекту як інструменту державного управління, що здійснює підтримку та забезпечує розвиток певної галузі суспільної діяльності. З позиції науки державного управління дана ініціатива також сигналізує про доцільність застосування проектного підходу у врегулюванні питань інноваційної діяльності як найбільш ефективного та дієвого в умовах сучасності.

Сама специфіка інноваційної діяльності передбачає в більшості випадків реалізацію певного проекту, тому і сучасна державна політика її стимулювання має бути проектно-орієнтованою. Реалізація державної інноваційної політики передбачає формування відповідного механізму, що включає в себе три основних блоки: правовий, організаційний та фінансовий.

До правового, на нашу Думку, можна віднести нормативні документи, що регулюють інноваційну діяльність підприємства, інноваційну політику щодо розвитку ринку інтелектуальної власності та впровадження результатів інтелектуальної діяльності. Організаційний блок включає проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів на підтримку інноваційних проєктів.

Фінансовий блок передбачає забезпечення грошової підтримки з боку уряду, забезпечення субсидіями соціально значущих інноваційних проєктів, застосування економічних стимулів.

Збалансоване співфункціонування цих блоків забезпечує стимулювання інноваційної діяльності. Особливо актуальним для вітчизняних реалій є розвиток фінансового блоку, що у світовій практиці, зокрема в таких країнах, як Китай, Японія, США, Великобританія, полягає в наданні державних гарантій та податкових пільг для підтримки інноваційної діяльності підприємств.

Серед них:

- застосування механізму прискореної амортизації основних фондів підприємства;
- надання відстрочки податкових платежів у частині витрат з прибутку на інноваційний розвиток;
- «податкові канікули» на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проєктів;
- оподаткування дивідендів за пільговим принципом юридичних і фізичних осіб, які отримані від акцій інноваційних підприємств;
- зменшення ставок податку на прибуток, який спрямований на науково-дослідні та науково-конструкторські роботи;
- пільги під час оподаткування прибутку, який було отримано в ході використання патентів, ліцензій, різних нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності;
- зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням у разі використання на інноваційні цілі.

Паралельно з можливими інструментами стимулювання вітчизняної інноваційної діяльності існують різного роду негативні фактори опосередкованого впливу, що гальмують становлення та розвиток інноваційної економіки. Тому в процесі побудови відповідного механізму державного регулювання має бути врахований такий перелік факторів:

1) недостатньо потужні інститути сучасного ринкового господарства та збереження адміністративно-бюрократичних бар'єрів, що зменшують внутрішній попит на інноваційний продукт;

2) заниження вартості робочої сили, особливо вищої кваліфікації, порівняно зі світовими стандартами, що спричиняє відплив кваліфікованих кадрів за кордон;

3) усе ще низький обсяг інвестицій є однією з найбільш проблемних зон у сучасному розвитку економіки. На сьогодні аксіомою залишається те, що лише загальне інвестиційне пожатвлення створює передумови для переходу від сировинної економіки до інноваційної;

4) недосконалість приватизаційних процесів. Приватизація мала б сприяти появі прибуткових, потужних об'єктів господарювання, у тому числі інноваційного спрямування, що збагачуватимуть економіку країни за рахунок сплачених податків та зборів. Водночас приватизація сприяє зменшенню навантаження на держбюджет в утриманні таких об'єктів. Проте на практиці приватизаційний процес набув забарвлення переділу власності і в більшості випадків початкове призначення не виконує, що загалом стало гальмом економічного розвитку і не дозволило сформувати ефективний, прозорий і сприятливий інвестиційний клімат;

5) система природних і штучних монополій, що мінімізує міжгалузевий потік капіталу. Саме через цю систему навіть у разі надлишку капіталу в межах певної галузі існує дефіцит інвестиційних ресурсів. Багато в чому це викликано не тільки помилками у сфері державної інвестиційної політики, а й уявленнями керівництва сировинних галузей про порівняльну ефективність інноваційних інвестицій та вивезення капіталу за кордон;

6) стагнаційна ситуація в національній банківській системі. Банківський сектор системно потерпає від чергових фінансових криз, високих політичних ризиків, недосконалості валютного регулювання, як наслідок, зниження довіри вкладників. Вітчизняна банківська система досить слабо виконує основну функцію і забезпечення еволюції короткострокових заощаджень в інвестиції через кредитні механізми.

Не маючи розвиненої банківської системи, яка ефективно фінансує реальний сектор економіки, дуже складно розраховувати на ефективне фінансування інвестиційного сектору, а відповідно і на розвиток інноваційної діяльності;

7) недостатня увага приділяється державній політиці щодо малого підприємництва. Інноваційний сектор, у першу чергу, повинен спиратися саме на такі форми бізнесу, як мале підприємство. Світовий досвід показує, що малий бізнес є головним каналом генерування та реалізації результатів інноваційного процесу, ефективною формою самореалізації людського капіталу;

8) гранично високий рівень диференціації регіонів за обсягами виробництва, що припадає на душу населення, за структурою виробництва та показниками соціального розвитку;

9) недостатня увага, яка приділяється розвитку вітчизняної науки. Інноваційній економіці потрібна наука високого рівня, яка забезпечує створення нових розробок, система ринкової апробації та відбору

економічно ефективних розробок, а також механізми організації нового виробництва на їх основі;

10) незначна кількість успішних прикладів реалізації проектів спільної співпраці держави та бізнесу. Ефективна інноваційна діяльність можлива лише за умови взаємовигідного партнерства держави та бізнесу. Відокремлено ні Держава, Ні бізнес не в змозі перевести економіку на інноваційний шлях. Низка кроків у цьому напрямі здійснена, проте, на практиці виникають певні нюанси, що потребують державного врегулювання.

11) бюджетне планування, що обмежується одним календарним роком. Більшість інноваційних розробок передбачає тривалу науково-дослідну роботу з відповідним фінансуванням.

Державні програми профінансовані лише частково, як і в більшості інших сфер національного господарювання, що призводить до невиконання повною мірою завдань, передбачених державною програмою, а в такій сфері, як інноваційна діяльність наслідком буде неможливість створення бажаних інноваційних продуктів.

Попри дію всіх негативних факторів основною метою державної інноваційної політики має залишатися збільшення ВВП країни за рахунок освоєння виробництва нових видів продукції та технологій на вітчизняних підприємствах, а також розширення на цій основі ринків збуту національних товарів. Відповідно державна інноваційна політика повинна спрямовуватись на стимулювання розвитку і реалізації науково-технічного потенціалу на підприємствах, формування сучасних технологічних умов на всіх рівнях виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції.

Таким чином, українська інноваційна економіка має бути побудована шляхом застосування державної політики стимулювання інноваційної діяльності. Важливими кроками в даному напрямі є належна підтримка вітчизняної науки та освіти як основних передумов розвитку інновацій.

Останні вітчизняні та світові статистичні показники, серед яких рівень наукоємності ВВП, рівень глобальної конкурентоспроможності держави та інновативності економіки, сигналізують про недосконалість державної політики регулювання цього напрямку.

Зважаючи на світовий досвід, доцільно сприяти розвитку венчурних фондів, що є потужним стимулом інвестування в інновації, забезпечувати підтримку інноваційно-активним підприємствам. Цікавим інструментом, що здобув визнання громадськості, є національний проект. Так, ініційований та розроблений ІТ-спільнотою проект «Інноваційна Україна» заслуговує на увагу уряду. Крім того,

важливо що характерною особливістю національних проектів є саме інноваційно-інвестиційне спрямування.

В умовах обмеженого фінансування та врахування специфіки інноваційної діяльності проектний підхід є достойною альтернативою державним цільовим програмам. Він має лежати в основі механізму реалізації державної інноваційної політики, що включає три основних блоки: правовий, організаційний та фінансовий. Важливо, щоб сучасна державна інноваційна політика будувалась з урахуванням дії цілої низки опосередкованих факторів негативного впливу, більшість з яких глибоко діють на інвестиційний клімат.

Більш глибокого дослідження потребує механізм державного стимулювання інноваційної діяльності на всіх етапах її здійснення і створення нормативно-правового середовища, найбільш сприятливого для високотехнологічних галузей виробництва, а також становлення та розвитку інфраструктури інноваційної діяльності.

Список використаної літератури

1. Бачевська І.П. Інноваційна діяльність в Україні: інструменти та механізми державного впливу. [Електронний ресурс] // Публічне адміністрування: теорія та практика. - 2014.- Вип .2.- с. 2-11
2. Власова А.М., Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент. Навч. посібник. -К.- КНЕУ, 1997.-92с.
3. Водачек Л., Водочкова О. Стратегические управления инновациями на предприятии: Сокр. пер. со словац. -М.: Экономика. 1989. - 167с.
4. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: Монографія. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 388 с.
5. Лебедева Л.В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування. Електронне наукове видання "Ефективна економіка".-№1, 2014 .- 6 с.
6. Морозов Ю. П. Инновационный менеджмент: Учеб. пособ. - Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 1997.
7. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI (із змінами № 5460-VI від 16.10.2012) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – №3. – ст.
8. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №2-3. – ст. 41.
9. Шапиро С., Тарасенко С. Анализ и формирование инновационной политики. М.: Политиздат. – 1995. – 312 с.
10. Шумпетер И. Теория экономического развития гресс, 1982

4.3. Інноваційна діяльність та ризики реалізації стратегії інноваційного розвитку в регіонах України

Визначена в українському суспільстві стратегія за утвердження принципів і механізмів соціально-орієнтованої інноваційної моделі соціально економічного розвитку обумовлює необхідність поліпшення інноваційної сприятливості соціально-економічного середовища як регіональних економік, так і національної економічної системи в цілому.

Світовий досвід засвідчує, що тільки гнучкість державного управління інноваціями, залучення до активного сприяння інноваціям місцевих органів влади дозволяють досягти стабільності та ефективності виробництва. Ефективне управління впровадження новачій сприяє не тільки оптимізації інноваційного процесу, але й дозволяє одержувати оптимальний прибуток. Тому питання вибору й оцінки інноваційної стратегії має займати центральне місце у визначенні напрямів розвитку регіональної економіки, забезпеченні її ефективності, а також соціальної стабільності.

Іншими словами, необхідно системно розглядати як зовнішні, так і внутрішні умови розвитку економіки регіонів. Серед них провідну роль займає наука як головний фактор подолання кризових явищ в економіці та виробництві, уникнення непередбачуваності й непрогнозованості суспільного поступу. Система державного управління наукою в Україні поступово перебудовується під цю ідеологію і послідовно включає інноваційні важелі управління економікою. У цьому майбутнє вітчизняного виробництва.

Сучасна регіональна політика в Україні передбачає зміцнення потенціалу розвитку регіонів країни та їхньої конкурентоспроможності. Основним пріоритетним завданням регіональної економічної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності регіонів, повинен стати розвиток науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіонів. Процес поширення інновацій від централізованого має перейти до локального. Для України, з її значною територією та відмінностями соціально-економічного розвитку, регіональні аспекти науково-технічної та інноваційної політики мають суттєве значення.

Однією з важливих передумов інноваційного розвитку регіонів України є ефективне наукове забезпечення цього процесу.

Забезпечення гармонійного поєднання розвиненості наукового потенціалу з іншими елементами територіального господарського

комплексу є необхідною передумовою для успішного соціально-економічного та культурного розвитку регіону.

Інноваційний розвиток регіональних економік безпосередньо залежить від інвестиційного клімату. Іншими словами, від реального стану соціально-економічного середовища та ймовірних перспектив його розвитку.

Пошук ефективних організаційних форм управління нововведеннями, створення механізму інтеграції та координації діяльності в процесі розробки й впровадження нововведень вимагають підвищення уваги до інноваційного менеджменту як сутності організаційно-економічних методів та форм управління у різних ланках і насамперед на рівні первинної ланки – підприємства.

Концептуальною основою забезпечення стабільності функціонування підприємств в умовах динамічного середовища має стати науково обґрунтована інноваційна стратегія регіону. Формування в Україні інноваційної моделі економічного зростання потребує сприяння держави у створенні та ефективному функціонуванні інноваційної інфраструктури на міжгалузевому та особливо на регіональному рівнях. Створення інфраструктури інноваційної діяльності, комерціалізація результатів НДДКР, збереження розвинутої мережі малого інноваційного підприємства є одним із небагатьох шляхів відновлення економіки, розвитку науки і освіти.

Стратегія розвитку інноваційної інфраструктури в Україні повинна бути спрямована на:

- посилення ролі регіонального аспекту у створенні територіальних інноваційних структур;
- розробку та впровадження механізму державної фінансової підтримки інноваційної інфраструктури, залучення позабюджетних джерел фінансування;
- законодавче та нормативно-правове забезпечення ефективного функціонування інноваційної інфраструктури.

В умовах ринкової економіки ефективний розвиток підприємств на тривалу перспективу можливий лише при врахуванні досягнень науково-технічного прогресу. Тому розвиток інноваційної сфери, через яку просуваються у виробництво інноваційні досягнення, є особливо актуальним, оскільки вимагає серйозної уваги та вивчення. Без гнучкого управління інноваціями, що є рушійною силою його розвитку, неможлива тривала стабільність ефективного виробництва.

Підходи до формування стратегії інноваційної діяльності пов'язані з природно-економічною специфікою і наявністю комплексу

проблем, притаманних кожному із регіонів України, врахування інноваційного потенціалу регіону, а також досягнутого рівня інноваційного розвитку. Інноваційний розвиток регіонів знаходиться під впливом багатьох факторів як ендогенного, так і екзогенного характеру. Однією із актуальних проблем стає визначення оптимального шляху розвитку регіону, що передбачає встановлення насамперед причинно-наслідкових зв'язків між факторами інноваційного розвитку та його характеристиками.

Аналіз інноваційного розвитку регіонів України дозволяє виявити загальні проблеми інноваційної моделі розвитку в регіональному вимірі, сформулювати загальні підходи до їх розв'язання. Статистичне спостереження інноваційного розвитку національної економіки проводиться за такими основними показниками, які одночасно також відслідковуються у регіональному розрізі:

- інноваційної активності промислових підприємств як частки підприємств, які запроваджували інновації до загальної кількості обстежених промислових підприємств в регіоні;

- загального обсягу витрат на інноваційну діяльність, а також структури цих витрат за напрямками як фінансування проведення НДДКР, придбання об'єктів прав інтелектуальної власності, придбання засобів виробництва та його технологічну підготовку, проведення маркетингових досліджень тощо;

- впровадження прогресивних технологічних процесів на промислових підприємствах;

- системою показників щодо винахідницької та раціоналізаторської діяльності, введення у господарський обіг об'єктів прав інтелектуальної власності.

Висновки щодо стану розвитку інноваційних процесів у регіональному масштабі можна зробити за результатами аналізу окремих показників інноваційної діяльності, а також їх співвідношень з валовою доданою вартістю, створеною у регіоні як базового регіонального індикатора, який входить з певною вагою до інших важливих соціально-економічних індикаторів регіону.

Підвищення інноваційної активності промислових виробництв та сприйнятливості економіки регіону до інноваційних перетворень має виступати основним фактором динаміки інноваційного розвитку регіону.

Інноваційний розвиток регіону тісно пов'язаний з його соціально-економічним розвитком, тому індикатором соціально-економічної ефективності регіональної інноваційної політики стають:

- збільшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів та до державних цільових фондів від реалізації інноваційної продукції;
- підвищення у складі працездатного населення регіону частку осіб, які зайняті кваліфікованою роботою і, відповідно, отримують більш високі доходи внаслідок їх участі в інноваційних процесах.

За умов залучення організаційних ресурсів, розбудови регіональної інноваційної системи, ефективного використання інноваційного потенціалу, а також збільшення інвестиційного вкладу держави до регіону і впровадження інших заходів регіональної інноваційної політики інноваційний фактор розвитку економіки може бути підсилений з мультиплікативним ефектом та позначитися на конкурентоспроможності виробництва регіону, а також на розвитку людського потенціалу.

Найважливішим завданням інноваційної діяльності промислових підприємств, що забезпечують в даний час інноваційний шлях розвитку промисловості України, є відновлення продукції й технології, вихід на світовий ринок з конкурентноздатною наукомісткою продукцією на базі сучасних технологій.

Очевидне технологічне відставання вітчизняних підприємств від зарубіжних конкурентів пов'язано, зокрема, з їх низькою інноваційною активністю, слабкою сприйнятливістю до нововведень. При кількісному стрибку, нарощування інноваційного потенціалу на пріоритетних напрямках НТП, організаційне забезпечення реалізації інноваційної стратегії з боку держави, формування ринково-орієнтованої національної інноваційної системи не стало домінантою промисловості України. По-різному векторні й не передбачувані зміни у функціонуванні економіки України сприяли надмірній нерівномірності динаміки відновлення продукції.

Як бачимо, на сьогоднішній день, гостро стоїть питання фінансування науки. Так, у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1991 р.) визначається бюджетне фінансування як один з пріоритетних напрямів здійснення державної політики в сфері наукової та науково-технічної діяльності. Однак, через нестачу бюджетних коштів та недоліки в організації та управлінні науковими та інноваційними процесами ці норми законів не виконуються, що унеможливає виконання поставлених цілей у сфері наукового та інноваційного розвитку економіки країни. Адже, в Україні фактично відсутній прозорий конкурс розподілу бюджетних коштів при формуванні державних замовлень на науково-технічну продукцію серед вітчизняних підприємств.

В Україні основними пільгами для інноваційних підприємств відповідно до закону «Про інноваційну діяльність» визначені:

- пільги з податку на прибуток: 50 % податку на прибуток, одержаний від виконання інноваційних проєктів, має залишатися у розпорядженні платника податків, зараховуватися на його спеціальний рахунок і використовуватися винятково на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності та розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз (ст. 21);

- пільги на сплату земельного податку, інноваційні підприємства мають сплачувати 50 % від ставки оподаткування (ст. 21);

- пільги на сплату податку на додану вартість: 50 % ПДВ з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг, пов'язаних із виконанням інноваційних проєктів) мають залишатись у розпорядженні платника податків, зараховуватися на його спеціальний рахунок і використовуватись ним винятково на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності та розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз (ст. 21); від оподаткування звільняється також вартість ввезених в Україну певних товарів для виконання інноваційних проєктів (ст. 22);

- митні пільги: необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проєкту сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають вимогам проєкту, при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проєкту мають бути звільнені від сплати ввізного мита (ст. 22);

- інноваційним підприємствам дозволено прискорену амортизацію основних фондів і встановлено щорічну двадцяти відсоткову норму прискореної амортизації основних фондів групи 3 (ст. 21).

На жаль, на сьогоднішній день Законом України «Про державний бюджет» призупинялася дія статей 21 і 22 Закону «Про інноваційну діяльність», якими передбачено пільги на податки та платежі для інноваційних підприємств. Тобто, в Україні фактично не передбачені пільги інноваційним підприємствам і дія Закону «Про інноваційну діяльність» заблокована.

Основні пільги у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності передбачені законами України «Про плату за землю» (звільняються від сплати податку вітчизняні дослідні господарства науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ ст.12, також звільнені від сплати податку підприємства у сфері

літакобудування та космічної промисловості), «Про податок на додану вартість» (звільнено від сплати податку при оплаті вартості фундаментальних досліджень на НДДКР особу, яка безпосередньо отримує такі кошти з рахунку Державного казначейства України ст.5), «Про оподаткування прибутку підприємств» (визначено пільги у сфері літакобудування), «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків».

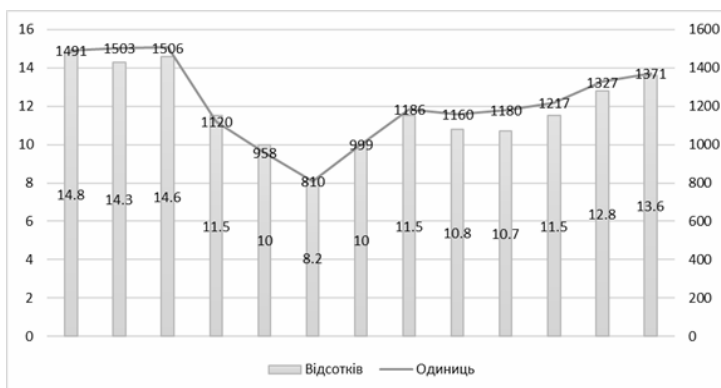

Рис. 1. Підприємства, що впроваджували інновації, у відсотках до загальної кількості промислових підприємств

З вищезазначеного можна зробити висновок, що в Україні відсутня складова податкового стимулювання інноваційних промислових підприємств, адже, дію Закону України «Про інноваційну діяльність», а саме статей, що передбачали податкові пільги було скасовано. Законодавчо надаються пільги лише державним науково-дослідним центрам, університетам та підприємствам у сфері літакобудування, залишаючи без уваги промисловий сектор економіки.

На сьогоднішній день, в Україні із загальної кількості промислових підприємств лише 13,6 % впроваджували інновації у виробництво за даними державного комітету статистики України, тоді як у країнах ЄС цей показник складає в середньому 50% .

Можна виокремити причини такої низької інноваційної активності промислових підприємств в економіці України:

1) недостатній рівень конкуренції. Дослідження показують, що підприємства, які конкурують з імпортом, та ті, що мають бізнес на зарубіжних ринках, є більш інноваційно активними. Саме тому держава повинна створювати умови для захисту конкуренції та монополізації ринку;

2) домінування у структурі економіки сировинних галузей, які менш схильні до інноваційних процесів;

3) непрямі методи регулювання, які не стимулюють промислові підприємства до активного впровадження інновацій. Сьогодні в Україні відсутні «працюючі» закони, щоб встановлювали податкові пільги чи податкові кредити для підприємств, що впроваджують інновації.

Уряд США для підтримки інноваційних підприємств, активно використовує програми державно-приватного партнерства у сфері інноваційних розробок та виробництва. Вдалим прикладом може слугувати *Small Business Innovation Research Program (SBIR)* – (діє з 1982 року) програма підтримки малих інноваційних підприємств (Рис.2.).

Переваги SBIR:

- програма спрямовується на надання допомоги малим компаніям у суспільно корисних сферах та, як правило, економічно не вигідних, як то, охорона здоров'я та навколишнього середовища, безпека, енергозбереження та використання альтернативних джерел енергії;

- програма не має бюджету, не потребує додаткових фінансових вкладень, і тому незалежна від проблем бюджетного дефіциту.

- програма є децентралізованою щодо уряду. Вона є власністю абсолютно різних за розмірами і завданнями установ, а саме: Міністерства оборони, Міністерства охорони здоров'я і соціальних служб, Національного управління з аеронавтики і дослідження космічного простору, Міністерства енергетики та ін.

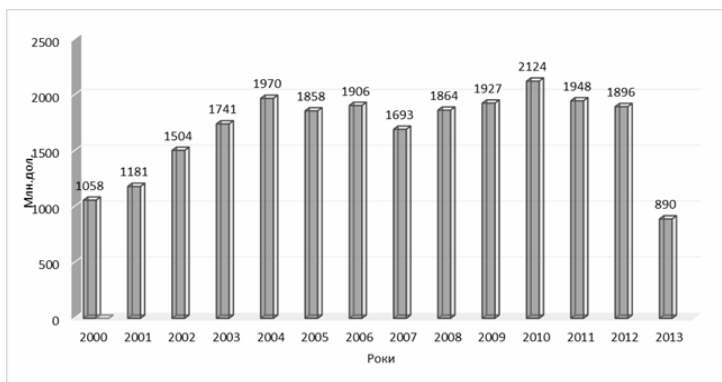

Рис 2. Фінансування програми SBIR

З моменту свого створення в 1982 році, програма досягла значення у 2 млрд. дол. на рік прибутку, включає в себе одинадцять федеральних агентств, які відраховують 2,5 відсотка свого бюджету на наукові дослідження до бюджету SBIR.

Основними напрямками державної інноваційної політики країн Європейського Союзу щодо підтримки інноваційних підприємств є: усунення бюрократичних перепон для започаткування бізнесу; надання прямої фінансової підтримки; полегшення доступу до джерел фінансування; зменшення податкового тягаря; підготовка кваліфікованих кадрів для потреб бізнесу.

Для зменшення адміністративного тягаря у країнах ЄС впроваджуються такі заходи:

- спрощене законодавство для внутрішнього ринку (SLIM) ініційовано ще у 1996 р. і є ключовою ініціативою в галузі спрощення законодавства. Суть програми зводиться до корекції окремих законів, що є перепонами для діяльності інноваційних підприємств, невеликими групами офіційних представників країн у тому або іншому конкретному секторі;

- заходи прямої підтримки: створення Євроінфоцентрів (англ. Euro Info Centre), основною метою діяльності яких є роз'яснення вимог законодавства для суб'єктів інноваційного бізнесу; спрощення форм і звітних вимог.

Основними формами стимулювання малих інноваційних підприємств у країнах розвиненої ринкової економіки є :

- пряме фінансування (субсидії, позики), що досягають 50% витрат на створення нової продукції і технологій (Франція, США й інші країни);

- спрощене оподаткування для підприємств, що діють в інноваційній сфері, у т.ч. виключення з оподатковуваних сум витрат на НДДКР і списання інвестицій на НДЦКР, пільгове оподаткування університетів та НДІ (Японія);

- законодавче забезпечення захисту інтелектуальної власності й авторських прав;

- надання позичок, зокрема без виплати відсотків (Швеція);

- цільові дотації на науково-дослідні розробки (практично у всіх розвинених країнах);

- створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Великобританія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди);

- відстрочення сплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія);

- безкоштовне ведення діловодства за заявками індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірених (Нідерланди, Німеччина);

- державні програми щодо зниження ризиків і відшкодування ризикових збитків (Японія);

- програми пошуку і залучення талановитих іноземних спеціалістів, включаючи прискорене оформлення їм віз, надання стипендій для навчання і поліпшення умов проживання (Японія, США, Австралія).

За умов стрімкого розвитку науково-технічного прогресу своєчасне та оперативне впровадження новацій забезпечує гнучкість, маневреність, адаптивність підприємства, а також забезпечує одержання додаткових конкурентних переваг. Для забезпечення конкурентоспроможності, підприємство має постійно оновлювати продукцію та вдосконалювати виробничі процеси, що задовольнятимуть зростаючі запити споживачів. Тому інноваційна політика підприємства має передбачати послідовну цілеспрямовану комплексну інноваційну діяльність щодо зміни будь-якого із елементів підприємницької діяльності. Це означає здійснення пошукової інноваційної діяльності в різних напрямках з подальшим обґрунтуванням окремих інноваційних проектів, що є найбільш пріоритетними та актуальними на даний момент часу [1].

Питання інноваційного розвитку та інноваційної політики підприємства

Інноваційна політика є частиною загальної політики підприємства, яка регламентує взаємодію науково-технічної, маркетингової, виробничої, соціальної, організаційної та економічної діяльності в процесі реалізації нововведень.

Інноваційна політика свідчить про ставлення керівництва до інноваційної діяльності підприємства, визначає її цілі, напрями, функції та організаційні форми. Вона втілена у відповідних планах і програмах: стратегічних, тактичних та поточних.

На нашу думку, інноваційну політику підприємства можна визначити як складову загальної стратегії підприємства, що визначає цілі, принципи та завдання реалізації обґрунтованих інновацій у підприємстві з метою забезпечення підвищення його конкурентоспроможності та раціонального використання наявного економічного потенціалу.

Інноваційна політика підприємства повинна враховувати особливості тієї галузі, до якої воно належить. Належність до певної галузі значною мірою впливає на можливості стратегічного вибору,

обумовленого як рівнем конкурентоспроможності продукції на світовому ринку, так і конкурентними позиціями підприємства на внутрішньому ринку.

Аналіз рівня інноваційної активності підприємств України демонструє доволі низький її рівень (рис.3). Так, питома вага підприємств, що займалися інноваціями за 2008 – 2012 р. збільшилася на 2 % до 16,2 %, тоді як у європейських країнах даний показник знаходиться на рівні 60 – 70 %. Відповідно, у ті роки, в яких спостерігалось зниження інноваційної активності підприємств фізичний обсяг ВВП зменшувався досить швидкими темпами, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток держави.

У структурі витрат на інноваційну діяльність підприємств найбільшу питому вагу займають витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 70,1 %, дослідження і розробки – 10,4 % (у тому числі внутрішні науково-дослідні роботи – 80,7 %, зовнішні науково-дослідні роботи – 19,3 %), придбання інших знань – 0,4 %, інші витрати – 19,1 %. Фінансування інноваційної діяльності здійснюється переважно за рахунок власних коштів (63,9 %) та коштів іноземних інвесторів (8,7 %).

У 2012 р. кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації збільшилася до 1371 од. або 13,6 % обстежених промислових підприємств, у тому числі впроваджували інноваційні процеси – 703 од. (51,3 %), з них впроваджували нові або вдосконалені методи обробки або виробництва продукції – 598 од. (43,6 %), впроваджували інноваційні види продукції – 704 од. (51,3 %), з них нових для ринку – 166 од. (12,1 %), здійснювали організаційні інновації – 147 од. (10,7 %), маркетингові інновації – 178 од. (13,0 %).

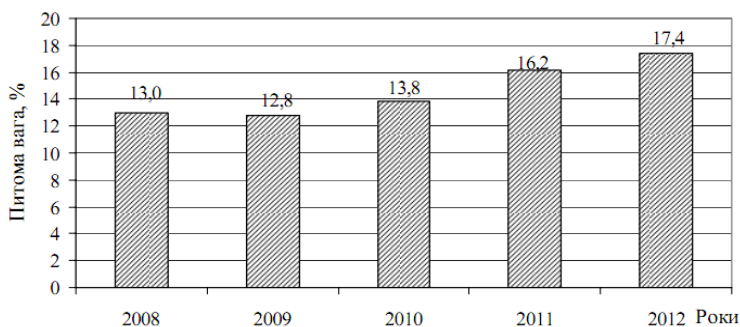

Рис. 3. Питома вага підприємств в Україні, що займалися інноваціями, 2008 – 2012 рр., %

Найбільш поширеними новачками в аграрній сфері є: нові сорти та гібриди рослин і породи тварин, штами мікроорганізмів, марки і модифікації сільськогосподарської техніки, технології, хімічні та біологічні препарати (вакцини), економічні розробки (документально оформлені методики, різні рекомендації тощо).

Інноваційний процес у сільському господарстві порівняно з іншими галузями характеризується тривалішими термінами розробки й апробації інновацій, особливо при веденні селекції сортів у рослин та порід тварин. Так, інноваційний процес від початку селекційної роботи до впровадження нових гібридів цукрових буряків триває 25 років, з них 18 – припадає на селекційний процес .

Можна виділити такі основні особливості інноваційного процесу в сільськогосподарському виробництві:

- різноманітність сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, значні відмінності в технологіях їх виробництва;
- значна диференціація окремих регіонів країни по агротехнологічних умовах виробництва;
- залежність технологій у сільському господарстві від природних умов;
- розпорошеність сільськогосподарського виробництва;
- відособленість сільськогосподарських товаровиробників від наукових установ, що займаються виробництвом науково-технічної продукції;
- відсутність організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам.

Формування інноваційної політики слід здійснювати на основі певних принципів, які мають відображати загальний, системний підхід до управління інноваційними процесами на підприємстві, окреслювати межі інноваційної діяльності. Крім того, інноваційна політика має враховувати регулятивні механізми зовнішнього економічного середовища і формуватися таким чином, щоб забезпечити розробку підприємницьких ідей для досягнення цілей підприємства і створення механізмів їх реалізації. Тому інноваційна політика повинна :

- носити стратегічний характер;
- враховувати зовнішні загрози та можливості;
- враховувати ресурсні можливості підприємства;
- ґрунтуватись на системному підході до її формування;
- забезпечувати неперервність і комплексність інноваційної діяльності підприємства, охоплення нею всіх внутрішніх елементів;
- забезпечувати нерозривність інноваційної політики і сучасних

досягнень науково-технічного прогресу.

З огляду на ці вимоги формування інноваційної політики слід здійснювати на основі таких принципів: переважання стратегічної спрямованості, орієнтація на потреби ринку, цілеспрямованість, збалансованість, комплексність, планомірність, інформаційна забезпеченість.

Інноваційна політика підприємства має визначати напрями його стратегічних змін відповідно до вимог зовнішнього середовища, визначати альтернативи інноваційних рішень, формувати інноваційні завдання залежно від типу обраної стратегії, створювати умови для оперативної реалізації інновацій.

Відповідно наведеним принципам, формування інноваційної політики підприємства має відбуватися у певній послідовності, починаючи з аналізу зовнішнього середовища з урахуванням інноваційних прогнозів розвитку науково-технічного прогресу та визначення загальної стратегії підприємства. На основі стратегії підприємства визначається тип інноваційної політики, що відповідає ресурсному забезпеченню та економічному потенціалу підприємства (рис. 4).

Наступальний тип інноваційної політики характеризується ризикованістю, великою наукомісткістю створених продуктів, оперативністю впровадження новацій.

Реалізація такої політики можлива за умов значного науково-технічного потенціалу підприємства, високої гнучкості її структурних елементів, готовності менеджерів вищої ланки до ризику, їх здатності акумулювати фінансові кошти, необхідні для впровадження інноваційних проєктів тощо.

Еволюційний тип інноваційної політики формує умови для досконаліших рішень поточної діяльності підприємства: технології виробництва продукції, її модифікації в межах базової конструкції, розширення ринкової ніші, вдосконалення маркетингових інструментів тощо. Це дає змогу підприємству протягом тривалого часу утримувати стійкі позиції на ринку, вносячи поліпшувальні зміни у технологію, дизайн прод. Захисна інноваційна політика спрямована на утримання позицій підприємства на ринку і попередження банкрутства. Інноваційний пошук через обмежені фінансові ресурси зосереджується на заходах, що дають змогу скорочувати витрати на виробництво продукції з метою зниження її ціни і збереження конкурентоспроможності.

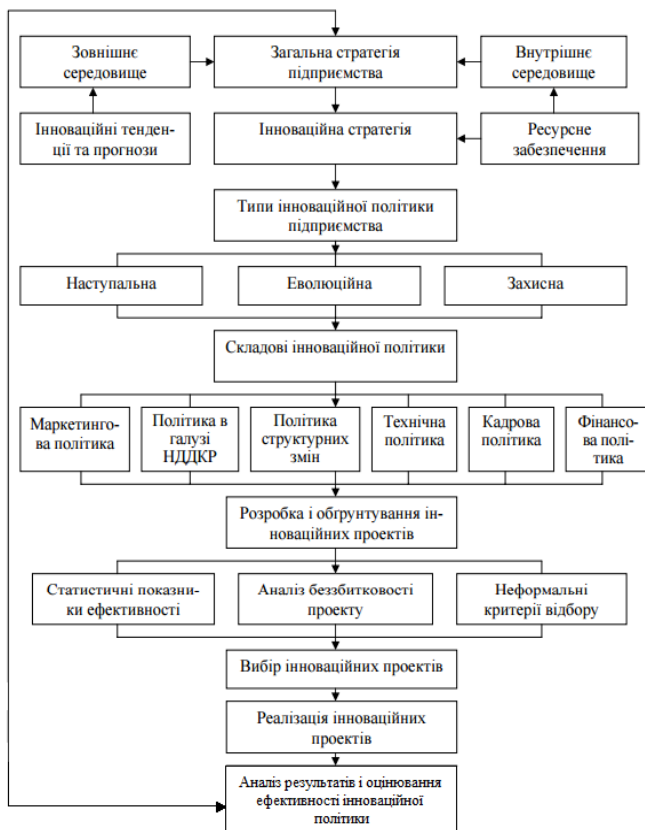

Рис. 4. Послідовність формування та реалізації інноваційної політики підприємства

Складовими інноваційної політики підприємства є:

- 1) маркетингова політика;
- 2) політика в галузі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР);
- 3) політика структурних змін;
- 4) технічна політика;
- 5) кадрова політика;
- 6) фінансова політика.

Політика в галузі НДДКР передбачає визначення наукового потенціалу підприємства; розроблення науково-технічної політики з врахуванням результатів маркетингових досліджень; формування

технологічної політики; створення механізмів реалізації науково-технічної і технологічної політики.

Політика структурних змін зорієнтована на вивчення внутрішнього середовища та організаційної форми підприємства, формування адекватної інноваційним завданням організаційної структури, структури управління та культури підприємництва.

Захисна інноваційна політика спрямована на утримання позицій підприємства на ринку і попередження банкрутства. Інноваційний пошук через обмежені фінансові ресурси зосереджується на заходах, що дають змогу скорочувати витрати на виробництво продукції з метою зниження її ціни і збереження конкурентоспроможності.

Маркетингова політика дозволяє проаналізувати готовність ринку до появи продукту інноваційного проекту, а також визначає заходи, що сприяють проведенню ефективної збутової політики, організації просування товару на ринок і включає: аналіз ринку; розробку стратегії й концепції маркетингу; формування програми та бюджету маркетингу проекту.

Технічна політика вивчає можливості виробництва і вимог до нього та за необхідності усунення виявлених невідповідностей; розроблення напрямів технічного переозброєння (оновлення) основних засобів підприємства; створення механізму реалізації заходів, спрямованих на вдосконалення техніко-технологічного стану підприємства; планування та організація процесу матеріально-технічних закупівель.

Кадрова політика передбачає набір і навчання персоналу; формування кваліфікованого складу працівників; стимулювання ініціативності та творчої активності працівників; створення робочих груп для генерації інноваційних ідей; організація внутріфірмового підприємництва; визначення шляхів розвитку кадрів; розробку методів подолання опору змінам.

Фінансова політика охоплює всі фінансово-економічні аспекти функціонування підприємства, що забезпечують реалізацію інноваційної політики. Націлена на пошук джерел інвестування інноваційних проектів та управління грошовими потоками, що отримують в процесі реалізації проектів.

Елементи інноваційної політики перебувають у постійній обопільній взаємодії. Кожен із них може ініціювати певні інновації, спрямовані на вирішення проблем у певній функціональній сфері. Оскільки формування інноваційної політики підприємства є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію зі споживачем і забезпечення високої якості виробничого процесу,

важливо дослідити, які саме зовнішні та внутрішні чинники обумовлюють розвиток її складових і впливають на їх збалансованість (табл. 1).

Таблиця 1

Основні чинники, що сприяють або стримують інноваційний розвиток підприємств України

Чинники, що сприяють інноваційному розвитку	Чинники, що стримують інноваційний розвиток
Екзогенні	Екзогенні
<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень конкуренції у галузі; - формування законодавчої бази щодо захисту інтелектуальної власності; - зниження мита на деякі види наукоємної імпоротної продукції; - розвиток інноваційної інфраструктури; - державна підтримка галузі; - сприяння міжнародній науково-технічній кооперації; - підготовка висококваліфікованих робочих кадрів. 	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток інфляційних процесів; - високий ризик, пов'язаний з розробкою та виведенням на ринок нової продукції; - дефіцит фінансових ресурсів для здійснення наукових досліджень; - недосконалість нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності; - відсутність податкових та фінансових пільг; - низький науково-технічний потенціал держави; - відплив наукових кадрів.
Ендогенні	Ендогенні
<ul style="list-style-type: none"> - інноваційний, виробничо-збутовий, фінансовий потенціал; - необхідність формування конкурентних переваг; - інтелектуальний потенціал працівників; - матеріальне стимулювання працівників; - диверсифікація виробництва; - стратегічна орієнтація підприємства; - узгодження факторів системи якості підприємства і рівня задоволення потреб споживачів; - науково-технічне співробітництво з ВНЗ та науковими установами. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність оперативного регулювання та координації діяльності підрозділів; - відсутність обґрунтованої інноваційної стратегії; - невідповідність організаційної структури та культури інноваційним цілям підприємств; - неузгодженість ресурсних потреб та інноваційних можливостей; - неефективна комунікація між підрозділами; - відсутність повноцінної інформаційної бази щодо інноваційних розробок; - низький рівень мотивації працівників.

Проведені дослідження показують, що підприємства України мають низьку інноваційну активність порівняно з європейськими країнами. У промислових підприємствах переважають продуктові інновації та інновації процесу.

Формування та реалізація інноваційної політики підприємства базується на використанні трьох основних типів інноваційної політики – наступальної, еволюційної та захисної. До складових інноваційної політики належать: маркетингова політика; політика в галузі науково-дослідних та дослідницько-конструкторських робіт; політика структурних змін; технічна політика; кадрова політика; фінансова

політика. Усі складові інноваційної політики підпорядковуються стратегічним цілям і завданням підприємства.

Для економіки України перехід на інноваційний шлях розвитку є тією рушійною силою, що здатна забезпечити економічну незалежність і подолання розриву з економічно-розвинутими країнами. Це є особливо актуальним для промисловості – ведучої галузі України. У той же час вітчизняна практика показує, що інноваційною діяльністю займається незначна кількість промислових підприємств.

Одним з основних факторів, що стримують інноваційну активність підприємств, поряд з недостатніми обсягами фінансових ресурсів, нерозвиненістю і слабкою результативністю механізмів державної підтримки, недосконалістю законодавчої бази і т.д., є високий ризик. У цьому зв'язку проблема адекватної оцінки інноваційних ризиків і розробка ефективних заходів щодо їхнього запобігання, чи зниженню компенсації є дуже актуальною.

У табл. 2 знаком «+» позначені основні суб'єкти, задіяні на відповідних етапах інноваційного циклу, інтереси яких враховуються і підлягають обов'язковому узгодженню при виконанні робіт цих етапів. При цьому автор, визнаючи справедливність класичних підходів інноваційного менеджменту, що визначають першим етапом інноваційного циклу фундаментальні дослідження, думає, що з погляду конкретного підприємства-інноватора це виглядає досить абстрактним. Ринок диктує свої умови, і інновації можуть з'явитися і мати шанси на успіх тільки там і тоді, де для цього є відповідні умов

Таблиця 2

Суб'єкти інноваційного процесу, інтереси яких враховуються на етапах інноваційного циклу

Суб'єкти інноваційного процесу	Етапи інноваційного циклу					
	Аналіз відповідності внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім	Генерація та перевірка ідей інновацій	Бізнес-аналіз	Розробка товару	Ринкові випробування товару	Розгортання комерційного виробництва товарів
Розробник	+	+	+	+	+	
Виробник	+	+	+	+	+	+
Інвестор			+	+		
Постачальник			+	+		
Посередник			+	+	+	+
Споживач	+	+	+	+	+	+
Суспільство		+	+	+	+	+

Першим з таких умов є наявність підкріпленого купівельною спроможністю попиту (запиту), фактичного чи потенційного, або можливості формування попиту (для принципово нових товарів – виробів чи послуг), тобто наявність визначеного ринкового потенціалу, що визначає можливості ринку сприйняти інновації визначеного типу і спрямованості, що може розробити і запропонувати на ринку конкретне підприємство.

Другою умовою є можливість втілення досягнень науки і техніки в конкретні товари здатні задовольнити запити споживачів – інноваційний потенціал розроблювача інновацій.

Третім є економічна можливість і доцільність підприємства-інноватора розробити (хоча це і не обов'язково, оскільки нові ідеї, технології і т.п. можна придбати), зробити і просувати інновації на ринку – виробничо-збутовий потенціал. Тут мова йде не просто про виробництво і збут (який є однієї з функцій маркетингу), а розглядається виробництво плюс маркетинг, тобто, орієнтоване на запити споживачів виробництво і збут (включаючи створення і стимулювання попиту).

Першим етапом інноваційного процесу ми вважаємо аналіз відповідності внутрішніх можливостей інноваційного розвитку господарюючого суб'єкта, (у даному випадку підприємства-інноватора) зовнішнім, який генерується ринком. У його ході здійснюється перевірка достатності згаданих трьох потенціалів, оскільки відсутність хоча б одного з них практично позбавляє шансів на успіх.

Необхідно враховувати, що далеко не всі інноваційні проекти проходять всі етапи інноваційного циклу. Для конкретного інноватора інноваційний цикл може починатися з першого або другого з показаних у табл. 6 етапів, а може і з придбання патенту чи ліцензії на виробництво нової продукції. Аналогічно інноваційний проект може завершуватися етапом комерційного виробництва (комерціалізації інновації), а може – продажем патенту на нові технічні і (чи) технологічні рішення, або ж ліцензії. Виходячи з цього, ступінь ризику підприємства-інноватора буде різною.

Можливі варіанти дій підприємств-інноваторів із традиційним і зміщеним початком-закінченням інноваційного циклу досліджені в роботі. Аналіз і узагальнення їхніх результатів дозволили запропонувати наступну схему. На рис. 1 прийняті наступні умовні позначки: T1 -інноваційний цикл, що закінчується продажем ліцензії на виробництво товару; T2 – інноваційний цикл, що закінчується продажем патенту на технічні і (чи) технологічні рішення; T3 –

інноваційний цикл, що починається покупкою патенту і закінчується продажем ліцензії, T_4 – інноваційний цикл, що починається покупкою ліцензії і закінчується комерційним виробництвом; T_5 – інноваційний цикл, що починається покупкою патенту і закінчується комерційним виробництвом; T_6 – повний інноваційний цикл від генерації ідей до комерційного виробництва.

Як впливає з рис. 5, венчурні фірми і фірми експлоренти займаються радикальними інноваціями (працюють на етапах власне інноваційного циклу (ІЦ)), а патенти, віоленти і комутатори — поліпшувачами (працюють на етапах життєвого циклу (ЖЦ) традиційного товару, у який перетворилася радикальна інновація

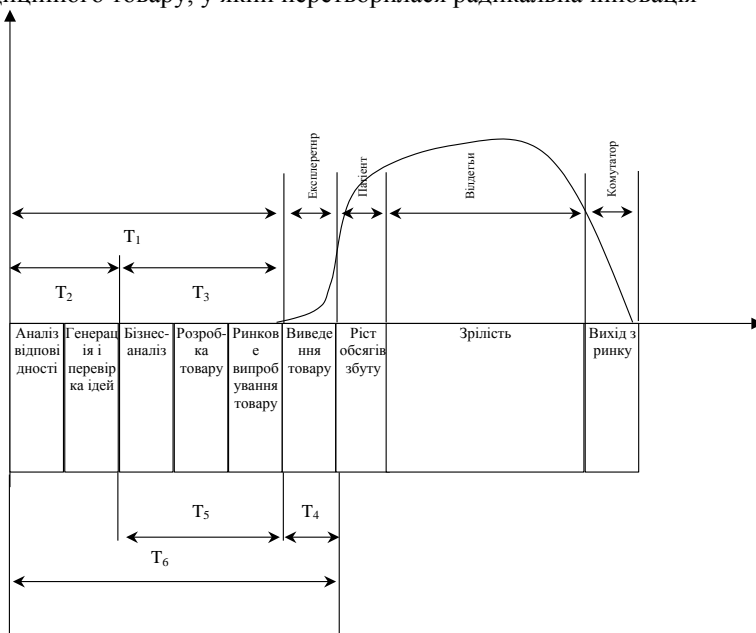

Рис. 5. Варіанти інноваційного циклу і типи підприємства-інноватора

Природно, ступінь ризику для цих інноваторів буде різною. Її зміна показана на рис.1. На рис. 2 етапи ІЦ позначені цифрою 0, вони передують етапам ЖЦ. Як впливає з рис. 1, рівень інноваційного ризику при переході до наступних етапів зменшується. Деякий сплеск на етапі виходу з ринку пояснюється тим, що модифікації товару, що йдуть з ринку, перестають користуватися попитом і погроза їхньої нереалізації зростає.

Аналіз рис. 5 і рис. 6 підтверджує багатоваріантність і багатогранність прояву ризиків суб'єктів інноваційного процесу на етапах його реалізації. У цих умовах для детального і точного аналізу ризику конкретних інноваційних проектів необхідно виконувати декомпозицію їхнього ризику, перетворюючи ризик проекту в цілому в сукупність елементарних ризиків, що вимагає їхньої попередньої систематизації.

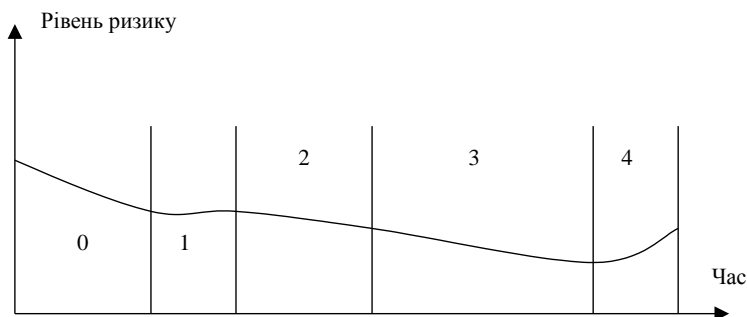

Рис. 6. Графік зміни рівня ризику на етапах ІЦ і ЖЦ

Як випливає з рис. 6, рівень інноваційного ризику при переході до наступних етапів зменшується. Деякий сплеск на етапі виходу з ринку пояснюється тим, що модифікації товару, що йдуть з ринку, перестають користуватися попитом і погроза їхньої нереалізації зростає.

Необхідно відзначити, що розгляд ризиків інноваційних проектів можна вести з позицій кожного із суб'єктів інноваційного процесу. Однак, з огляду на те, що з позицій кожного із суб'єктів інноваційного процесу інших суб'єктів можна розглядати як фактори зовнішнього середовища (мікросередовища), а фактори макросередовища впливають на ризики всіх суб'єктів, то не буде великою помилкою класифікацію інноваційних ризиків розглянути з позицій виробника (він же може сполучати в одній особі й розроблювача, а в багатьох випадках і інвестора). Виходячи з цих розумінь і варто класифікувати інноваційні ризики підприємства-інноватора різних типів.

Види інноваційних ризиків можна представити у вигляді структури (табл.3).

У загальному випадку можна виділити наступні основні причини невизначеності і викликаного нею ризику інноваційної діяльності:

- неточність, неповнота і суперечливість інформації, на яку спираються інноваційні рішення;

- несподівані випадкові зміни умов інноваційної діяльності і господарювання взагалі, викликані факторами зовнішнього і внутрішнього середовища;

- активна протидія з боку інших суб'єктів ринку.

Аналогічні причини вказують і інші автори, зокрема: незнання, випадковість, протидія.

Інноваційні ризики підприємства-інноватора в остаточному підсумку виявляються в тому, що нова продукція не реалізується в намічених обсягах і за наміченими цінами, затягуються терміни реалізації інноваційного проекту, наслідком чого є недовикористання прибутку чи збитків.

Подальша деталізація причин і видів прояву інноваційних ризиків підприємства-інноватора дозволила запропонувати наступну їхню класифікацію.

Таблиця 3

Класифікація інноваційних ризиків

Зовнішні ризики (об'єктивні)	Економічний	Макросередовище
	Політико-правовий	
	Соціально-демографічний	
	Екологічний	
	Технологічний	
	Споживацький	
Внутрішні (суб'єктивні)	Конкурентний	Мікросередовище
	Інвестиційний	
	Постачальницький	
	Посередницький	
	Контактний	
	Аналіз відповідності внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім	
	Генерація ідей	
	Перевірка і відбір ідей	
Внутрішні (суб'єктивні)	Розробки та перевірки задуму товару	Мікросередовище
	Аналіз ринку для інновацій та розробка планів їх просування	
	Оцінка можливостей підприємств-інноваторів	
	Розробка товару	
	Ринкові випробування товару	
	Розгортання комерційного виробництва нового товару	

Подальша деталізація причин і видів прояву інноваційних ризиків підприємства-інноватора дозволила запропонувати наступну їхню класифікацію.

1. Ризики, викликані впливом факторів макросередовища. Виявляються як формування несприятливих умов для інноваційної діяльності взагалі, а також для діяльності окремих суб'єктів інноваційного процесу зокрема. Включають наступні види:

1.1. Економічний ризик. Виникає внаслідок несприятливих змін економічних умов на аналізованому ринку (місцевому, галузевому, регіональному, національному, міжнародному): падіння купівельної спроможності споживачів, ріст цін на сировину і матеріали, інфляція, девальвація і т.п.

1.2. Політико-правовий ризик. Викликається недосконалістю (несприятливими змінами) політико-правового середовища: податкове законодавство, митне законодавство, кредитно-фінансова система, політичні права і гарантії і т.п.

1.3. Соціально-демографічний ризик. Викликається протиріччями в інтересах різних соціальних груп населення, погіршенням демографічної і соціальної обстановки: глибоке розшарування населення за рівнем доходів, падіння народжуваності, падіння доходів населення, погіршення якості життя і т.д.

1.4. Екологічний ризик. Виникає внаслідок можливих негативних впливів підприємства-інноватора і його продукції на навколишнє середовище, оскільки нанесений збиток прямо чи опосередковано доведеться компенсувати. Так, у випадку погіршення екологічної ситуації, можуть зрости витрати на додаткове очищення ресурсів, наприклад води.

1.5. Технологічний ризик. Звичайно викликається НТП. Його розвиток може привести до морального старіння використовуваних технологій і устаткування, продукції, методів управління і збуту і т.д. із усіма наслідками, що випливають.

Як правило, ризики макросередовища виявляються як не антагоністична протидія зовнішнього середовища, унаслідок стохастичності й неоднозначності процесів, що протікають у ній, які не можна однозначно описати. Економічні закони об'єктивні по своїй суті, але виявляються крізь призму маси випадкових явищ і подій ймовірнісного характеру, тому їхня дія у визначених випадках може бути не цілком відповідна теоретичним поглядам.

Основні фактори, що визначають ризик макросередовища, представлені в табл.4.

З точки зору конкретного інноватора ці ризики є зовнішніми і некерованими, тому їх необхідно сприймати як неминуче зло (чи ж шанс на успіх) і підлаштовуватися під них – приймати рішення, що мінімізують можливі несприятливі впливи і використовувати виникаючі сприятливі можливості.

2. Ризики, викликані впливом факторів мікросередовища. Виявляються як погіршення умов інноваційної діяльності, аж до повної неможливості її здійснення, унаслідок пасивної чи активної протидії суб'єктів інноваційного процесу.

Таблиця 4

Фактори макросередовища інноваційної діяльності

Політико-правові	Екологічні	Економічні	Соціально-демографічні	Технологічні
Політична система Господарське законодавство Трудове законодавство Система оподаткування Ступінь корумпованості і влади Форми лобіювання Вплив громадських організацій Ступінь інтегрованості в світову економіку Митне законодавство	Стан оточуючого середовища Забезпеченість ресурсами Кліматичні умови Економіко-географічний регіон Екологічне законодавство	Рівень інфляції Рівень безробіття Валютний курс Рівень доходів населення Темпи розвитку економіки Структура економіки Співвідношення попиту і пропозиції Рівень ділової активності Власність	Рівень освіти Рівень народжуваності і та смертності Рівень життя Розподіл доходів Розподіл населення за віком та статтю Національний склад Релігія Суспільні традиції та норми поведінки Захист споживачів Соціальна забезпеченість Щільність населення	Темпи НТП Рівень розвитку науки і техніки Технологічна та технічна орієнтація економіки Інноваційна активність Механізація та автоматизація виробництва та побуто Захист інтелектуальної власності Трансферт технологій

Включають наступні складові:

2.1. Споживчий ризик. Виникає внаслідок визначеного консерватизму споживачів і несприйняття ними нової продукції, особливо, якщо вона різко відрізняється від традиційної. Крім того, можливі зміни потреб і запитів споживачів, наприклад, у період часу між попередньою оцінкою споживчого попиту в ході маркетингових досліджень і виведенням товарів на ринок.

2.2. Конкурентні ризики. Викликаються пасивною, а більш за все, активною протидією конкурентів. Слід зазначити, що ці ризики особливо великі для інтенсивно-розвинутих високоприбуткових ринків і галузей, що залучають конкурентів. У результаті, найбільш слабкі і схильні до конкурентного тиску виробники змушені будуть піти з ринку. Конкурентні ризики менш характерні для венчурних фірм і фірм експлерентів.

2.3. Інвестиційні ризики. Виникають як наслідок високого ступеня невизначеності в успіху інновації, що викликає сумнів у інвесторів у доцільності вкладення засобів в інноваційний проект. Інвесторів у першу чергу цікавить високий прибуток при мінімальному ризику, і якщо мова йде про піонерні інновації, то шанси вчасно одержати інвестиції в необхідних обсягах зменшуються, а ризик зростає.

2.4. Постачальницькі ризики. Викликаються можливими діями постачальників, як правило, при зміні умов постачання (термінів, цін, характеристик товарів і ін.), а також можливою зміною профілю їхньої діяльності. Крім того, традиційно вироблені постачальниками сировина, матеріали і комплектуючі можуть бути непридатні для інновацій. Для зміни характеристик їхньої продукції, постачальників, яких цікавить лише обсяги замовлень і їхня регулярність, необхідно додатково мотивувати. При недостатньої мотивації і можливо їхня протидія інноваціям, а отже, утруднення з постачаннями їхньої продукції.

2.5. Посередницькі ризики. Викликаються можливими змінами умов взаємодії з торговими і збутовими посередниками. Нова продукція може зажадати перебудови існуючої системи збуту, а для принципово нових товарів – її формування. Такого роду зміни можуть зустріти опір постачальників, особливо якщо реакція споживачів на інновації ще не цілком визначена.

2.6. Контактні ризики. Виникають внаслідок можливих змін взаємин із представниками контактних аудиторій (трудового колективу, акціонерів, місцевих жителів, громадських організацій, засобів масової інформації і т.д.). Представники контактних аудиторій не завжди можуть оцінити переваги і недоліки інновацій, тому можливо протидія з їх боку.

Перераховані види ризику найбільшою мірою впливають на результати інноваційної діяльності. Тим більше, що, як показують результати виконаного вище аналізу, практично всі суб'єкти інноваційного процесу в більшому чи меншому ступені чинять опір інноваціям, особливо радикальним. Ці ризики є частково керованими, їх можна частково зменшити шляхом проведення правильної

інноваційної політики, однак це вимагає досить великих зусиль. Для мінімізації ризиків мікросередовища необхідно аналізувати інтереси суб'єктів інноваційного процесу і приводити характеристики інновацій у відповідність з ними.

Основні фактори мікросередовища, що визначають ступінь інноваційного ризику представлені в табл. 5.

Розглянуті дві групи видів ризику є об'єктивними, однак ступінь ризику інноваційної діяльності залежить і від суб'єктивних моментів. Розглянемо види ризику, викликані суб'єктивними факторами.

Таблиця 5

Основні фактори мікросередовища інноваційної діяльності

Споживачі	Конкуренти	Інвестори	Посередники	Постачальники	Контактні аудиторії
Цільові групи Характеристики споживачів Мотивація поведінки Система запитів Споживачий попит Ступінь забезпеченості товарами	Характеристики конкурентів Профіль діяльності та основні види продукції Частка ринку Рівень та форми конкуренції Стійкість до конкурентного тиску Конкурентні стратегії	Типи Характеристик інвесторів Умови співробітництва Обслуговування ринку Ступінь диверсифікації портфелю	Типи Характеристик посередників Умови співробітництва Основні види продукції з якими вони працюють Обслуговування ринків та споживачів	Типи Характеристик постачальників Умови поставки Обсяги поставок Основні види продукції та їх характеристики Основні споживачі їх продукції	Внутрішні Місцеві Кредитно-фінансові Державні установи ЗМІ Громадський рух Лідери громадської думки Відносини підприємств з представниками

3. Суб'єктивні ризики інноваційного процесу. Виникають як наслідок прийняття управлінських рішень на етапах інноваційного процесу.

Ці ризики доцільно розглядати поетапно, у процесі прийняття рішень з управління інноваційною діяльністю. Виходячи з цих розуміннь, варто виділяти наступні види ризику:

3.1. Ризик на етапі аналізу відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, генерованим зовнішнім середовищем.

Полягає в погрозі неадекватного вибору – зовнішніх та внутрішніх умов напрямку інноваційного розвитку.

3.2. Ризик на етапі генерації ідей інновацій. Виявляється як можливість генерації неконкретних неприйнятних для наступного пророблення ідей.

3.3. Ризик на етапі добору прийнятних ідей. Виявляється як погроза добору ідей, на предмет реалізації на конкретному підприємстві, чи ж ігнорування гарних ідей.

3.4. Ризик на етапі розробки задуму нового товару і його перевірки. Виявляється як неоднозначне формулювання задуму, що може бути помилково зроблено розроблювачами чи споживачами. Крім того, погрозу несе і недостатнє пророблення задуму товару, що не дозволяє реалізувати всі сильні сторони новації.

3.5. Ризик на етапі аналізу ринку і розробки стратегії маркетингу. Полягає в погрозі розробки стратегії маркетингу по виведенню нового товару на ринок, що буде неадекватно сформованої на ньому ситуації (з урахуванням перспектив її розвитку).

3.6. Ризик на етапі оцінки можливостей інноватора по розробці, виготовленню, просуванню інновації на ринок. Виявляється як недооцінка чи переоцінка можливостей підприємства-інноватора

3.7. Ризик на етапі розробки нового товару. Полягає в можливості розробки товару, що не відповідає інтересам суб'єктів інноваційного процесу.

3.8. Ризик на етапі ринкових випробувань нового товару. Виявляється аналогічно п. 3.7. Викликається помилками (недоробками) при виборі часу, місця і методики іспитів.

3.9. Ризик на етапі ухвалення рішення про розгортання комерційного виробництва товару. Полягає в можливості просування на ринок недопрацьованого товару або ж використання неадекватних заходів комплексу маркетингу.

Рівень ризиків даного виду залежить від суб'єктивних особливостей осіб, що приймають рішення (ОПР) на етапах інноваційного процесу. Основними факторами ризику для всіх етапів є:

- досвід і кваліфікація ОПР;
- мотивація ОПР, погодженість їхніх дій і інтересів;
- ступінь інформованості ОПР про характеристики зовнішнього і внутрішнього середовища.

Ці ризики є керованими, їх можна якщо не звести до нуля, то мінімізувати.

Окремо варто розглядати внутрішній ризик підприємства-інноватора, величина якого визначається особливостями організації

управління і функціонування підприємства. Він займає проміжне місце між об'єктивними і суб'єктивними ризиками, оскільки включає елементи обох груп. Зокрема, наявне устаткування, технологічне оснащення, виробничі площі, місце розташування і т.п. існують об'єктивно, однак їхній стан, ступінь резервування і використання залежить від суб'єктивних факторів.

До основних факторів внутрішнього інноваційного ризику відносять:

- систему управління і ступінь її гнучкості;
- ступінь узгодження інтересів робітників, фахівців, менеджерів і власників підприємства-інноватора ;
- ступінь резервування виробничих площ, виробничі потужності і їхня гнучкість;
- використовувані технології;
- маркетинг;
- систему підготовки і перепідготовки кадрів;
- структуру кадрів за рівнем створення, кваліфікації і віку;
- місце розташування підприємства щодо ринків збуту, джерел сировини, транспортних вузлів і т.п.
- форму господарювання і форму власності
- фінансову стійкість;
- забезпеченість ресурсами
- імідж

Ці фактори є частково керованими, ступінь їхнього впливу можна зменшити.

Слід зазначити, що виконана класифікація інноваційних ризиків і виділення зухвалих їхніх факторів, представляє принципову можливість розробки процедур їхнього цілеспрямованого аналізу з наступною розробкою комплексу заходів, спрямованих на запобігання, чи зниження компенсації ризику інноваційної діяльності.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на удосконалення методів кількісної оцінки виділених видів інноваційного ризику.

У розвинутих країнах необхідність подальшого нарощування інноваційного потенціалу для забезпечення економічного розвитку була визнана ще на початку 70-х рр. минулого століття. Кожна з країн відповідно до стратегій, що обираються, внутрішніми й зовнішніми умовами розвитку насамперед намагається збільшити свій науково-технологічний потенціал на пріоритетних напрямках за рахунок ліквідації «вузьких місць» у повному життєвому циклі інновації.

Отже, у високорозвинутих країнах, орієнтованих на інноваційно-активний розвиток, держава здійснює постійний моніторинг стану

етапів повного життєвого циклу інновацій у різних галузях економіки. Поточні й очікувані проблеми в стані окремих етапів повного життєвого циклу оцінюються з погляду їх впливу на конкурентоспроможність і ефективність окремих галузей і економіки в цілому, а їх рішення коригується державою за допомогою заходів прямого й непрямого впливу.

В Україні у період реформ нові суб'єкти підприємницької діяльності формувалися практично за повної бездіяльності органів влади й урядів при відкритих для конкуренції вітчизняних ринках і слабких позиціях на зовнішніх.

У реформаторів було помилкове уявлення про можливість вирішення проблеми сприйнятливості інновацій економікою шляхом її ринкового пристрою, включаючи економічну свободу суб'єктів і ринкову конкуренцію. Однак багаторічний досвід промислово розвинутих країн із стійкою ринковою економікою наочно підтверджує, що їх успіхи досягнуті саме завдяки досконалим ринковим відносинам, які забезпечують вільну конкуренцію, вибір компаніями змагальності, активного шляху розвитку з опорою на інновації. Тому можна зробити цілком однозначний висновок про те, що ринки бувають різні, включаючи агресивні, із недосконалими відносинами (як зараз в Україні), де вільні ринкові відносини перевернуті або взагалі відсутні. Докладний аналіз умов, що визначають загребуваність інновацій економікою, виявив причини як у зовнішньому, так і у підприємств, що обмежують їх інноваційну активність. Розглянемо внутрішні умови формування моделі інноваційно-активних підприємств (рис.7).

Це можливо не тільки у випадку посилення заходів боротьби з криміналом, але і при переході до законного, прийнятого більшістю населення правила розподілу власності, а також уведення і підтримки переважною більшістю підприємців принципів «чесної конкуренції».

До числа внутрішніх умов належать:

1.1. Стабільна й передбачувана діяльність підприємств регіону. Орієнтована на ліквідацію можливостей нечесної конкуренції з опорою на кримінальні структури й корумпованих чиновників (є однією з головних умов), що дає змогу в такий спосіб зберігати активи підприємств.

1.2. Погодженість корпоративних інтересів власників і менеджерів. Вибір власниками суб'єктів підприємницької діяльності прогресивної орієнтації на підтримку інноваційної стратегії розвитку.

Якщо раніше багато великих підприємств мали власні науково-технічні підрозділи науки, що склали заводський сектор, то після

початку ринкових реформ цей сектор, як і вся галузева наука, практично розпався. Зараз потрібне його постійне відтворення, але з іншими функціями, цілями, правилами й рівнем кваліфікації кадрів.

1.3. Наявність кваліфікованого персоналу, здатного до застосування новітніх технологій. Вибір і стійке проходження стратегії інноваційного розвитку вітчизняної економіки залежать не тільки від самих підприємств, але насамперед від держави і її владних структур. Держава повинна створити необхідні й достатні зовнішні умови і заохочувати інноваційну орієнтацію розвитку вітчизняних підприємств.

Рис. 7 Внутрішні та зовнішні умови формування моделі інноваційно-активних підприємств

До зовнішніх умов належать:

2.1. Орієнтація держави на реалізацію інноваційно-активної стратегії розвитку. Свійка державна підтримка національної науки, що може бути реалізована за такими напрямками:

1) використання наукових обґрунтувань при виборі стратегічних рішень на державному рівні;

2) стійке фінансування науки на рівні провідних країн;

3) створення умов для підтримки престижу національної науки серед населення країни;

4) досить високий рівень оплати наукової праці (вище, ніж у середньому по промисловості);

5) створення науково обґрунтованої технології управління економікою та суспільством, що відображується в чинному законодавстві й відповідних національних цінностях і демократичній орієнтації розвитку країни.

2.2. Потужна інформаційно-правова підтримка підприємств регіону. Вона може бути виражена у відповідній доктрині національної промислової й науково-технічної політики, схваленої усіма галузями влади. Ця доктрина повинна знайти своє відображення в системі поточних рішень на державному рівні у вигляді законодавчих актів.

2.3. Підтримка стійкого платоспроможного попиту населення на основі активного, власного інноваційного розвитку. Вирішення цієї складної проблеми намічається в перспективній програмі уряду, а ознаки її виконання відзначені в заходах уряду з підвищення рівня оплати праці і супутніх їм змінам у чинному податковому законодавстві.

2.4. Податкові пільги, податкові кредити на інвестиції в інновації. Необхідний стійкий потік інвестицій для розвитку підприємств на основі нових технологій і інновацій. Це можливо забезпечити шляхом введення на державному рівні податкових пільг, що стимулюють потік інвестицій для реалізації інноваційних рішень і нових технологій. Сьогодні існує низка податкових пільг для інвестицій, що формуються на основі прибутку підприємств. Особливого заохочення заслуговують саме інвестиції, що їх використовують для реалізації інноваційних програм і проєктів, а також податкові кредити.

2.5. Можливість придбання нових зарубіжних ліцензій і ноу-хау є важливим чинником технологічного переозброєння й інноваційного розвитку підприємств (так само як і продаж - на вигідних умовах - ліцензій на вітчизняні наукові розробки). Незважаючи на зміну політичних сил на міжнародній арені, включаючи розпад колишнього СРСР, і зміну політичного ладу в Україні, стосовно нашої країни, як і

раніше, діють різні торгові обмеження й заборони на доставку нових технологій і техніки (наприклад, на постачання надпотужних комп'ютерів). Більш того, технічна допомога й інвестиційна політика провідних країн Заходу стосовно України свідчать про те, що ці країни як і раніше дотримуються політики технологічних обмежень. Це викликано як економічними причинами й небажанням сприяти технологічному прогресу можливого конкурента, так і їхніми колишніми політичними установками.

2.6. Митні пільги для ввезення комплектуючих та запчастин в межах інноваційних проєктів. Створення кращих митних умов для імпорту технологій, ліцензій і комплектуючих порівняно з імпортом готової продукції. «Розумність» митних обмежень повинна забезпечувати захист вітчизняних виробників і стимулювати їх до розвитку на основі інновацій. Механізм такого регулювання пільг і обмежень має складну побудову, а його застосування потребує від його виконавців високої кваліфікації, розуміння основ технологічного розвитку й патріотизму.

2.7. Створення ефективного механізму страхування інвестицій, а також можливих ризиків є суттєвим фактором, що стимулює інноваційний тип розвитку підприємства.

Крім модельних побудов умов потреби економіки в інноваціях, вкрай важливими є деталізація й послідовність конкретних кроків з підвищення інноваційної складової в розвитку економіки.

Для відновлення на інноваційній основі промислових ринків необхідні такі умови:

1. Залучення ресурсів на внутрішній ринок для відновлення довгих технологічних ланцюжків можливо за умов не менш ефективних, ніж у випадку експорту ресурсів.

2. Обсяги споживання продукції на внутрішньому ринку мають бути стійкі, прогнозовані і досить високі.

3. Система моніторингу галузевих ринків має сприяти ефективному налагоджуванню контактів між внутрішніми споживачами й виробниками.

4. Повинна бути створена система сертифікації технологій, продукції й послуг, що задає зростання якості виробництва й споживання на внутрішньому ринку і забезпечування їх дотримання. Це дасть змогу послідовно наближати стандарти виробництва й споживання до рівня економічно розвинутих країн, захистити внутрішні ринки від неякісних, шкідливих, відсталих технологій і продукції, у тому числі імпортних.

5. Мають бути розроблені і прийняті митні й сертифікаційні

обмеження по імпортованій і експортованій продукції, що регулюють якість пропозиції на внутрішніх ринках з боку вітчизняних виробників і імпортерів.

6. Необхідне введення заборонних, обмежувальних і стимулюючих шкал оподаткування до виробленої й реалізованої в Україні продукції з урахуванням вимог сертифікації технологій і продукції до перспективних стандартів.

7. Необхідна система заходів державного протекціонізму (податкові пільги, фінансування, митні бар'єри й ін.) для виробництв, що випускають імпортозамінюючу продукцію, чи при наявності значного незадоволеного попиту.

Одним із важливих наслідків виконання даних умов буде перехід економіки до механізму міжгалузевої конкуренції, що дозволяє не тільки конкурувати за ресурси, але й досить ефективно організувати взаємний канал інвестицій між галузями.

Досить важливим для нарощування обсягів виробництва є пошук і формування ринків (вітчизняних та зарубіжних), досить сміливі, щоб оплачувати в ціні продукції витрати формування ефективної інфраструктури і трансакційні витрати. Для цього потрібно визначити сферу досягнення балансу інтересів учасників ринку (економічних, технологічних, соціальних).

Необхідно, щоб б в Україні на внутрішньому економічному просторі послідовно знижувалися витрати функціонування інфраструктури і трансакційні витрати, частка яких у ціні продукції за різними оцінками досягала 40-50%. Це можливо досягти за рахунок:

змін законодавчого і податкового характеру, що підвищують навантаження на неефективних з погляду економіки посередників і що змушують перебудовуватися посередників із послідовних ланцюжків у рівнобіжні, а також ліквідації локальних, монополізованих ділянок інфраструктури;

зростання потреби в ефективно функціонуючих інфраструктурах, що є наслідком орієнтації стратегій більшості суб'єктів економіки в єдиному напрямі (наприклад, інноваційному);

створення на рівні підприємств стимулів для пошуку ефективних масштабів виробництва й витрат, що забезпечують таке зростання;

активна боротьба з корупцією і неправовими прецедентами встановлення параметрів соціально-економічного простору;

керування ціновою політикою монополій, галузей, що мають значний позитивний мультиплікативний ефект в економіці, соціально-значущих підприємств.

З огляду на перераховані вище умови, залучення у виробничу

сферу й сферу послуг можна буде залучити тільки ту частину працездатного населення, яку забезпечать більш прийнятними, з їхнього погляду, умовами праці за наступними критеріями:

- рівень заробітної плати;
- рівень податкового навантаження на доходи від зайнятості;
- можливість одержання неоподатковуваних, «тіньових» доходів і ступінь переслідування державою таких доходів;
- ступінь затребуваності кваліфікації й освіти;
- гарантія підтримки створених мотиваційних умов, що в основному впливає з механізму функціонування економіки;
- ефективні умови відтворення трудових ресурсів.

Значною мірою формування «правильного», ефективного з погляду умов функціонування економіки, способу життя, особливо на початковому етапі, повинне бути функцією держави. Вона має активно формувати соціально-культурне середовище за рахунок бюджетних, позабюджетних і інших джерел, створюючи ємні ринки з прийнятною прибутковістю для залучення на них приватного капіталу. При цьому в перспективі вектор розвитку соціального простору буде підтриманий населенням, яке потребує послуг цих ринків для власного відтворення.

Дані умови можна буде забезпечити при використанні виробничих технологій, заходів податкового стимулювання й ефективного маркетингу, що дозволяють формувати, з одного боку, якісну пропозицію конкурентоспроможних товарів і технологій, а з другого – забезпечувати високий попит на них з боку споживачів.

Отже, після десятилітнього періоду непередуманих ринкових трансформацій економіки пріоритетним завданням держави є створення сприятливих зовнішніх і внутрішніх умов підприємствам для будь-яких видів діяльності, особливо інноваційної.

Для досягнення макроекономічної стабільності й пропорційності структурно-технологічного вагомому розвитку економіки державі необхідно створити сукупність таких стимулюючих і обмежувальних умов у різних сферах, які б змушували підприємства підтримувати державну стратегію розвитку й у її рамках формувати власні стратегії, оскільки підтримка національної стратегії приведе до одержання значно вищого ефекту для підприємств, ніж за умови її не підтримки. Досвід більшості розвинутих країн підтверджує необхідність і ефективність застосування такого комплексу заходів при подоланні кризових ситуацій в економіці. Формування орієнтирів науково-технологічного розвитку потребує насамперед визначення складу стратегічно важливих для економіки технологій і продуктів, що створюються у тому числі на інноваційній основі. Неможливість

різкого нарощування ресурсів на НДДКР і впровадження нововведень вимагає керованої державою концентрації науково-технічного потенціалу на пріоритетних напрямках з одночасною відмовою від підтримки застарілих напрямів, результатів, які ефективно замінюються імпортом.

Список використаної літератури

1. Александров В.В. Дослідження трансформації інноваційної системи. - Харків: Основа, 1998. - 60 с.
2. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін. / Навчальний посібник.-К.: „Заповіт”, 1996.-240 с.
3. Бачевська І.П. Інноваційна діяльність в Україні:інструменти та механізми державного впливу.[Електронний ресурс] // Публічне адміністрування: теорія та практика. - 2014.- Вип .2.- с. 2-11
4. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: Монографія. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 388 с.
5. Дивнич О.Д. Інноваційна політика підприємства: формування та реалізація. Електронне наукове видання "Ефективна економіка".-№1, 2014 .- 8 с.
6. Лебедева Л.В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування. Електронне наукове видання "Ефективна економіка".-№1, 2014 .- 6 с.
7. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI (із змінами № 5460-VI від 16.10.2012) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – №3. – ст.
8. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №2-3. – ст. 41.
9. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992. № 2657-XII (із змінами і доп. № 1405-VIII від 02.06.2016). // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – №28. – ст. 533.
10. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII (із змінами і доп. № 922-VIII від 25.12.2015) // ВВР, 2016, № 9, ст.89.
11. Твисс Б. Инновация и изобретения. М. Прогресс, 1996 – 337 с.
12. Хайек Ф.А. Право, законодавство та свобода нове викладення широких принципів справедливості та політичної економіки: В 3 т.: Пер. з англ.,- К: Сфера, 1999.- 200 с.
13. Холт Р.Н., Баріес С.Б. Планирование инвестиций. М: Дело, 1994.

4.4. Формування механізму розвитку державної інноваційної політики

Однією з найважливіших проблем виведення економіки України з кризи і забезпечення її динамічного зростання має стати державна інноваційна політика. Її головною метою є стратегічна орієнтація розвитку пріоритетних виробництв на створення і широке використання нових високопродуктивних технологій, машин, матеріалів, забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов для постійного відтворювання та ефективного використання науково-технічного потенціалу.

Однак потрібно відзначити, що формування інноваційної політики відбувається на тлі наступних негативних факторів:

- відсутність сформованого загальнодержавного інституту підтримки й координації розвитку інноваційного підприємництва;
- нерозвиненість системи інфраструктури інновацій;
- незавершеність законодавчої й нормативної бази інноваційної діяльності;
- відсутність суспільного статусу суб'єктів інноваційної діяльності і наслідок їхнього суспільного визнання;
- недосконалість загальнодержавної системи підготовки й перепідготовки інженерів-консультантів та менеджерів в області інноваційної діяльності, забезпечення їхнього стажування на конкретних об'єктах;
- недостатня ефективність конкурсної, тендерної й контрактної систем розподілу та виконання державних замовлень на проекти НДДКР і інноваційні проекти;
- низька ефективність загальнодержавної системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності та ряд інших.

Ця низка проблем, пов'язаних із особливостями державної інноваційної політики є темою досить гострої полеміки.

Відсутність структурної перебудови проводиться на основі інноваційних надбань, обумовлює такий стан економіки, коли виробництво ніби «виштовхує» капітал, призначений для інноваційного перетворення неефективних виробництв, продукція яких втратила попит. Структурну кризу може бути подолано лише тоді, коли «відторгнутий» капітал буде спрямовано в науково-технічні інновації, нові виробництва, які і визначатимуть сутність та напрями трансформаційних процесів, що забезпечуватимуть формування ефективної структури економіки.

В умовах ринкової економіки необхідно з'ясувати сутність та

основні положення державної інноваційної політики. Законом України «Про інноваційну, діяльність» від 26 грудня 2002 року №380-IV визначено, що головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних, правових умов для ефективного відтворення науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Таким чином, інноваційна політика держави являє собою сукупність форм, методів і напрямків впливу держави на виробництво з метою випуску нових видів продукції і технологій, а також розширення на цій основі ринків збуту вітчизняних товарів.

Інноваційна політика має тимчасовий і просторовий аспекти.

Тимчасовий аспект визначає дії держави в області інновацій на даний момент часу і на тривалу перспективу. Тому інноваційна політика ділиться на поточну політику і довгострокову політику.

Поточна політика полягає в оперативному регулюванні інноваційної діяльності.

Довгострокова інноваційна політика спрямована на рішення важливих галузевих задач, що вимагають великих витрат часу, робочої сили і капіталу. Вона охопила досить тривалий період часу. До довгострокової інноваційної політики відноситься «Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України», одобрена постановою Верховної Ради України від 13.07.1999 р.№916-ХІУ.

Просторовий аспект інноваційної політики визначає дії держави по основних напрямках впливу на економіку країни.

Мета і напрямки інноваційної політики держави визначаються насамперед, характерною рисою тієї чи іншої галузі, її виробничо-економічним потенціалом і рівнем конкурентоздатності основної продукції.

Усі галузі народногосподарського комплексу країни в залежності від рівня конкурентоздатності своєї продукції можна розділити на три групи:

- 1) галузі, що мають світову конкурентоздатність;
- 2) галузі, потенційно конкурентоздатні на світовому ринку;
- 3) галузі, неконкурентоспроможні на світовому ринку.

Перша група галузей містить у собі галузі, що володіють великим конкурентоздатним потенціалом і давно працюють на світовому ринку. Вони роблять конкурентоздатну продукцію. Це галузі космонавтики, зварювальних технологій, озброєння та ін. Вони повинні постійно підвищувати свій виробничо-економічний потенціал, щоб удержатися на світовому ринку в період криз.

Галузі другої групи роблять продукцію, яка по багатьом параметрам близька до конкурентоздатної на світовому ринку. У них є всі можливості, - щоб вийти на світовий ринок і закріпитися на ньому. Для цього їм потрібна визначена підтримка і допомога держави. До цих галузей відносяться металургійна промисловість, машинобудування та ін.

Галузі третьої групи містять у собі агропромисловий комплекс, легку і харчову промисловість, промисловість будівельних матеріалів і ін. Їхня продукція на світовому ринку не котирується. Тому вони орієнтовані на внутрішній ринок. Як правило, ці галузі мають низький виробничо-економічний потенціал, незначний обсяг виробництва, або підприємства малорентабельні. Тому для виходу на світовий ринок таким підприємствам потребуються великі витрати капіталу, нова кадрова політика і т.п.

Інноваційна політика держави для кожної з цих груп галузей повинна здійснюватися диференційовано.

Основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для створення інноваційної діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на вітчизняному ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури,
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Україна володіє великими науково-технічними можливостями, однак вона не зуміла досягти високих темпів зростання. В значній мірі це обумовлено відсутністю ефективного механізму реалізації інноваційного потенціалу. У відповідності до Закону України «Про

пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року (ст.2) визначено інноваційний потенціал – сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Зниження обсягів державного фінансування науково-дослідних робіт в роки розбудови незалежної держави призвело до ослаблення традиційних підприємств інноваційного сектору економіки – науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро та лабораторій вищих навчальних закладів. Новостворені альтернативні інноваційні структури (невеликі науково-технічні, науково-виробничі, проектні фірми, інженерні центри тощо) в умовах скорочення платоспроможного попиту на інноваційну продукцію і низької інвестиційної активності мають фінансові та організаційні труднощі, що гальмують їх діяльність. Тому необхідно проводити ефективну інноваційну політику з урахуванням державних пріоритетів.

Держава здійснюватиме активну інноваційну політику шляхом використання прямих та непрямих інструментів економічного впливу, створення стимулюючого законодавчого та інституційного середовища для всіх суб'єктів інноваційного процесу. При цьому основними напрямками державної політики є:

- поліпшення технологічної структури промислового виробництва з активним використанням науково-технологічних досягнень світового рівня;
- проведення політики податкового стимулювання нової виробничої діяльності з ознаками інновацій, процесів утворення нових конкурентоспроможних підприємств;
- пільгове кредитування нових інноваційних виробництв;
- пряме державне фінансування інноваційних програм, насамперед в тих наукоємких галузях, які закладають основу довгострокового економічного зростання країни: біотехнології, аерокосмічний комплекс, інформаційні технології, виробництво нових конструкційних матеріалів тощо;
- прямі державні інвестиції в модернізацію та розвиток сучасної інноваційної інфраструктури – технопарків, інкубаторів, засобів інформаційного забезпечення інновацій, розвиток ринку інжинірингових, маркетингових, консультаційних послуг;
- застосування гнучкої системи пільг щодо оподаткування прибутку, який спрямовується на інноваційні інвестиції залежно від цілей державної політики та інноваційних пріоритетів забезпечення

трансформації результатів досліджень в комерційні ефективні технології, зразки і моделі конкурентоспроможних товарів, встановлення державного замовлення на НДДКР;

- вдосконалення організаційних, економічних та нормативно-правових засад в системі охорони інтелектуальної власності, встановлення конструктивних механізмів взаємовідносин між власниками прав, особами, що заінтересовані у використанні прав інтелектуальної власності, та посередниками в процесі набуття науково-технічною продукцією ринкової вартості;

- проведення політики конструктивного протекціоналізму та заохочення іноземних інвесторів до створення спільних наукомістких підприємств, впровадження міжнародних стандартів для вітчизняних виробництв;

- відстоювання інтересів держави та вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, активна участь у діяльності провідних міжнародних організацій, що регулюють світовий трансфер технологій.

Стратегічною лінією реформування відносин в сфері науково-технічної та інноваційної діяльності є перехід від превалювання інституційного, або базового, фінансування установ та організацій до переважно програмно-цілевих методів управління. Завдання, які стоять на сучасному етапі перед наукою, вимагають визначення чітких завдань, конкретних об'єктів дослідження та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) і видів науково-технічної продукції, яка має бути вироблена.

Базове фінансування проводитиметься лише для забезпечення фундаментальних наукових досліджень, розвитку інфраструктури наукової та науково-технічної діяльності, збереження наукових об'єктів, які є національним надбанням, а також підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації та проведення окремих найважливіших для держави напрямків досліджень в інтересах національної безпеки.

Для формування і реалізації науково-технічних програм і окремих проєктів, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки, забезпечення виконання державних замовлень на науково-технічну продукцію, фінансування буде здійснюватиметься в основному на конкурсній основі. Аналіз сучасного стану реалізації науково-технічних програм державного, галузевого та міжгалузевого рівня свідчать про необхідність внесення докорінних змін до всіх станів їх формування і виконання. На нашу думку, сучасна ситуація вимагає стабільної державної підтримки, тому в розробці інноваційних і науково-технічних програм передбачається:

1. Увести систему прогнозування технологічного розвитку, і

забезпечити визначення пріоритетних напрямків технологічного переоснащення галузей виробництва.

2. Заснувати систему заходів, що стосуються кооперації науки і виробництва в інноваційно-інвестиційному процесі, зокрема підготувати державну програму підтримки формування і реалізації загальних проектів вчених і фахівців з академічних і виробничих підприємств, тобто створити державний реєстр науково-технічних розробок і технологій.

3. Здійснити державну підтримку пріоритетним фундаментальним і прикладним науковим дослідженням, а також удосконалити структуру фінансування науково-технічної діяльності шляхом підвищення частини програмно-цільового методу організації науково-дослідних і конструкторських робіт, залучення до інноваційного процесу засобів вітчизняних і іноземних інвесторів.

4. На підставі використання передових вітчизняних розробок і технологій, використання сучасного устаткування і матеріалів необхідно забезпечити реалізацію високоєфективних короткострокових інноваційних проектів, а саме: розробка космічного зв'язку, створення інформаційних і телекомунікаційних систем, приладів комплексної автоматизації; розробка екологічно чистих технологій, машин, устаткування для контролю і захисту навколишнього середовища; виробництво високоякісних конкурентоздатних харчових продуктів; впровадження нових технологій виробництва антибіотиків; виготовлення технологічного устаткування для зварювання міцних алюмінієвих сплавів і освоєння промислового виробництва комплексу устаткування для автоматизованого зварювання.

У програмах урядової діяльності передбачається поновлення в машинобудівному комплексі необхідних технологічних і проектно-конструкторських розробок, без чого неможливо домогтися конкурентоздатності української промислової продукції. Для визначення національних технологічних лідерів можна використовувати рейтингову систему, Такі технологічні лідери можуть бути виділені як на базі перспективних підприємств колишнього ВПК, так і в галузях цивільного призначення, здатних у майбутньому стати конкурентоздатними і випускати цивільну продукцію з високою часткою інтелектуальної "начинки". Для цього доцільно використовувати досвід Японії, Південної Кореї й інших країн світу, корпорації яких здійснюють експансію не тільки в національній економіці, а і на регіональних і глобальних світових ринках.

Паралельно необхідно виділити інституціональних лідерів і в

області утворення для формування в рамках систем інноваційних пріоритетів замкнутого інноваційного циклу «освіта - дослідження і розробка – нові технології». Для цього також застосовується рейтингова система.

Україна має великий інтелектуальний і науково-технологічний потенціал, може і повинна орієнтуватися на науково-технологічні моделі економічного росту, пов'язані з використанням інтелектуальноосвітніх факторів, розвитком науки й інноваційної активності економічних інституцій і агентів.

Використання розроблених стратегій промислово-технологічної інноваційної політики обумовлене однаковим рівнем розвитку секторів і комплексів економіки, орієнтованих на входження у світові ринки, що тісно пов'язані між собою.

Подальший розвиток інноваційної політики направлений на збільшення обсягів експорту товарів високого ступеня обробки, в першу чергу, нових поколінь конкурентоспроможних систем машин, обладнання і технології, що дозволить підвищити зайнятість працездатного населення та посилити позиції країни в світовій економіці.

Європейський вибір України на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовив необхідність дослідження інноваційної складової, як вирішального фактору зростання національної конкурентоспроможності. Критично важливою умовою створення підприємствами довгострокових конкурентних переваг на міжнародному ринку інноваційної продукції є вільне застосування теоретичних моделей та бізнес-технологій сучасного інноваційного менеджменту.

Дослідження проблеми закономірностей інноваційного розвитку знайшли відображення в роботах Л. Вальраса, Е. Денісона, Д. Кейнса, А. Маршала, Р. Слоу, Р. Фостера. Значний внесок у розробку сучасних концепцій та прикладного інструментарію в контексті їх інноваційного розвитку в системі міжнародних економічних відносин зроблено вітчизняними ученими. Авторами найбільш вагомих досліджень з цієї проблематики є українські науковці Л. Балабанова, А. Войчак, С. Гарнавенко, В. Кардаш, О. Пригора, С. Скибінський та інші.

Для того, щоб Україна зайняла належне місце на світовій арені, головною рушійною силою на шляху до сталого процвітання держави і зростання добробуту її громадян є інноваційна складова.

Виходячи з сучасних тенденцій, пов'язаних з глобалізацією, усі процеси набувають всеохоплюючого характеру. В контексті цього, одним з найважливіших напрямів інноваційної діяльності є

дослідження інноваційних рейтингів, які впливають на світовий економічний розвиток.

Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло є проектом Європейської Комісії PRO INNO EUROPE, який здійснює оцінку результатів національної та регіональних інноваційних політик країн Європейського Союзу, США, Японії. Індекс включає три групи індикаторів:

1. Ресурсні можливості (людські ресурси, фінансові та інфраструктурні можливості).
2. Інноваційна активність господарюючих суб'єктів (інвестиції, підприємництво, інноваційна результативність).
3. Економічний ефект (зайнятість на науково містких підприємствах).

Так інноваційність країн ЄС зростає щороку. Однак розрив між державами лідерами та тими, хто позаду, продовжує зростати. Це випливає з опублікованого Європейською Комісією інноваційного табло 2015 року, в якому показано позиції окремих держав-членів ЄС.

Україна не проводить замірів рівня інноваційного розвитку за принципами Європейського інноваційного табло, але навіть за даними української статистики, рівень інноваційності української економіки в останні роки знижується, а підтримка інновацій зі сторони держави є дуже незначна.

Глобальний інноваційний індекс 2015 р. географічно охоплює 141 країну, на які припадає 95,1% світового населення та 98,6% світового ВВП. Підвищення інноваційної активності має стати ключовою проблемою інноваційної політики як держави в цілому так і окремого підприємства.

Враховуючи курс на європейську інтеграцію України, наша країна не може не прийняти для себе основні засади стратегії ЄС в якості платформи для інтеграції та подолання існуючого економічного й технологічного розриву з країнами-членами ЄС.

Таблиця 1

Показники глобального індексу інновацій України у 2015 р.

Показник	Місце
Глобальний індекс інновацій	64
Інститути	98
Людський капітал і дослідження	36
Інфраструктура	112
Розвиток внутрішнього ринку	89
Розвиток бізнесу	78
Розвиток технологій і економічних знань	34
Результати творчої (креативної) діяльності	75

Держава повинна допомагати підприємствам стати інноваційно активними через забезпечення макроекономічної стабільності, створення дружнього до інноваторів податкового режиму, інфраструктури фінансового ринку, а також впровадження стимулів для безперешкодного руху знань і технологій через захист інтелектуальної власності, створення доступних інформаційних мереж, для цього важливо:

- забезпечити чітке розмежування повноважень між міністерствами та відомствами при посиленні їх відповідальності за технологічний розвиток, підвищення інновативності, завоювання ринків, ефективність використання інновацій;

- запровадити систематичне розроблення та оновлення довгострокових прогнозів науково-технологічного розвитку;

- визначити прийнятні для сучасного стану української економіки і адаптувати бізнес-моделі запровадження промислових інновацій (формування виробничих мереж і кластерів підприємств, стимулювання кооперації великих, середніх та малих підприємств, промислово-фінансових груп тощо);

- сприяти зменшенню бюрократичних перепон для розвитку наукомістких виробництв та послуг, запровадженню міжнародної системи сертифікації;

- поглибити інтеграцію України в європейський науково-технологічний простір через організацію цивілізованого трансферу технологій, приведення норм українського законодавства у відповідність до міжнародної Угоди про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) згідно з вимогою СОР.

У розвинених країнах все більше усвідомлюється необхідність стимулювання кооперації підприємств, науково-дослідних установ і навчальних закладів одночасно з пошуком законодавчого компромісу, який дозволив би зберегти конкурентне середовище. В Україні стимулювання інноваційної діяльності було передбачено Законом України «Про інноваційну діяльність», проте відповідні статті цього закону не були задіяні.

Виходячи з досвіду розвинених країн, для стимулювання інноваційної діяльності підприємств, слід було б передбачити:

- пільгове оподаткування коштів виробничих підприємств, спрямованих на освоєння високих технологій, а також витрати на наукові дослідження і розробки;

- запровадження пільгового режиму амортизаційних відрахувань та інвестиційного кредиту, зменшення податку на

прибуток на певну частину загальної вартості інвестицій в устаткування, особливо на стадії модернізації підприємства;

- податкове стимулювання зменшення енергоємності та ресурсоємності виробництва;

- пільгове оподаткування інноваційних підприємств на початкових стадіях освоєння ними нових технологій і організації випуску нової продукції;

- державна підтримка венчурного підприємництва;

- фінансова участь України в європейських науково-технологічних програмах.

На стимулювання інноваційної діяльності підприємств великий вплив має створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, галузі, регіоні або на окремому підприємстві.

Підвищення інвестиційної активності має стати ключовою проблемою інвестиційної політики держави так і окремого підприємства.

Активна інвестиційна діяльність завжди є важливою ознакою динамічного розвитку підприємництва і позитивно впливає на зростання його соціально-економічної ефективності. Зараз правова система України складається з низки законів та інших нормативно-правових актів, котрі мають регулювати весь комплекс питань інвестиційної діяльності підприємств. З них варто назвати закони «Про інвестиційну діяльність», «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні», «Про цінні папери і фондову біржу», Декрет Кабінету Міністрів «Про режим іноземного інвестування».

Іноземні інвестиції можуть надходити на підприємство у наступних формах:

- іноземна валюта, що визнається конвертованою НБУ;

- валюта України при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування чи будь-які інші об'єкти інвестування відповідно до чинного законодавства України;

- будь-яке рухоме та нерухоме майно та пов'язані з ним майнові права;

- акції, облігації, інші види цінних паперів, а також нормативні права;

- будь-які права інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами країни-інвесторів та експертною оцінкою в Україні;

- права на здійснення господарської діяльності, включаючи право на використання надр і природних ресурсів.

Зрозуміло, що не всі вищевказані форми інвестицій мають широке застосування. Практика свідчить, що найбільш прийнятними і поширеними у сучасних умовах є вільноконвертована валюта і рухоме й нерухоме майно.

Перехід України до ринкової економіки зумовлює необхідність створення механізму, який би стимулював науково-технічну діяльність та допомагав би підприємствам провадити в життя принципи інноваційної політики. До таких принципів слід віднести:

- по-перше, орієнтацію на довгострокові та середньострокові цикли інноваційних процесів;
- по-друге, орієнтація на впровадження інноваційних процесів на підприємствах та доведення їх до кінцевого результату.

Лише мізерна частина підприємств в Україні має можливість провадити нові розробки та оновлювати виробничі потужності. Це пояснюється обмеженістю інвестиційних коштів. Інноваційний процес в розвинених країнах – це те, що поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво, управління, охоплює весь комплекс відносин виробництва, обміну, споживання.

Ефективність проведення інноваційної діяльності підприємств в умовах міжнародної інтеграції залежить від інноваційно-інвестиційного клімату країни.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що інноваційна політика кожної держави має відповідати загальнонаціональним та міжнародним стратегічним цілям та інтересам.

Не є винятком і Україна, стратегічним завданням якої є зростання національної конкурентоспроможності та створення підприємствами довгострокових конкурентних переваг на міжнародному ринку інноваційної продукції. Для цього необхідно сформулювати інституційне середовище, сприятливе для інноваційних процесів, створити нові моделі інноваційного розвитку підприємств в умовах міжнародної інтеграції. Це дасть змогу забезпечити процвітання країни й істотне підвищення добробуту її народу і з точки зору перспектив євроінтеграції, адже сама ідея Євросоюзу фактично зводиться перш за все, до об'єднання наукового і технічного потенціалу країн Європи з метою підвищення інновативності, а отже і забезпечення конкурентоспроможності їх економік.

Провідна роль науки і нових технологій у більшості промислово-розвинутих країнах у поєднанні з використанням ефективних механізмів державного регулювання ринкових відносин, ініціативою вільних суб'єктів ринку, що підтримуються більшістю населення країни, усе більше визначають темпи економічного розвитку.

Останнім часом багатьма фахівцями в науковому світі і на державному рівні цілком чітко визнається, що для відтворення України як держави з могутньою економікою і високотехнологічним рівнем промисловості буде потрібне відновлення раніше передової науково-технічної сфери і різке збільшення частки вітчизняної наукомісткої продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Однак розроблені в останні роки програми, що пропонують різні стратегії розвитку економіки для подальшого економічного зростання, по-різному оцінюють функції наукової сфери в реалізації запропонованих стратегій.

Так, у програмах, присвячених стратегії розвитку України до 2011 р. роль науки і нових технологій у стратегії розвитку економіки є недостатньо повною. У таких документах певною мірою порушена послідовність реалізації кроків запропонованої інноваційно-активної стратегії, коли активний інноваційний розвиток економіки передбачається починати на 3-му етапі стратегії, надати перевагу цьому відновленню колишньої застарілої виробничо-технологічної структури економіки на перших 2-х етапах. Крім того, робиться ставка на пріоритетний розвиток високотехнологічних, наукомістких виробництв, орієнтованих на зовнішні ринки. Така орієнтація в цілому правильна, але недостатня. На нашу думку, така стратегічна орієнтація стосовно умов перехідної економіки не тільки не дозволить підвищити роль науки в розвитку економіки, але й може призвести до поглиблення диспропорцій у технологічній структурі економіки, навіть якщо й буде реалізована.

У концепціях розвитку України в середньостроковій перспективі передбачається, що необхідна безумовна орієнтація на науково-технічні досягнення, що дає змогу скоротити відставання від розвинутих країн за технологічним рівнем виробництва і «підвищити якість економічного зростання», але деталізація такого механізму відсутня, й значна увага приділена проблемам фінансово-інвестиційного характеру розвитку економіки.

В основі творчої стратегії подальшого економічного зростання повинна бути орієнтація сильної державної влади на підтримку національної економіки й утримання під ефективним контролем внутрішніх ринків ресурсів, енергоносіїв, продовольства, товарів і послуг. Така стратегія зовсім не означає автаркію. Вона спрямована на відновлення й адаптацію національної економіки до сформованих внутрішніх умов і умов світових ринків.

При залученні в оборот незадіяних потужностей може спостерігатися зростання, а потім падіння питомих витрат, пов'язаних

із виходом на оптимальну потужність, обумовлену структурою активів і пасивів.

Найбільшою мірою за період реформ було скорочені обсяги виробництва складних, у тому числі наукомістких виробів; виробів, що мають тривалий виробничо-технологічний цикл. Значно збільшилася частка експорту зроблених первинних ресурсів і енергоносіїв при одночасному різкому зниженні частки виробництва й експорту продукції обробних галузей. Структура імпорту має зворотньо-протилежну структуру. Відсутність інвестицій навіть для простого відтворення робить практично неможливим освоєння нових технологій і при збереженні сформованих тенденцій загрожує повному розпаду промислового потенціалу України.

Сутність інноваційного розвитку високотехнологічних галузей полягає в системному здійсненні структурних змін як результатів запровадження нових чи нарощення діючих потужностей підприємств галузі або ж у їхньому перепрофілюванні через інноваційні процеси та застосування таких продуктів інтелектуальної діяльності, як передові технології й об'єкти інтелектуальної власності науково-технічної сфери з метою їх комерціалізації.

Основними продуктами інноваційного розвитку на прикладі хімічної галузі, галузі пакувальних матеріалів та упаковки є технології (технологічні інновації), завдяки яким у промисловій сфері та у сфері споживання і послуг з'являються нові товари.

Успішне досягнення перспективних цілей інноваційного розвитку високотехнологічних галузей відбувається за умови чіткої координації дій структурних суб'єктів підприємницької й інноваційної діяльності на етапах інноваційного процесу й ефективного використання їхніх можливостей.

Отже, методологічно важливим є питання систематизації та координації сукупності галузевих стратегій (маркетингу, виробництва, управління, фінансів, екології та ін.), що разом із інноваційною можуть застосовуватися у високотехнологічних галузях.

Класичні підходи інноваційного менеджменту першим етапом функціональної послідовності інноваційного процесу визначають фундаментальні дослідження, що генерують нові наукові знання в напрямі інтеграції концепцій стратегічного управління та маркетингу для вироблення методології стратегічного планування інноваційного розвитку високотехнологічних галузей (хімічної, індустрії пакувальних матеріалів і технологій, металургійної та ін.).

Базовою вважається наукова позиція щодо взаємозв'язку стратегічного планування та маркетингу, зміст якої полягає в існуванні

функціональної інтеграції стратегічного планування та маркетингу. Домінуюча роль маркетингу в стратегічному управлінні інноваційним розвитком підприємств високотехнологічних галузей і функціональна інтеграція маркетингу та стратегічного планування зумовлена, на нашу думку, насамперед тим, що маркетинг є перехідною функцією між підприємством і зовнішнім середовищем.

Сформульовані функції маркетингу в стратегічному управлінні інноваційним розвитком дають підставу говорити про існування функціональної інтеграції маркетингу та стратегічного управління. Вони мають визначати та сприяти досягненням перспектив інноваційного розвитку галузі, розв'язувати стратегічні проблеми в різних сферах діяльності, зокрема і у функціональних.

Для перехідного періоду розвитку високотехнологічних галузей необхідні оперативні і гнучкі реагування на зміну ринкових можливостей.

Виділяють чотири напрямки ринкових можливостей:

- широка пропозиція на ринку, тобто збільшення обсягу реалізації без зміни виготовлених товарів за рахунок зниження ціни, підвищення результативності реклами, розширення дилерської мережі тощо;
- розширення меж ринку і пошук нових ринків, нових груп споживачів для наявних товарних груп;
- розробка та реалізація нових товарних груп або пропонування нового товару наявним групам споживачів на наявних ринках;
- диверсифікація виробництва і збуту, тобто пропонування нових товарів на нових ринках, у тому числі перехід до виробництва товарів, що не корелюються з попередніми видами діяльності.

При освоєнні процесів стратегічного планування інноваційного розвитку галузей (на прикладі пакувальних матеріалів та упаковки) виникають певні труднощі. Основні з них пов'язані з тим, що у відповідних міністерствах і відомствах уповноважені підрозділи планування не володіють необхідною для ефективного стратегічного планування інноваційного розвитку інформацією.

Основою процесу стратегічного планування останнім часом вважається уявлення про галузь і підприємства як відкриту систему, що функціонує в складному і багатокритеріальному зовнішньому середовищі та передбачає зосередження уваги не на виробництві, а на ринку. Обов'язковими елементами цієї системи є: прогнозування майбутніх тенденцій, формування цілей, розробка програм дій і планування. Сучасна концепція стратегічного планування інноваційного розвитку передбачає створення та використання систем

збору, аналізу і моніторингу стратегічної інформації. Для вибору стратегічних позицій (СП) галузі в реалізації ринкових можливостей інноваційного розвитку як виробничої системи доцільно використовувати концепції стратегічних зон інноваційного розвитку (СЗІ), зон стратегічних ресурсів (ЗСР) (рис. 1).

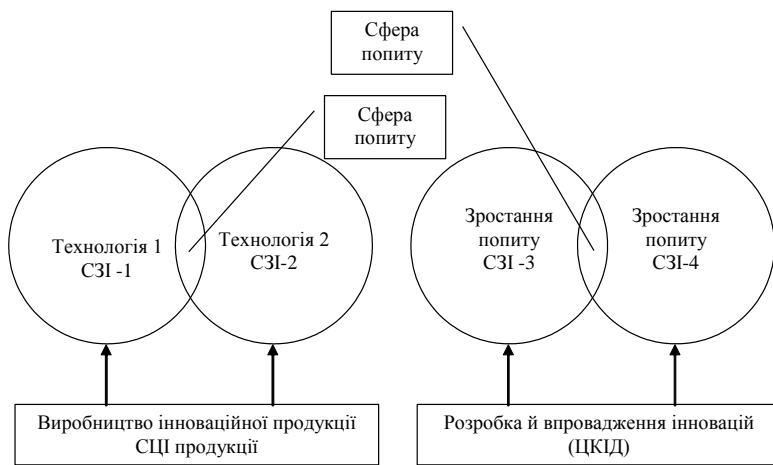

Рис. 1. Аналіз стратегічних зон інноваційного розвитку і розподіл відповідальності між стратегічним центром інноваційного провайдингу та центрами комерціалізації інноваційної та поточної діяльності

Стратегічна зона інноваційного розвитку ринкових можливостей (СЗІ) – це окрема зона зовнішнього середовища галузі, що містить варіанти формування сегментів цільових ринків, на які вона має вихід на базі інновацій. Зони стратегічних ресурсів інноваційного розвитку (ЗСР) – сукупність постачальників, здатних забезпечити надходження основних ресурсів.

Це дає змогу знаходити варіант інновацій, реалізація яких сприятиме формуванню нових ринків, заснованих на аналізі напрямків і темпів розвитку НТП, і спрямуванню на ринки інноваційної продукції.

На першому (галузевому) рівні планування аналізуються відповідні стратегічні зони, дослідження поза зв'язками зі структурою галузі або її інноваційною продукцією, виділення сегментів і цільових ринків. На другому рівні розробляються відповідні номенклатури інноваційної продукції і розподіляються напрями інноваційної

діяльності та формуються перспективні системи збуту для принципово нової продукції. Для цього всередині зони відокремлюються стратегічні центри інноваційного провайдингу (СПІ), які відповідають за аналіз і вибір сегментів (ніш) та інших варіантів розвитку ринкових можливостей, а також центри комерціалізації інноваційної та поточної діяльності (ЦКІД), на які покладається відповідальність за розробку стратегії маркетингу, просування інновації на ринки, - комерціалізацію результатів наукових досягнень, яка сприяє перетворенню цих досягнень в інноваційну продукцію, що відповідає потребам ринку.

Вибір СЗІ безпосередньо пов'язаний із завданнями галузі та підприємств.

Якщо завданням галузі є обслуговування ринку споживчих товарів і послуг, то ЗП виступають або як окремі сегменти ринку товарів народного споживання, або як різні сполучення цих сегментів. Це можуть бути як усвідомлені, так і неусвідомлені більшістю соціальних груп потреби у тих чи інших товарах і послугах. СЗІ можуть також виступати як регіональні ринки окремих товарів або їх об'єднань.

Завдання галузі може бути репрезентоване як однією СЗІ, так і її набором. При цьому можливі об'єднання СЗІ на ринках засобів виробництва і на ринках товарів.

Аналіз еволюції системи стратегічного планування інноваційного розвитку галузі і підприємств, що входять до її складу, та особливості їхньої діяльності з розробки планів з використанням сучасної концепції стратегічного планування засвідчив, що їм притаманні ознаки складної системи, такі як: багатокритеріальність, зумовлена розмаїттям цілей і завдань підприємств, що входять до складу галузі та суміжних галузей; велика кількість СЗІ (від 10 до 25 на різних інтервалах часу); діяльність підприємств щодо вибору стратегічної позиції.

Процес стратегічного планування інноваційного розвитку досить складний і починається з визначення на галузевому рівні стратегічних завдань (СЗ) і цілей інноваційного процесу, то дають змогу орієнтуватися на інновації й інноваційну продукцію, аналогів якої немає, або на продукцію, що задовольняє наявні потреби, але з використанням інноваційної технології.

Найбільш ефективним можна вважати пошук варіантів таких послідовностей локальних зон зростання, що забезпечують випуск кінцевої продукції, яка формує (відновлює) ринки, або, замінюючи імпорتنу чи менш технологічну продукцію, доводячи обсяг пропозиції вітчизняної продукції до прийнятих обсягів споживання, особливо по продовольству і ТНС.

Безперечно, одностороння орієнтація на ресурсовидобувні галузі й галузі ПЕК не може бути визнана основою стратегією стійкого розвитку економіки України на тривалу перспективу. Однак протиставлення ресурсовидобувних галузей наукомістким із погляду заміщення наукомісткою продукцією експорту ресурсів і енергоносіїв не можна визнати конструктивним, оскільки:

1. Споконвічна більш висока конкурентоспроможність продукції ресурсовидобувного сектора (нафта, газ, руда, метал і ін.) на світових ринках порівняно з продукцією галузей вітчизняної обробної промисловості (частка продукції машинобудівного комплексу, що відповідала світовому рівню у 80-х рр., не перевищувала 20%) створювала їм більше переваг на світових ринках в умовах відкритої економіки.

2. Подальше підвищення частки України на ринках первинних ресурсів розвинутих країн є неможливим. Зростання обсягів світових ринків первинних ресурсів обмежене, оскільки їх нерівновага порушує економічне становище виробників у цих країнах, убудованих, зазвичай, у довгі технологічні ланцюжки різних організаційних об'єднань, що виробляють кінцеву продукцію, і вимагає перерозподілу доходів по всьому ланцюжку, а також негативно впливає на рівень економічної безпеки цих країн.

3. Багато з цих галузей (насамперед нафтова й газова) останнім часом у зв'язку з ускладненням геологічних умов поступово збільшують частку НДДКР і в промислово-розвинутих країнах наближаються до межі наукомістких галузей.

4. Можливі спроби обмеження або поразки діяльності галузей гірничодобувного й паливно-енергетичного комплексів видаються мало ефективними через могутнє «енергетичне» і «металургійне» лобі у вищих ешелонах влади.

Крім того, сировинний сектор в умовах сучасної України як центр притягання сировинних галузей надзвичайно звужує інвестиційну орієнтацію, робить непотрібними цілі галузі, а виживають лише ті, що орієнтовані на зовнішній ринок.

Можливість формування творчої стратегії розвитку. Видається, що підхід, заснований тільки на виявленні й підтримці локальних «точок зростання» стратегічно не обґрунтований, оскільки далеко не будь-яка послідовність «точок зростання» через складні взаємодії технологічних і фінансових потоків може привести до стійкого економічного зростання.

Динаміка основних показників економіки за роки реформ не дозволяє використовувати сформовані тенденції для екстраполяції

якісно відмінної траєкторії зростання. Для подолання сформованих тенденцій необхідно використовувати методи нормативного прогнозування, які дають змогу перейти до якісно іншої траєкторії розвитку економіки.

У сформованих умовах необхідний пошук такої послідовності локальних зон розвитку елементів технологічної структури економіки, яка б забезпечила:

- стійке економічне зростання з високими темпами;
- зменшення структурно-технологічних диспропорцій у виробничо-технологічній структурі економіки і, як наслідок, підвищення якості економічного зростання;
- досягнення рівня національної незалежності в забезпеченні країни найважливішими продуктами (стратегічними ресурсами, продовольством, більшістю ТНС тощо);
- підвищення рівня життя населення;
- відтворення механізмів орієнтації й відтворення якісної робочої сили в економіці.

Безумовно, що досягнення поставлених цілей буде можливим тільки з опорою на вітчизняний науковий потенціал, який забезпечує як підготовку реалізації стратегії, так і технологічне переозброєння й модернізацію виробництва, у тому числі і на основі імпортних технологій.

Серед варіантів формування творчої стратегії розвитку можна виділити: експортно-наукомістку й ресурсо-наукомістку.

Кожній із зазначених стратегій відповідає своя реорганізація виробничо-технологічної структури й обслуговуючої її інфраструктури на основі безпосереднього залучення вільних потужностей, їх переорієнтації й ліквідації незатребуваних, створення нових потужностей, що відповідають обраній стратегії. При цьому необхідно реструктуризувати науковий потенціал так, щоб він був здатний ефективно підтримувати обрану стратегію. Дослідження можливостей інноваційного розвитку промислових підприємств України за галузями вимагає комплексної оцінки їх науково-технологічного потенціалу, можливих до залучення ресурсів (фінансових, трудових, інфраструктурних, організаційно-правових), ємності ринків інноваційної продукції й ін.

Основною експортно-наукомісткої стратегії є збільшення обсягів експорту наукомісткої продукції на світові ринки для заміщення очікуваного в перспективі падіння експорту первинних ресурсів і енергії. Близька за змістом стратегія пропонувалася в Програмі уряду України. Детальний аналіз дозволив виявити, що зовнішня

привабливість такого підходу до формування стратегії супроводжується різноманітними ризиками.

По-перше, оцінки реальних масштабів заміщення експорту первинних ресурсів і енергії на наукомістку продукцію видаються дуже незначними.

По-друге, при формуванні такого підходу автори, як правило, не враховують високий рівень конкуренції й захист міжнародних ринків від конкурентів, а орієнтуються на привабливість більш високих темпів розвитку ринків наукомісткої високотехнологічної продукції порівняно з іншими товарними ринками.

По-третє, проблема достатності наукового й технологічного потенціалу і його концентрації для виходу з високотехнологічною продукцією на світові ринки видається найбільш складною.

По-четверте, при реалізації експортно-наукомісткої стратегії підсилиться тенденція анклавізації економіки, оскільки лише мала частина всіх внутрішніх ресурсів економіки буде забезпечувати дане зростання, а інша частина економіки залишиться ізольованою, поза ним. Це збільшить накопичені проблеми й протиріччя розвитку вітчизняної економіки.

В основі ресурсно-наукомісткого підходу творчої стратегії розвитку економіки лежить природна для промислово-розвинутих країн умова - послідовне скорочення частки експорту первинних ресурсів і енергоносіїв з метою збільшення обсягів їх внутрішнього ефективного споживання з наступним нарощуванням експорту продукції з високою часткою уречевленої праці (доданої вартості). Вона забезпечує потребу існуючого виробничо-технологічного потенціалу й створення перспективної технологічної структури промисловості на основі освоєння нових технологій і інновацій, створених за підтримки вітчизняної науки.

Така стратегія може бути названа ресурсно-інноваційною стратегією гармонізації пропорції технологічної структури в напрямі зростання обсягів завершальних стадій технологічного циклу при формуванні творчої стратегії розвитку економіки України. Ресурсно-інноваційна стратегія порівняно з експортно-наукомісткою є більш реалістичною.

Можливість реалізації даної стратегії заснована, насамперед, на відтворенні платоспроможного попиту і структурно-технологічних зв'язків на території України для виробництва вітчизняної продукції і послідовного заміщення на цій основі імпорту.

Спрямування частини первинних ресурсів за рахунок переорієнтації експорту чи додаткового виробництва для збільшення

завантаження обробної промисловості може позитивно вплинути на суміжні з нею сектори інвестиційні галузі, промислову інфраструктуру (зв'язок, транспорт, дороги), а також на збільшення масштабів промислового й житлового будівництва, на виробництво ТНС і продовольства. Певною мірою це позитивно позначиться (через податковий механізм) на поліпшенні ситуації в соціальній сфері, при фінансуванні силових структур і посиленні оборонного потенціалу. Надалі будуть створені стійкі передумови для випереджального збільшення обсягів випуску наукомістких виробництв.

Слід зазначити, що більш глибока переробка первинних ресурсів забезпечує зростання доданої вартості в 2-10 разів. Так, вартість деревини, переробленої в будівельні матеріали, зростає в 4-6 разів. Продукти нафтохімії перевершують у 6-10 разів вартість сирової нафти тощо. Перехід до виробництва продукції з більш високим рівнем технологічної обробки вимагає крім ефективних прогресивних комплексних технологій, що створюються на основі досягнень наукової сфери, більш якісної інфраструктури сфери послуг. Таким чином, перехід до технологічно-збалансованої структури економіки, що забезпечується як науково-технологічним потенціалом, так і потенціалом відповідних ринків, дає змогу зі зростанням технологічної обробки більш ефективно нарощувати виробництво доданої вартості в цілому по економіці, ніж просте нарощування валового випуску при незмінній технологічній структурі.

Реалізація ресурсно-інноваційної стратегії багато в чому ставить вимогу переорієнтації експортно-орієнтованих компаній із стратегії максимального виробництва на експорт, на стратегію високих переділів і внутрішніх продаж. Значним потенціалом реалізації таких стратегій володіють великі інтегровані компанії, здатні акумулювати суттєві фінансові ресурси для проведення НДДКР і модернізації виробництва на всіх етапах технологічної трансформації продукції.

У даний час комплекс обробної промисловості (деревообробка, нафтохімія, хімічна промисловість, чорна й кольорова металургія й ін.) і інвестиційні галузі недостатньо насичені сучасними технологіями і мають потребу в докорінній технологічній реконструкції. Така реконструкція можлива лише на основі поєднання широкого використання інновацій вітчизняних технологій і придбання прогресивних технологій по імпорту.

Природно, що науково-інноваційний потенціал за окремими галузями економіки України істотно різний, як і різні ресурси в цих галузях для його залучення. Спад у науковій сфері, а також вимога підвищення якості споживання на внутрішньому ринку не дозволять

сформувати ефективні пропозиції за технологіями тільки за рахунок вітчизняної науки й інвестиційного комплексу. За нашими оцінками, до 60% необхідних при реалізації ресурсно-інноваційної стратегії технологій доведеться закуповувати по імпорту.

При реалізації ресурсно-інноваційної стратегії у середньостроковому інтервалі очікуються такі позитивні зміни:

- скоротяться технологічні диспропорції і зросте технологічний рівень виробництва;

- у структурі валового випуску підвищиться частка продукції обробних і інвестиційних галузей порівняно з сировинними;

- у структурі внутрішнього споживання обсяг вітчизняної продукції істотно збільшиться, у тому числі і за рахунок заміщення імпортних товарів і продовольства;

- відбудеться зростання рівня життя населення як за доходами, так і за якістю споживання;

- у структурі експорту зросте частка технологічної продукції з високою часткою доданої вартості;

- висока інноваційна активність приведе до нагромадження досвіду вибору і реалізації інноваційних проектів, удосконалення методології і методик управління реалізацією інноваційних проектів, що збільшить ймовірність реалізації ефективних проектів.

Залежно від можливих ефектів від використання інновацій виділено два варіанти реалізації ресурсно-інноваційної стратегії з адитивним підвищенням ВВП і стійким зростанням ВВП з урахуванням мультиплікативного ефекту.

Для формування стратегії ресурсно-інноваційної розвитку економіки України використовувалися агреговані комплекси галузі, упорядковані з погляду послідовності стадій технологічної обробки продукту.

Відповідні варіанти стратегії розвитку економіки на 10-річну перспективу розглянуті у попередніх розділах роботи.

Перший варіант стратегії розвитку економіки України характеризується послідовним збільшенням обсягу випуску за комплексами галузей з незмінним складом пріоритетів розвитку комплексів галузей. Для даного варіанта стратегії вважається, що сформовані виробничо-технологічні відносини принципово не змінюються, а розвиваються відповідно до сформованих тенденцій розвитку виробничо-технологічного потенціалу й обслуговуючої його інфраструктури.

Однією з важливих характеристик такого розвитку є адитивне нагромадження ефективності економіки від інновацій, оскільки їхня

реалізація приводить не до поліпшення всього ланцюга виробничо-технологічної структури економіки, а лише до локальних поліпшень, що часто збільшують розрив у рівні технологічного розвитку між взаємопов'язаними технологіями. Поширення інновацій при даному варіанті стратегії на однотипних підприємствах промисловості відбувається з невисокою швидкістю.

Другий варіант стратегії розвитку економіки України характеризується послідовним збільшенням обсягів випуску по комплексах галузей з урахуванням зміни пріоритетів їхнього розвитку на заданих етапах.

Важливо, що використання інновацій для даного варіанта стратегії відображається насамперед у поліпшенні якості виробничо-технологічної структури економіки, у результаті чого знижуються втрати на стиках технологій, а також поліпшується якісна структура випуску, що вцілому по економіці приводить до мультиплікативного нагромадження ефективності від використання інновацій.

Реалізація другого варіанта ресурсно-інноваційної стратегії являє собою три послідовно перехідні етапи.

Етап 1 (3 роки). Оцінка й мобілізація виробничо-технологічного потенціалу з метою формування такої технологічно об'єднаної структури виробництва в економіці, яка б дозволила збільшити частку продукції комплексу первинних ресурсів, і енергоносіїв, що направляється в комплекс обробних галузей, а не на експорт. Це дозволить збільшити обсяг випуску продукції комплексу обробних галузей з одночасним послідовним збільшенням глибини переробки первинних ресурсів. Додатково вироблена продукція в обробному комплексі буде направлятися як на експорт, так і на внутрішні ринки.

Етап 2 (4 роки). Збільшення виробництва у видобувних і обробних комплексах галузей підвищить попит на інвестиційну продукцію. Підтримка й поглиблення сформованих на 1-му етапі напрямків розвитку виробничо-технологічної бази й обслуговуючої інфраструктури буде досягатися за рахунок технологій, машин і устаткування вітчизняного машинобудування, у тому числі створюваних на інноваційній основі, а також імпортного, і створення умов їхньої комплексної підтримки. Це дасть змогу активно обновлювати основні фонди й у цілому послідовно підвищувати глибину обробки і якість продукції, що випускається.

Етап 3 (3 роки). Зростання виробництва в перших 3-х комплексах галузей приведе до підвищення доходів і попиту населення, що різко зросте до 3-го етапу. Для нього буде особливо характерна орієнтація на удосконалення якості кінцевих товарів і послуг на інноваційній

основі з поглибленням технологічного рівня переробки й обробки ресурсів. Активне використання інноваційного потенціалу з метою впровадження ефективних енергоматеріалів, трудо- і капіталозберігаючих технологій і випуску нової й модернізованої продукції.

Запропонована стратегія ресурсно-інноваційного розвитку економіки дозволить, орієнтуючись на вітчизняний науково-інноваційний потенціал, перебороти сформовані тенденції в економіці, більшою мірою досягати зростання за рахунок інтенсивних факторів, ліквідувати структурно-технологічні диспропорції. Для точної оцінки можливих змін необхідне створення методики й проведення розрахунків активного інноваційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Александров В.В. Дослідження трансформації інноваційної системи. - Харків: Основа, 1998. - 60 с.
2. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін. / Навчальний посібник.-К.: „Заповіт”, 1996.-240 с.
3. Бачевська І.П. Інноваційна діяльність в Україні: інструменти та механізми державного впливу.[Електронний ресурс] // Публічне адміністрування: теорія та практика. - 2014.- Вип .2.- с. 2-11
4. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: Монографія. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 388 с.
5. Дивнич О.Д. Інноваційна політика підприємства: формування та реалізація. Електронне наукове видання "Ефективна економіка".-№1, 2014 .- 8 с.
6. Лебедева Л.В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування. Електронне наукове видання "Ефективна економіка".-№1, 2014 .- 6 с.
7. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI (із змінами № 5460-VI від 16.10.2012) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – №3. – ст.
8. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №2-3. – ст. 41.
9. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992. № 2657-XII (із змінами і доп. № 1405-VIII від 02.06.2016). // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – №28. – ст. 533.
10. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII (із змінами і доп. № 922-VIII від 25.12.2015) // ВВР, 2016, № 9, ст.89.